

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

Кафедра міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ Вікторія Стрілець

«_____» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА***на тему «Регіоналізація та глобалізація як переважаючі тенденції розвитку сучасного світового господарства»******зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини******освітня програма «Міжнародні економічні відносини»******ступеня магістр*****Виконавець роботи Погрібняк Кирило Сергійович**_____
(підпис, дата)**Науковий керівник Пожар Артем Анатолійович**_____
(підпис, дата)**Рецензент Назаренко Станіслав Миколайович*****Полтава 2025***

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади глобалізації та регіоналізації світового господарства.....	6
1.1. Природа та основні етапи розвитку глобалізаційних процесів.....	6
1.2. Походження процесів регіоналізації у світовій економіці.....	16
1.3. Форми, рівні та етапи розвитку регіональної економічної інтеграції...	27
Висновки до розділу 1.....	38
Розділ 2. Взаємний вплив регіоналізації та глобалізації в контексті розвитку сучасного світового господарства.....	41
2.1. Тенденції розвитку регіональних інтеграційних угруповань.....	41
2.2. Регіональні економічні об'єднання в глобальному географічному контексті.....	50
2.3. Економічна ефективність північно-американської інтеграційної угоди	58
Висновки до розділу 2.....	66
Розділ 3. Україна в процесах регіоналізації та глобалізації світового господарства.....	70
3.1. Зовнішня торгівля України в умовах регіоналізації міжнародних економічних відносин.....	70
3.2. Перспективи європейської інтеграції України в контексті міжнародної регіоналізації.....	79
Висновки до розділу 3.....	93
Висновки та рекомендації.....	96
Перелік інформаційних джерел.....	105
Додатки.....	116

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний розвиток світового господарства визначається двома ключовими тенденціями – глобалізацією та регіоналізацією. Ці процеси стали домінуючими у другій половині XX ст., а в XXI ст. отримали нові форми та динаміку, що посилює науковий інтерес до їхнього вивчення. Глобалізація сприяє розширенню економічних зв'язків між країнами, інтеграції ринків, поширенню інновацій та зростанню взаємозалежності національних економік. Водночас регіоналізація зумовлює формування економічних блоків та об'єднань, що дозволяє країнам посилювати співпрацю в межах певних географічних чи економічних просторів.

Обидва ці явища не лише трансформують світову економічну систему, а й впливають на політичні, соціальні та культурні аспекти міжнародних відносин. Дебати щодо переваг і викликів глобалізації та регіоналізації залишаються актуальними, оскільки вони безпосередньо впливають на економічні стратегії держав, їхню конкурентоспроможність та соціально-економічний розвиток. Саме тому ці процеси перебувають у центрі уваги як міжнародної наукової спільноти, так і широкого кола експертів, політиків та громадськості, викликаючи жваві дискусії щодо перспектив подальшої еволюції світової економіки.

Питання, пов'язані з процесами економічної глобалізації та регіоналізації, висвітлено у роботах українських та зарубіжних науковців, таких як: Н. Довгаль [6], О. Довгаль [9], В. Петухова [20], С. Сардак і С. Радзієвська [24], С. Бабонес [35], Б. Балаша [36], С. Косма [42], Л. Ліндберг [67] та ін. Однак залишається недостатньо дослідженим ряд теоретичних та практичних питань, зокрема: взаємний вплив процесів регіоналізації та глобалізації, сучасні тенденції розвитку регіональних інтеграційних об'єднань, економічна ефективність окремо взятих регіональних інтеграційних об'єднань, особливості та перспективи інтеграційних процесів України.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження процесів регіоналізації та

глобалізації як переважаючих тенденцій розвитку сучасного світового господарства. Відповідно до визначеної мети, у кваліфікаційній роботі поставлено наступні **завдання**:

- розглянути природу та основні етапи розвитку глобалізаційних процесів;
- дослідити походження процесів регіоналізації у світовій економіці;
- здійснити аналіз форм, рівнів та етапів розвитку регіональної економічної інтеграції;
- визначити тенденції розвитку регіональних інтеграційних угруповань;
- охарактеризувати регіональні економічні об'єднання в глобальному географічному контексті;
- обрахувати економічну ефективність північно-американської інтеграційної угоди;
- визначити специфіку зовнішньої торгівлі України в умовах регіоналізації міжнародних економічних відносин;
- спрогнозувати перспективи європейської інтеграції України в контексті міжнародної регіоналізації.

Об'єктом дослідження є процеси регіоналізації та глобалізації.

Предметом дослідження є тенденції розвитку глобалізаційних та регіоналізаційних процесів в контексті розвитку сучасного світового господарства.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: системний – для визначення природи та основних етапів розвитку глобалізаційних процесів; класифікація – для розгляду форм і рівнів розвитку регіональної економічної інтеграції; системний аналіз – для розкриття особливостей взаємного впливу процесів регіоналізації та глобалізації в контексті розвитку сучасного світового господарства; структурний аналіз – для дослідження регіональних економічних об'єднань в глобальному географічному

контексті; графічний метод – для опису основних тенденцій розвитку регіональних інтеграційних об'єднань; порівняльний аналіз – для дослідження перспектив європейської інтеграції України.

Інформаційну базу дослідження становить монографічна література, статті зарубіжних та українських науковців у періодичних виданнях, електронні ресурси мережі Інтернет, зокрема офіційні сайти Європейського Союзу та інших міжнародних організацій та угруповань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання кваліфікаційної роботи пов'язане з планом наукових досліджень Полтавського університету економіки і торгівлі за темою «Сучасні процеси глобалізації: рушійні сили, мегатренди, суперечності» (0113U006220). Внесок автора полягає у деталізації сучасних тенденцій економічної глобалізації і регіоналізації та місця України у цих процесах.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і отримані результати дослідження оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 9-10 лютого, 2025 року).

Публікації: Погрібняк К., Пожар А. Природа та основні етапи розвитку глобалізаційних процесів. *Актуальні питання розвитку науки та освіти* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 9-10 лютого, 2025 року). Львів, 2025. С. 17–19 [21].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Природа та основні етапи розвитку глобалізаційних процесів

Глобалізація – це процес посилення взаємозалежності та інтеграції між економіками, ринками, суспільствами та культурами різних країн світу. Він став можливим завдяки зменшенню бар'єрів у міжнародній торгівлі, лібералізації руху капіталу, розвитку транспорту та прогресу інформаційно-комунікаційних технологій [83]. Термін «глобалізація» вперше з'явився на початку XX ст. (витісняючи попередній французький термін «мондіалізація»), і набув свого поточного значення приблизно у другій половині XX ст., а популярним став у 1990-х роках. Витоки глобалізації можна простежити в XVIII-XIX ст., що було спричинено прогресом у сфері транспорту та комунікаційних технологіях. Це, в свою чергу, посилювало глобальну взаємодію, сприяючи зростанню міжнародної торгівлі та обміну ідеями, цінностями та культурними надбаннями. Хоча глобалізація є передусім економічним процесом взаємодії та інтеграції, вона також тісно пов'язана з соціальним та культурним розвитком.

Економічна глобалізація охоплює сфери виробництва й торгівлі товарами, послугами, даними, технологіями та капіталом [31]. Розширення глобальних ринків лібералізує економічну діяльність. Усунення транскордонних торгових бар'єрів зробило формування глобальних ринків значно більш динамічним [64]. Прогрес у сфері транспорту (паровий локомотив, пароплав, реактивний двигун і контейнеровоз), а також розвиток телекомунікаційної інфраструктури [25] (телеграф, Інтернет, мобільні телефони та смартфони), стали основними чинниками глобалізації й породили подальшу взаємозалежність економік і культур світу [57].

Багато вчених відносять витoki глобалізації до сучасного історичного періоду, інші відносять її початок задовго до епохи європейських відкриттів і подорожей до Нового Світу, а деякі – навіть до третього тисячоліття до нашої ери [51]. Широкомасштабна глобалізація почалася в 1820-х роках, а наприкінці XIX ст. і на початку XX ст. призвела до швидкого розширення взаємної інтеграції світових економік і культур [73]. Термін «глобальне місто» був згодом популяризований соціологинею Саскія Сассен у її роботі «Глобальне місто: Нью-Йорк, Лондон, Токіо» [82].

У 2000 р. Міжнародний валютний фонд (МВФ) виділив чотири основні аспекти глобалізації: торгівля, рух капіталу та інвестицій, міграція, а також поширення знань [40]. Процеси глобалізації впливають (і зазнають впливу) на бізнес і організацію праці, економіку, соціокультурні ресурси та природне середовище. У науковій літературі глобалізація зазвичай поділяється на три основні сфери: економічна глобалізація, культурна глобалізація та політична глобалізація [35].

Прихильники глобалізації вказують на економічне зростання та ширший суспільний розвиток як на переваги, тоді як опоненти стверджують, що процеси глобалізації завдають шкоди суспільному добробуту через етноцентризм, екологічні наслідки та інші потенційні проблеми [87].

У період з 1990-2010 рр. глобалізація швидко прогресувала, будучи спричинена революцією в інформаційно-комунікаційних технологіях, що зменшило витрати на зв'язок, а також лібералізацією торгівлі та переміщенням виробничих потужностей у країни третього світу (зокрема, у Китай) [53].

Слово «глобалізація» використовувалося в англійській мові ще в 1930-х рр., але лише в контексті освіти, і цей термін не набув поширення. Протягом наступних кількох десятиліть він час від часу використовувався іншими вченими та засобами масової інформації, але не мав чіткого визначення [75]. Одним із перших випадків використання цього терміну у значенні, подібному до нинішнього, був французький економіст Франсуа Перру – у своїх есе на початку 1960-х рр. (проте у своїх французьких роботах він використовував термін

«мондіалізація»). Популяризацію цього терміну та доведення його до основної бізнес-аудиторії в кінці 1980-х років часто приписують Теодору Левітту.

Хоча у французькій мові глобалізація і мондіалізація часто розглядаються як синоніми, проте саме глобалізація розглядається як етап, що йде слідом за мондіалізацією; цей етап передбачає розпад національних ідентичностей і скасування кордонів у світовій системі економічних відносин [42].

З моменту свого створення концепція глобалізації отримувала різні визначення та тлумачення. Соціологи Мартін Олброу та Елізабет Кінг визначають глобалізацію як «усі ті процеси, за допомогою яких люди світу об'єднуються в єдине світове суспільство». У «Наслідках сучасності» Ентоні Гідденс пише: «Таким чином, глобалізацію можна визначити як інтенсифікацію всесвітніх соціальних відносин, що пов'язують віддалені місцевості таким чином, що місцеві події формуються під впливом подій, які відбуваються за багато кілометрів і навпаки.» [50]. У 1992 р. Роланд Робертсон, професор соціології в Абердинському університеті та один із перших авторів у цій галузі, описав глобалізацію як «стиснення світу та інтенсифікацію свідомості світу в цілому.» [80].

Шведський журналіст Томас Ларссон у своїй книзі «Змагання до вершини: реальна історія глобалізації» стверджує, що глобалізація: ...це процес звуження світу, скорочення відстаней, наближення речей. Це стосується все більшої легкості, з якою хтось на одній стороні світу може взаємодіяти на взаємну вигоду з кимось на іншій стороні світу» [66].

Пол Джеймс визначає глобалізацію з більш прямим та історично контекстуальним наголосом: «Глобалізація – це розширення соціальних відносин у світовому просторі, що визначає цей світовий простір у термінах історично змінних способів, якими він практикувався та соціально розумівся через зміну світового часу» [63].

Манфред Штегер, професор глобалістики та дослідник Інституту глобальних міст при Мельбурнському технологічному королівському інституті, визначає чотири основні емпіричні виміри глобалізації: економічний,

політичний, культурний та екологічний. П'ятий вимір – ідеологічний вимір інших чотирьох. Ідеологічний вимір, за Штегером, наповнений низкою норм, тверджень, переконань і наративів про сам феномен [85].

Історія походження глобалізації є предметом постійних дискусій. Період в історії глобалізації, який приблизно охоплює проміжок між 1600 і 1800 рр., відомий як «протоглобалізація».

Томас Л. Фрідман ділить історію глобалізації на три періоди: Глобалізація 1.0 (1492-1800 рр.), Глобалізація 2.0 (1800-2000 рр.) і Глобалізація 3.0 (2000 р.-сьогодні). Він стверджує, що Глобалізація 1.0 передбачає глобалізацію країн, Глобалізація 2.0 включає глобалізацію компаній, а Глобалізація 3.0 включає глобалізацію окремих людей [85].

Клаус Шваб (засновник і виконавчий голова Всесвітнього економічного форуму), Річард Болдуін і Філіп Мартін розділили історію глобалізації на чотири епохи: Глобалізація 1.0 – була до Першої світової війни, Глобалізація 2.0 – була після Другої світової війни, коли торгівля товарами стала глобальною; Глобалізація 3.0 – для якої також використовують терміни «нова глобалізація», «гіперглобалізація», «глобальна революція ланцюжків вартості» та «офшоринг»; Глобалізація 4.0 – з 2018 р. і по сьогоднішній день («глобалізація послуг») [37].

Архаїчна глобалізація. Можливо, найбільшим прихильником глибоко історичного походження глобалізації був Андре Гундер Франк – економіст, що займався теорією залежності. Франк стверджував, що певна форма глобалізації існувала з моменту зростання торговельних зв'язків між Шумером і цивілізацією долини Інду в третьому тисячолітті до нашої ери [51]. Критики цієї ідеї стверджують, що вона ґрунтується на надто широкому розумінні глобалізації.

Коріння сучасної глобалізації можна було знайти ще в доісторичний період. Територіальна експансія наших предків на всі п'ять континентів була критично важливою складовою розвитку глобалізації. Розвиток сільського господарства сприяв глобалізації, навернувши переважну більшість населення світу до осілого способу життя. Однак глобалізація не змогла прискоритися через брак взаємодії на великих відстанях і брак технологій [85]. Сучасний процес глобалізації,

ймовірно, розпочався приблизно в середині XIX ст., оскільки зростання мобільності капіталу та робочої сили в поєднанні зі зниженням транспортних витрат призвели до «зменшення розмірів світу».

Рання форма глобалізованої економіки та культури, відома як «архаїчна глобалізація», існувала в епоху еллінізму, коли торгові міста були зосереджені навколо осі грецької культури в широкому діапазоні, що простягався від Індії до Іспанії, включаючи Александрію, Афіни і Антіохію. Торгівля в той період відбувалася дуже активно, і це породило ідею «космополітичної культури» (від грецького «космополіс», що означає «місто світу»). Інші історики вбачають ранню форму глобалізації в торгових зв'язках між Римською і Парфянською імперіями, а також династією Хань. Посилення торговельних зв'язків між цими державами надихнуло розвиток Шовкового шляху, який починався у західному Китаї, досягав кордонів Парфянської імперії та ішов аж до Риму [33].

«Золотий вік Ісламу» також відноситься до важливих ранніх етапів глобалізації, коли єврейські та мусульманські торговці заснували потужну економіку, що призвело до глобалізації сільськогосподарських культур, торгівлі, знань і технологій. Глобально важливі культури, такі як цукор і бавовна, стали широко культивуватися в мусульманському світі в цей період, тоді як необхідність вивчення арабської мови та здійснення хаджу створили космополітичну культуру [59].

Поява Монгольської імперії, хоч і дестабілізувала комерційні центри Близького Сходу та Китаю, значно полегшила подорож Шовковим шляхом. Це дозволило мандрівникам і місіонерам, таким як Марко Поло, успішно і вигідно мандрувати з одного кінця Євразії в інший. Рах Mongolica («монгольський світ») тринадцятого століття мав кілька інших помітних глобалізаційних ефектів. Наприклад, створення першої міжнародної поштової служби, а також швидке поширення епідемічних захворювань (таких як бубонна чума) через нещодавно об'єднані регіони Центральної Азії [51]. Ці фази глобального обміну іноді називають архаїчною глобалізацією. Однак до XVI ст. навіть найбільші системи міжнародних економічних відносин обмежувалися Старим Світом.

Протоглобалізація. Цей етап характеризувався розквітом морських європейських імперій: у XV-XVII ст. – спочатку Португальської та Іспанської імперій, а пізніше Голландської та Британської імперій. У XVII ст. глобалізація також охопила приватний бізнес, коли були засновані акціонерні компанії, такі як Британська Ост-Індська компанія (заснована в 1600 р., яку часто описують як першу багатонаціональну корпорацію), а також Голландська Ост-Індська компанія (заснована в 1602 р.).

Епоха Великих географічних відкриттів внесла значні зміни у глобалізаційні процеси, будучи першим періодом, коли Євразія та Африка брали участь у значному культурному, матеріальному та біологічному обміні з Новим Світом. Це почалося наприкінці XV ст., коли два королівства Піренейського півострова – Португалія та Кастилія – відправили перші дослідницькі подорожі навколо мису Доброї Надії та до Америки, «відкритої» у 1492 р. Христофором Колумбом. Незадовго до початку XVI ст. португальці почали засновувати торгові пости (фабрики) – від Африки до Азії та Бразилії, аби займатися торгівлею місцевими продуктами, такими як раби, золото, прянощі та деревина, створивши міжнародний бізнес-центр під королівською монополією – Дім Індії [61].

Глобальна інтеграція продовжилася з колонізацією Америки європейцями, що поклала початок «Колумбійському обміну» [43] – масштабному обміну рослинами, тваринами, продуктами харчування, людським населенням (включаючи рабів), інфекційними захворюваннями та культурними здобутками між Східною та Західною півкулями. Це була одна з найбільш значущих глобальних подій в історії екології, сільського господарства та культури. Нові культури, які прийшли з Америки через європейських мореплавців у XVI ст., значно сприяли збільшенню населення планети [106].

Сучасна глобалізація. У XIX ст. глобалізація наблизилася до своїх сучасних форм. Індустріалізація дозволила виробляти дешеві предмети домашнього вжитку з використанням ефекту масштабу, тоді як швидке зростання населення створило стійкий попит на товари. Глобалізація в цей період була вирішальним чином сформована імперіалізмом XIX ст. Після Першої та Другої опіумних війн,

які відкрили Китай для зовнішньої торгівлі, і завершення британського завоювання Індії – величезне населення цих регіонів стало готовим споживачем європейського експорту. Саме в цей період території Африки на південь від Сахари та острови Тихого океану були включені до світової економічної системи. Тим часом, завоювання європейцями Африки на південь від Сахари дало доступ до цінних природних ресурсів, таких як каучук, алмази та вугілля, і сприяло розвитку торгівлі та інвестицій між європейськими імперськими державами, їхніми колоніями та Сполученими Штатами.

Між глобалізацією в XIX і XX ст. існують значні відмінності. Є два основних моменти, завдяки яким ці відмінності можна побачити. Один з них – глобальна торгівля, експорт капіталу та інвестицій.

Глобальна торгівля в XX ст. демонструє зростання обсягів торгівлі послугами, а також зростання виробничої та торгової активності транснаціональних компаній. Світову торгівлю в XIX ст. від світової торгівлі в XX ст. суттєво відрізняє масштаб транснаціонального співробітництва. Порівняно із XIX ст., у XX ст. можна спостерігати «квантовий стрибок» у транснаціональній співпраці. До початку XX ст. існували лише портфельні інвестиції, але прямих інвестицій, пов'язаних із торгівлею чи виробництвом, ще не було.

Торговельна інтеграція покращилася, бар'єри, які перешкоджають торгівлі, були знижені, а транспортні витрати скоротилися. Були підписані багатонаціональні торговельні контракти та угоди, такі як Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА, зараз – це угода США-Мексика-Канада, USMCA), Європейський Союз (ЄС) та Світова Організація Торгівлі (СОТ). З 1890 р. і до Першої світової війни нестабільність у торгівлі була проблемою, але в післявоєнний період здебільшого спостерігалася економічне зростання, яке призвело до стабільності. Технологічний прогрес спричинив зниження транспортних витрат; щоб транспортувати вантажі між континентами сьогодні, потрібно лише кілька годин, а не тижні чи навіть місяці, як у XIX ст.

Велике значення для розвитку глобалізаційних процесів мав монетарний режим. Визначення фіксованих валютних курсів у XIX ст. відбувалося за умов золотого стандарту. Але в XX ст. воно вже відбувалося в режимі керованої гнучкості. З'явилася система фінансової безпеки і гарантій, завдяки чому банківські паніки змінилися керованими ситуаціями, коли борги неплатоспроможної банківської системи брали на себе уряди. Відновлення після банківських криз стало ще однією ключовою відмінністю. У XIX ст. не було міжнародних програм порятунку, доступних для економік, що розвиваються. Але останнім часом така допомога стала типовою складовою фінансового ландшафту в усьому світі.

Важливу проблему у XIX ст. становили складнощі із передачею інформації. До появи трансатлантичного кабелю та радіотелефону інформація передавалася з одного місця в інше дуже довго. Отже, аналізувати інформацію було складно. Наприклад, було не просто відрізнити хорошу кредитну історію від поганої. Тому інформаційна асиметрія відіграла дуже важливу роль у міжнародних інвестиціях. Компаніям, що працювали за кордонами своїх країн, було складно здійснювати міжнародне управління, що становило перешкоду для зарубіжного інвестування. Такі макроекономічні фактори, як валютні ризики та не чітко визначена монетарна політика, також становили значну перешкоду для міжнародних інвестицій. Бухгалтерські стандарти в США були відносно нерозвиненими у XIX ст., а от британські компанії-інвестори відіграли дуже важливу роль у перенесенні своєї бухгалтерської практики на світові ринки [39].

Наслідки Першої світової війни: крах глобалізації. Перша фаза «сучасної глобалізації» добігла до кінця на початку XX ст., з Першою світовою війною. Зростання обсягів світової торгівлі, починаючи з 1850 р. і до початку Першої світової війни у 1914 р., стимулювало пряме колоніальне управління на глобальному півдні. Інші, окрім британської, європейські валюти набували широкого обігу [85].

Після Другої світової війни: відродження глобалізації. Глобалізація, починаючи з Другої світової війни, є частково результатом планів політиків

зруйнувати кордони, які перешкоджали торгівлі. Їх зусилля призвели до Бреттон-Вудської конференції – угоди між провідними політиками світу, щоб закласти основу для міжнародної торгівлі та фінансів, а також до заснування кількох міжнародних інституцій, призначених для забезпечення процесів глобалізації: передусім Міжнародного банку реконструкції та розвитку (Світового банку) і Міжнародного валютного фонду. Глобалізацію також інтенсифікувала глобальна експансія транснаціональних корпорацій, розташованих у Сполучених Штатах і Європі, а також міжнародний обмін новими розробками в галузі науки і технологій, причому більшість значущих винаходів того часу походили із західного світу. Глобальний експорт західної культури відбувався через нові засоби масової інформації: кіно, радіо, телебачення та музику. Розвиток і зростання міжнародного транспорту і телекомунікацій відіграли вирішальну роль у сучасній глобалізації.

Після Другої світової війни бар'єри у міжнародній торгівлі були значно знижені завдяки таким міжнародним угодам, як ГАТТ, а згодом – створення Світової організації торгівлі.

Прийнята країнами цивілізованого світу політика сприяння вільній торгівлі включала: скасування тарифів; створення зон вільної торгівлі з малими тарифами або без них; зменшення транспортних витрат, особливо завдяки розвитку контейнеризації для океанських перевезень; зменшення або скасування контролю над рухом капіталу; зменшення, скасування або гармонізацію субсидій для місцевих підприємств; надання субсидій глобальним корпораціям; гармонізацію законодавств про інтелектуальну власність у більшості країн; наднаціональне визнання обмежень інтелектуальної власності тощо.

Культурна глобалізація, спричинена комунікаційними технологіями та всесвітнім маркетингом західних культурних індустрій, спочатку розумілася як процес гомогенізації, як глобальне домінування американської культури за рахунок традиційного розмаїття. Проте невдовзі стала очевидною протилежна тенденція у появі рухів, які протестували проти глобалізації та надавали нового імпульсу захисту місцевої унікальності, індивідуальності та ідентичності [74].

Уругвайський раунд переговорів ГАТТ (1986-1994 рр.) призвів до підписання договору про створення СОТ для посередництва в торговельних суперечках і створення єдиної торгової платформи. Інші двосторонні та багатосторонні торгові угоди, включаючи розділи Європейського Маастрихтського договору та Північноамериканської угоди про вільну торгівлю, також були підписані з метою зниження тарифів і бар'єрів у торгівлі.

У 1990-х рр. розвиток комунікаційних мереж дозволив переносити робочі процеси, що виконувалися за допомогою комп'ютера, у місця із низькою оплатою праці для багатьох видів робіт. Це включало бухгалтерський облік, розробку програмного забезпечення та інженерне проектування. Наприкінці 2000-х рр. більшість промислово розвинених країн увійшли в глибоку рецесію. Деякі аналітики стверджували, що у 2009 р. світ переживав період «деглобалізації» [74].

XXI ст. несе світу низку серйозних викликів, серед яких є економічні, політичні, демографічні, природно-кліматичні та інші загрози. Наприклад, танення льодовиків Арктики у XXI ст. суттєво вплине на світову торгівлю, оскільки відкриє шлях до коротших торговельних шляхів [69], а також – на напрямки і розмір потоків мігрантів. Китай став найбільшим у світі експортером, випередивши Німеччину, що змінює розстановку не тільки економічного, але і політичного лідерства у світі [38]. На політичних аренах багатьох країн світу лідерство переходить до правих і радикально правих політичних сил, що схильні до нехтування демократичними цінностями, популізму і вирішення суперечок силовим шляхом. Локальні збройні конфлікти і війни поступово стають все чисельнішими, поступово об'єднуючись у потенційну наступну світову війну, «щеплення» від якої з часів Другої Світової втрачає дію. Світ глобалізується і змінюється – сильно і швидко.

Таким чином, у першій главі розкрито сутність і поняття глобалізації як багатогранного процесу, що охоплює посилення взаємозв'язків між країнами в економічній, соціальній, культурній та політичній сферах. Глобалізація трактується як поглиблена інтеграція світових ринків, технологій, інформації та

капіталу. Згідно з позицією Міжнародного валютного фонду, її ключовими аспектами є міжнародна торгівля, рух капіталу, міграція населення та поширення знань.

У дослідженні представлено різні погляди на походження глобалізаційних процесів: від сучасної доби до античних часів, зокрема, в рамках концепції «архаїчної глобалізації». Окрему увагу приділено епосі протогобалізації (1600–1800 рр.), коли формувалися перші міжконтинентальні економічні зв'язки.

Значним етапом у розвитку глобалізації стало повоєнне десятиліття, коли виникла Бреттон-Вудська валютна система, з'явилися нові інституції (ГАТТ, а згодом СОТ), і долар США став ключовою резервною валютою. У сучасному етапі глобалізація відзначається особливою динамікою завдяки цифровим технологіям, що, з одного боку, стимулюють економічне зростання, а з іншого – породжують нові ризики, зокрема у сферах регулювання, безпеки та нерівності.

1.2. Походження процесів регіоналізації у світовій економіці

Розвиток національних економік, їхня взаємодія та зростаюча взаємозалежність сприяють поглибленню міжнародної співпраці та активізують процеси інтернаціоналізації виробництва. Глобалізація не є випадковим або запланованим явищем, а являє собою природний еволюційний процес трансформації світової економічної системи.

Саме взаємодія ринків і соціально-економічних структур породжує такі явища, як регіоналізація та глобалізація. Безперервні, динамічні та високошвидкісні потоки фінансів, товарів, інформації та робочої сили зміцнюють міжнародні господарські зв'язки. В основі глобалізаційних процесів лежить діяльність транснаціональних корпорацій і провідних міжнародних фінансово-кредитних установ, які є ключовими рушіями економічної інтеграції.

Суттєвою ознакою сучасного етапу глобалізації є створення міждержавних

регіональних економічних об'єднань, що є проявом регіональної інтеграції. Як глобалізація, так і інтернаціоналізація господарської діяльності демонструють зростаючу економічну взаємозалежність країн світу. Інтернаціоналізація сприяє розширенню міжнародної співпраці між національними економіками, тоді як глобалізація перетворює локальні економічні проблеми на загальносвітові виклики, що потребують комплексного вирішення.

Глобалізація та регіоналізація світового господарства є взаємопов'язаними процесами, які, попри їхню суперечливість, формують єдиний економічний простір. З одного боку, вони відрізняються за характером і наслідками, а з іншого сприяють консолідації світового ринку, де важливу роль відіграють потужні регіональні економіки.

Держави-учасниці цих процесів мають спільні економічні інтереси та об'єднують зусилля для створення максимально сприятливих умов регіонального співробітництва. Це дає їм змогу отримати мультиплікативний ефект від взаємодії з іншими членами об'єднань і ефективно реалізовувати власні стратегічні цілі на міжнародній арені.

Глобалізація та регіоналізація виступають двома ключовими моделями сучасного економічного розвитку, які тісно взаємопов'язані та формуються під впливом процесів інтернаціоналізації. Вони мають спільне підґрунтя, оскільки їх розвиток зумовлений еволюцією продуктивних сил та поглибленням міжнародної економічної взаємодії.

Формування сучасної економічної системи, яка відображає нову парадигму світового устрою, включає дві взаємозалежні, але водночас суперечливі тенденції:

1. Глобалізацію – процес створення єдиного світового економічного простору, що проявляється у зростаючій взаємозалежності національних економік. Це відбувається через посилення міжнародного поділу праці, розширення кооперації, лібералізацію ринків та активну транснаціоналізацію економіки.

2. Регіональну економічну інтеграцію – об'єднання зусиль кількох

країн на регіональному рівні, що сприяє створенню спільного економічного простору та забезпечує узгоджену взаємодію їхніх господарських систем.

З середини 1990-х років міжнародні економічні відносини зазнали суттєвих змін, що відобразило діалектичну взаємодію двох фундаментальних процесів – глобалізації та регіоналізації. Їх співвідношення дозволяє зробити низку висновків:

По-перше, це самостійні явища, кожне з яких має власні закономірності, особливості та динаміку розвитку.

По-друге, їхні напрями впливу не завжди співпадають, але в окремих випадках вони взаємодіють, підсилюючи один одного. Це ускладнює аналіз їхнього впливу та пошук оптимального балансу між ними.

По-третє, глобалізація є тривалим процесом, що охоплює великі історичні періоди, тоді як регіональна інтеграція може мати як короткостроковий, так і середньостроковий характер.

По-четверте, ці процеси використовують різні економічні та організаційні механізми, що пов'язано з особливостями функціонування економічних суб'єктів на глобальному та регіональному рівнях.

По-п'яте, вони відбуваються на різних рівнях світової економічної системи: глобалізація має загальносвітовий характер, а регіоналізація реалізується на локальних рівнях.

Сутність економічної інтеграції полягає у взаємопроникненні та тісному переплетенні господарських процесів, що призводить до поступового економічного об'єднання. Інтеграційні механізми охоплюють окремі елементи економічних систем, створюючи сприятливі умови для формування масштабних політико-економічних об'єднань. Використовуючи переваги «економіки масштабу», такі об'єднання можуть забезпечити вищу ефективність на міжнародному ринку порівняно з окремими національними економіками.

Інтеграційні процеси спочатку розвивалися у регіонах із порівнянним рівнем економічного розвитку, а згодом почали охоплювати й прикордонні економіки зацікавлених країн-партнерів.

За останні десятиліття інтеграційна співпраця охопила майже всі континенти, що сприяло створенню численних регіональних, субрегіональних і міжрегіональних торгово-економічних об'єднань. За даними Світової організації торгівлі, на початку 2023 р. у світі діяло 151 регіональне торгово-економічне угруповання, причому 123 з них були створені після 1995 р. [110].

Це свідчить про активізацію інтеграційних процесів у світовій економіці. На внутрішньорегіональну торгівлю припадає близько двох третин світового товарообігу. У 2022 р. практично всі 144 країни-члени СОТ входили до складу хоча б одного регіонального об'єднання. Водночас, за даними ЮНКТАД, на той момент розглядалося ще близько 40 нових регіональних та міжрегіональних ініціатив [107].

Глобалізація та регіоналізація базуються на лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. В цьому контексті регіональні економічні комплекси можна трактувати двояко: з одного боку, вони є рушійною силою глобального розвитку, стимулюючи відкритість ринків і міжнародну співпрацю, а з іншого – сприяють сегментації світового господарства, частково стримуючи процеси глобалізації. Регіональна інтеграція розширює можливості для лібералізації торгівлі, руху капіталу та виробничих ресурсів, одночасно слугуючи інструментом реагування на виклики глобалізації.

Водночас вона може сприяти ізоляції окремих торгово-економічних блоків, формуючи тенденцію до «колективного протекціонізму», що здатне загальмувати глобальні економічні процеси. Вплив регіональних інтеграційних структур на світову економіку залежить від того, наскільки їхня внутрішня кооперація зберігатиме відкритість для зовнішніх партнерів і не створюватиме бар'єрів у міжнародній торгівлі.

Одним із ключових принципів інтеграції є концепція «відкритого регіоналізму», яка базується на регіональній економічній інтеграції та розглядає розвиток окремих регіонів у контексті світової економіки. Це робить його своєрідним проміжним етапом на шляху до глобалізації. Найбільш яскраво ця модель реалізується в азіатсько-тихоокеанському та латиноамериканському

регіонах, зокрема через такі об'єднання, як АТЕС і МЕРКОСУР.

У сучасних умовах для характеристики нових тенденцій регіональної інтеграції дедалі частіше застосовується термін «новий регіоналізм». Він відображає як кількісні, так і якісні зміни в міжнародній економічній взаємодії. З одного боку, це збільшення кількості нових регіональних угод і перегляд чинних договорів на оновлених умовах. З іншого – поглиблення економічного співробітництва через застосування більш комплексних і ефективних механізмів інтеграції.

Еволюція регіоналізму також простежується у зміні ролі основних учасників інтеграційних процесів. Якщо на ранніх етапах міжнародної економічної інтеграції ключову роль відігравали держави, то сьогодні все більший вплив мають приватний сектор і транснаціональні корпорації. Іншими словами, сучасна регіоналізація дедалі більше формується «знизу» – через економічну взаємодію бізнес-структур, а не лише державне регулювання (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Критерії «закритого», «відкритого» регіоналізму та глобалізації

Критерії	«Традиційний регіоналізм»	«Новий регіоналізм»
1. Ліквідація тарифних і нетарифних бар'єрів	+	+
2. Рівень єдиного мита	високий	низький
3. Угода про преференційну торгівлю з державами з досить низьким рівнем розвитку	+	+
4. Заснування механізмів компенсувань	+	+
5. Допомога експортерам	незначна увага	головна увага

Джерело: складено на основі [86]

«Новий регіоналізм» – це багаторівневе явище, яке включає кілька аспектів. По-перше, він охоплює великі та різнопланові регіональні об'єднання, такі як ЄС, АТЕС, USMCA, МЕРКОСУР, АСЕАН тощо. По-друге, він передбачає

залучення окремих територій усередині держав до формування транскордонних економічних просторів. Прикладами цього є «трикутники економічного зростання» у Південно-Східній Азії або ініціатива «Північний вимір» у Європі. По-третє, новий регіоналізм проявляється у створенні міжрегіональних угод, що сприяють формуванню «макрорегіонів» – великих коаліцій держав із спільними економічними, а нерідко й політичними або військовими інтересами.

До таких макрорегіонів можна віднести північноатлантичний, тихоокеанський, євразійський та «південний», що охоплює здебільшого країни Індо-океанського регіону.

1. Починаючи з 1990-х рр., США та ЄС уклали серію угод, спрямованих на посилення економічного партнерства, його розширення та визначення правових та організаційних механізмів взаємодії. Незважаючи на конкуренцію між цими гравцями, вони залишаються ключовими торговельними партнерами. Так, у 2022 р. сукупний обсяг взаємних інвестицій перевищив 1,1 трлн євро. Частка європейських товарів у структурі імпорту США сягнула 24 %, тоді як експорт із США до Європи становив 19,3 % від загального обсягу зовнішньої торгівлі. При цьому ЄС мав позитивне сальдо у двосторонньому торговому балансі з Америкою. Основними документами, що регулюють їхню співпрацю, стали Трансатлантична декларація (1990 р.) та Договір про трансатлантичне економічне партнерство (1998 р.). Попри наявні розбіжності, ці угоди сприяють усуненню торговельних бар'єрів та створюють сприятливі умови для бізнесу та інвесторів.

2. Паралельно докладалися зусилля щодо інтеграції Північної та Південної Америки шляхом створення Всеамериканської зони вільної торгівлі (ФТАА), яка мала об'єднати країни Північної та Латинської Америки. Очікувалось, що цей регіональний блок займатиме 27-28 % світового ВВП. Проводилася активна робота над розробкою правових механізмів, організаційної структури та інституційних засад функціонування ФТАА, проте проект був поставлений на паузу.

3. Розширення Європейського Союзу у 2007 та 2013 рр. суттєво збільшило

його економічний потенціал. Завдяки цьому спільний ринок розширився до 28 країн, що дозволило ЄС посилити свої позиції у світовій економіці, досягнувши частки 23-25 % у глобальному ВВП. Згодом, у 2020 р. Великобританія залишила ЄС, тож кількість країн-членів скоротилася до 27.

4. У 2001 р. Японія ініціювала створення зони вільної торгівлі з АСЕАН, одночасно ведучи перемовини щодо укладання двосторонніх угод із такими державами, як Мексика, Сінгапур, Південна Корея, Чилі, Канада та деякі інші країни АСЕАН. Також розглядається можливість формування північно-східно-азійської торговельної зони за участю Японії, Китаю та Південної Кореї, яка потенційно може інтегруватися з АФТА (економічним блоком країн АСЕАН). Крім того, Японія активно працює над створенням Східно-азіатського економічного союзу, що включатиме 15 країн [7]. Передбачається, що ця структура сприятиме прискоренню торговельної та інвестиційної лібералізації в регіоні АТЕС, а також створить певний баланс між економічними впливами ЄС та USMCA.

Форум Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) об'єднує 21 країну, зокрема США, Японію, Канаду, Австралію, Китай та швидко зростаючі індустріальні економіки. Хоча стратегічні орієнтири цього об'єднання ще не повністю визначені, його головною метою залишається створення до 2020 р. зони вільної торгівлі та сприятливих умов для руху капіталу в регіоні.

Глобалізаційні процеси базуються на глибоких змінах у сфері виробництва та міжнародної економічної взаємодії. Ключову роль відіграють інноваційні технології, зростаюча спеціалізація та поглиблення кооперації. Водночас процеси інтернаціоналізації економічної діяльності мають свої межі, які обмежують швидкість їх поширення.

Глобалізація та регіональна інтеграція тісно взаємопов'язані: формування економічних союзів на регіональному рівні виступає важливим інструментом глобального розвитку. У різних частинах світу виникають нові міжнародні економічні блоки, які впливають на зміну структури світових економічних відносин. За оцінками дослідників, глобалізаційні процеси продовжують

набирати обертів, поступово переходячи у фазу глибокої інтернаціоналізації виробництва.

У сучасному світі поступово формується новий економічний порядок, що розвивається знизу вгору та концентрується навколо ключових центрів впливу. Глобальна економічна структура складається з країн-лідерів, які відіграють домінуючу роль у світовому господарстві, та периферійних держав, що мають менш значний вплив. Високорозвинені країни контролюють близько 75% світового ВВП, фінансових потоків і міжнародної торгівлі. Серед найпотужніших центрів можна виокремити:

1. США, що є ядром USMCA.
2. Об'єднану Європу, де провідні позиції займають Німеччина, Франція та Італія як економічні двигуни ЄС.
3. Азію, де конкуренція між Китаєм та Японією формує інтеграційні процеси, залучаючи розвинені економіки Гонконгу, Сінгапуру, Тайваню та Південної Кореї.

На основі геоекономічних інтересів цих центрів виникають «мега-регіональні інтеграційні утворення», що охоплюють різні рівні економічної взаємодії – від зон вільної торгівлі до повноцінних наднаціональних структур, як-от Європейський валютний союз.

Інтеграційні процеси у світовій економіці є не випадковими, а закономірними. Вони стали наслідком багатовікової взаємодії держав та економічних систем. Об'єднання та розпад державних утворень, трансформація імперій, зміна політичних і економічних моделей – усе це створювало передумови для нинішнього рівня глобальної інтеграції.

Регіональна економічна інтеграція є процесом поступового економічного зближення країн, що призводить до створення єдиних господарських комплексів із тісною взаємодією.

Варто зазначити, що поняття «регіональний» у цьому контексті виходить за межі географічного розуміння. Воно охоплює історично сформовані економічні, культурні та демографічні зв'язки між країнами, що сприяють

виникненню стійких інтеграційних об'єднань. На думку аналітиків, у найближчому майбутньому саме такі великі політико-економічні блоки можуть стати ключовими суб'єктами міжнародних відносин, замінивши традиційну модель національних держав. Це сприятиме становленню більш стабільного та багатопольярного світового порядку.

Сучасне трактування поняття «економічна інтеграція» досить варіативне й може бути класифіковане за кількома підходами:

- як результат поділу праці та процесу інтернаціоналізації виробництва й господарської діяльності;
- як один із ключових аспектів глобалізації, що охоплює економіки різних країн;
- як динамічний процес взаємодії держав-учасниць або ж як досягнутий стан їхньої інтеграції;
- як поєднання процесу об'єднання економічних систем і його кінцевого результату [36].

Економічна інтеграція нерозривно пов'язана з процесами глобалізації та регіоналізації, що розвиваються паралельно. Це пояснюється тим, що обидва явища є формами інтернаціоналізації економічних, політичних та соціокультурних зв'язків між країнами. Науковці трактують глобалізацію як експансію інтернаціоналізації у ширину, тоді як інтеграція – це її поглиблення, що формує регіональні економічні блоки. Таким чином, економічну інтеграцію можна розглядати у контексті міжнародної регіональної взаємодії.

Одним із засновників теорії економічної інтеграції є Бела Балаша (Баласса), який визначав її двома категоріями – як процес та як стан. Він пояснював, що:

- як процес, економічна інтеграція включає заходи, спрямовані на усунення бар'єрів між суб'єктами господарювання різних країн;
- як стан, вона характеризується відсутністю економічної дискримінації між національними економіками [36].

З позиції системного підходу, інтеграцію можна розглядати як взаємодію економічних структур держав, яка має на меті усунення обмежень у торгівлі,

фінансовій сфері та виробничій кооперації. У підсумку формується якісно нова міжнародна економічна система більш високого рівня. Важливу роль у цьому процесі відіграють міста, що розвиваються як окремі соціально-економічні центри, які беруть активну участь в інтеграційних процесах.

Важливо зазначити, що поняття «інтеграція» не містить чітких визначень щодо її механізмів, глибини, сфер застосування чи критеріїв об'єднання. Це означає, що під інтеграцією можна розуміти як добровільний союз держав, так і примусове об'єднання, як часткову взаємодію, так і повну уніфікацію. У зв'язку з цим доцільно розмежовувати економічну та політичну інтеграцію, що передбачає об'єднання державних структур, і соціальну інтеграцію, яка відображає взаємодію суспільних груп.

Процес інтеграції завжди спрямований на об'єднання окремих систем – це можуть бути держави загалом або їхні окремі компоненти: економічні, політичні, соціальні тощо.

Важливо розуміти, що інтеграція передбачає створення нової, більш складної системи, якій передаються певні повноваження від її складових. Водночас ключове протиріччя інтеграційних процесів полягає у необхідності поєднання переваг об'єднання з прагненням держав зберегти власну автономію [13]. Отже, головним завданням інтеграції є досягнення ефективного функціонування надсистеми без втрати керованості її окремими елементами.

Економічна інтеграція має ряд характерних рис, що відрізняють її від інших форм міжнародної взаємодії:

- взаємопроникнення національних економік через виробничі процеси;
- поглиблення міжнародної спеціалізації та кооперації у виробництві, науці та технологіях, що базується на найсучасніших формах взаємодії;
- структурні зміни в економіках країн-учасниць, зумовлені інтеграційними процесами;
- гармонізація законодавчих норм, економічних стандартів та регуляторних механізмів;

- необхідність узгодженого регулювання інтеграційних процесів та розробки єдиної економічної політики;
- координація національних економічних стратегій між країнами-учасниками;
- регіональний характер інтеграції, що розвивається в умовах вже сформованих економічних зв'язків.

Таким чином, у главі 1.2 проаналізовано економічну інтеграцію як ключовий механізм формування сучасного світового господарства. Вона розглядається як системна взаємодія між країнами, що сприяє створенню стабільного та ефективного економічного середовища. Інтеграційні процеси є закономірним етапом глобалізації й водночас відповіддю на конкретні економічні виклики, з якими стикаються країни-учасниці.

У центрі уваги – взаємозв'язок глобалізації та регіоналізації, які не протиставляються, а доповнюють одне одного, формуючи нові можливості розвитку й водночас породжуючи ризики. Особливе місце посідає концепція «відкритого регіоналізму», що передбачає інтеграцію регіонів у глобальну економіку без ізоляції від зовнішніх ринків, забезпечуючи гнучкість і стійкість інтеграційних об'єднань.

Значну роль у цих процесах відіграють транснаціональні корпорації та приватний сектор, які дедалі активніше впливають на формування економічних блоків.

Нові тенденції проявляються у створенні макрорегіональних угруповань – таких як північноатлантичний, євразійський чи індо-тихоокеанський регіони, які формуються не лише на основі географії, а й спільних економічних, культурних та політичних інтересів. Регіоналізація в сучасних умовах перетворюється на стратегічний інструмент зміцнення зв'язків і підвищення стабільності світової економіки.

1.3. Форми, рівні та етапи розвитку регіональної економічної інтеграції

Велика кількість підходів до визначення та тлумачення поняття «економічна інтеграція» свідчить про важливість цього явища для держав світу. Відтак, можна зробити висновок, що в сучасних умовах участь кожної країни в інтеграційних процесах має унікальний характер і відображає специфіку її економічної стратегії.

Класичну класифікацію запропонував американський економіст Б. Балаша, який виділив кілька рівнів (етапів) економічної інтеграції, що відрізняються глибиною економічних зв'язків між країнами та ступенем взаємодії їхніх ринків (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Форми економічної інтеграції ринків

Базові характеристики Форми	Усунення мита в торгівлі	Універсаль- ний тариф проти решти держав	Свобідна міграція капіталу і роб. сили	Гармоні- зація економічної політики	Реалізація спільної економіч- ної політики
Зона преференційної торгівлі	неповне	—	—	—	—
Зона вільної торгівлі	+	—	—	—	—
Митний союз	+	+	—	—	—
Спільний ринок	+	+	+	—	—
Економічний союз	+	+	+	+	—
Політичний союз	+	+	+	+	+

Джерело: складено на основі [36]

На початковому рівні, коли економічні зв'язки між країнами є мінімальними, створюються зони преференційної та вільної торгівлі. Ця форма інтеграції передбачає скасування митних тарифів, податків, зборів і кількісних обмежень для учасників об'єднання, водночас зберігаючи митні бар'єри щодо третіх країн. Як правило, такі угоди укладаються на певний період і поширюються на обмежений перелік товарів, здебільшого промислових. Лібералізація торгівлі сільськогосподарською продукцією має вибірковий

характер. При цьому держави, що входять до зони вільної торгівлі, зберігають внутрішні митні кордони та здійснюють контроль за переміщенням товарів. Прикладами таких інтеграційних об'єднань є ЄАСТ, USMCA, АСЕАН.

Наступним етапом розвитку економічної інтеграції є митні союзи. Це угоди між країнами-учасниками, що передбачають скасування внутрішніх митних бар'єрів і впровадження єдиної зовнішньоторговельної політики на основі спільного митного тарифу. Відносно країн, що не входять до такого союзу, застосовується уніфікована система нетарифного регулювання. Така форма інтеграції відзначається глибшим рівнем взаємодії та створює передумови для трансформацій у виробничій структурі та споживчій поведінці.

Крім того, його функціонування потребує створення низки регулюючих органів, серед яких:

- міждержавний секретаріат;
- установи, що здійснюють координацію зовнішньоторговельної діяльності;
- відповідні міністерства та відомства.

Приєднання до Митного союзу не означає повного уніфікування митних тарифів для всіх товарних груп. У міру посилення економічних зв'язків між країнами інтеграція набуває більш глибокого характеру, що зумовлює перехід до формування спільного ринку. Яскравими прикладами такого об'єднання є Європейська економічна спільнота та МЕРКОСУР. У рамках цієї інтеграційної моделі відбувається переорієнтація товарних потоків та значне поглиблення економічної взаємодії між державами-учасниками.

Спільний ринок передбачає функціонування єдиного економічного простору, де забезпечується свобода руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили.

Ця форма інтеграції ґрунтується на проведенні узгодженої економічної та соціальної політики, що включає гармонізацію законодавчих норм і стандартів країн-учасниць. На цьому етапі до економічного співробітництва додається соціальна інтеграція, що сприяє подальшій взаємодії держав у різних сферах.

Завершення процесу формування спільного ринку передбачає створення єдиного економічного, правового та інформаційного простору, що стане основою для переходу до наступного рівня інтеграції – економічного союзу.

Економічний союз – це форма міжнародного співробітництва, що передбачає створення спільного ринку, узгодження правових норм та координацію державної політики в соціально-економічній та екологічній сферах. В умовах такого об'єднання забезпечується вільне переміщення виробничих ресурсів і результатів господарської діяльності, що доповнюється узгодженістю внутрішньої та зовнішньої економічної стратегії. У більшості випадків країни-учасниці використовують спільну валюту.

Валютний союз – це форма економічної інтеграції, що передбачає створення єдиної регіональної фінансової системи, зокрема заснування спільного центрального банку та запровадження єдиної валюти. Також здійснюється координація валютно-кредитної політики та узгодження макроекономічного регулювання.

До прикладів таких об'єднань належать країни Бенілюкс, Сполучені Штати Америки та Радянський Союз. На етапі реалізації перебувають ініціативи зі створення економічного та валютного Європейського союзу. На сьогодні Європейський Союз є єдиним повноцінним економічним союзом у світі.

Повна економічна інтеграція, відповідно до цієї класифікації, є найбільш глибокою формою міждержавної взаємодії, що базується на спільній соціально-економічній політиці та гармонізації законодавства у таких напрямках:

- податкова політика – впровадження єдиної системи оподаткування у всіх країнах-учасниках;
- стандартизація – уніфікація вимог до продукції, послуг тощо;
- спільні правила з техніки безпеки;
- уніфіковане трудове законодавство;
- регулювання процесів злиття та поглинання підприємств;
- єдина концепція розвитку бізнесу – загальні правила щодо створення, реєстрації та ліквідації компаній;

- спільна монетарна політика;
- узгоджена судова система.

Слід зазначити, що економічні інтеграційні об'єднання можуть формуватися різними способами:

- «знизу-вгору» – у процесі поступового розвитку інтернаціоналізації та транснаціоналізації господарської діяльності. У цьому випадку домовленості між країнами щодо створення зони вільної торгівлі, митного союзу чи спільного ринку потребують тривалого періоду становлення міжнародних економічних зв'язків на рівні підприємств, компаній і корпорацій. Такі відносини активно підтримуються на державному рівні, водночас реалізуються масштабні двосторонні проекти, спрямовані на зміцнення міжнародної економічної співпраці. Саме таким шляхом розвивалися інтеграційні процеси в Північній Америці, зокрема між США та Канадою;

- «згори-донизу» – коли з різних політичних, соціальних або економічних причин створюється інтеграційне угруповання держав, які ще не повністю відповідають критеріям економічної сумісності. Проте в процесі подальшого регульованого та скоординованого на наднаціональному рівні співробітництва вони поступово досягають певного рівня міжнародної економічної інтеграції.

Концепція Б. Балаша, розвинена Дж. Мідом, Р. Ліпсі, Дж. Вайнером та іншими, фактично стала теоретичною основою регіональної інтеграційної політики в Західній Європі. Однак на сучасному етапі розвитку світової економіки приклади повної економічної інтеграції між державами відсутні.

Ще один цікавий підхід до аналізу інтеграційних процесів розглядає фактори, що впливають на формування нових інтеграційних об'єднань. Відповідно до ідей школи «неофункціоналізму», економічна інтеграція набула власної динаміки розвитку.

Однією з ключових рушійних сил цього процесу є так званий ефект «переливу», коли поглиблення інтеграції в одних секторах економіки стимулює аналогічні процеси в суміжних галузях. Такий взаємозв'язок може

простежуватися не лише на рівні окремих секторів, а й у загальному контексті інтеграційної взаємодії. Таким чином, «процес, у якому певна дія, спрямована на досягнення конкретної мети, створює умови, що потребують нових рішень, які, у свою чергу, формують запит на подальші дії» [67].

Створення зони вільної торгівлі спонукає держави до поглиблення співпраці у сфері митного регулювання. Водночас формування повноцінного спільного ринку об'єктивно сприяє валютній інтеграції.

Як результат, економічна інтеграція поступово веде до зміцнення солідарності між країнами-учасниками, що, у свою чергу, породжує необхідність подальшого розвитку наднаціональних інституцій. Спираючись на концепцію «переливання», П. Шміттер розробив стратегію можливого розвитку інтеграційних процесів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Концепції потенційного розвитку процесів інтеграції згідно теорії Шміттера

Концепція	Формула концепції
Розливання	Розвиток інтеграції в інших сферах без розширення повноважень наднаціональних організацій.
Нарощування	Посилення організацій без поглиблення інтеграції
Обкопування	Розширення консультації, але обмеження діяльності спеціальних інститутів
Заплутування	Надання можливості регіональними елітам для консультації без права приймати остаточного рішення
Повернення	Надання можливості регіональними елітам для консультації без права приймати остаточного рішення
Спрощення	Регулювання кризи інтеграції за допомогою незначних змін

Джерело: складено на основі [58]

Окрім традиційної поетапної моделі розвитку інтеграційних процесів або інтеграції ринків (за Б. Балаші), існують також більш гнучкі моделі інтеграції, які надають країнам-учасникам більше свободи у виборі рівня залученості своїх економік у цей процес.

Серед таких нетрадиційних моделей можна виділити наступні:

- концепцію різношвидкісної інтеграції;
- концепцію інтеграції концентричних кіл або модель «ядро/центр –

периферія»;

- модель багатокутників економічного зростання;
- модель багаторівневої інтеграції.

Попри різноманіття назв, загальна ідея полягає в тому, що деякі країни можуть прагнути до більш глибокої інтеграції своїх економік, тоді як для інших, які не хочуть поглиблювати інтеграцію, це не повинно ставати перешкодою. У результаті деякі країни можуть розвивати інтеграційні процеси в більш вузькому колі учасників. Подібні підходи вже практикуються в окремих угрупованнях. Так, у Європейському Союзі реалізовано концепцію «Європа різних швидкостей», яка отримала юридичне закріплення в Амстердамському договорі через механізм просунутого співробітництва. Цей приклад підтверджує, що відмова від принципу рівномірного розвитку інтеграції є неминучою при розширенні об'єднань.

Здійснивши більш детальний аналіз вказаних форм, можна зробити висновок, що ці підходи є складовими інтеграції ринків. Ринок у широкому розумінні можна визначити як систему взаємодії та взаємовідносин між суб'єктами економічної системи, як усередині неї, так і поза її межами [60]. Цей процес охоплює всі етапи виробництва, обміну і споживання товарів і послуг, що функціонують відповідно до законів вартості, попиту і пропозиції.

Як зазначає А. Філіпенко, інтеграція не обмежується лише скасуванням дискримінації в торгівлі. Він підкреслює, що «міжнародна економічна інтеграція» – це процес зближення, переплетення і зрощування національних економік, який призводить до формування єдиного регіонального (міжнародного) господарського комплексу. Це означає, що економічна інтеграція являє собою взаємодію соціально-економічних систем держав-учасниць з метою усунення дискримінації між їхніми економіками і створення нової, більш складної міжнародної економічної структури вищого рівня через злиття економічних систем. Така інтеграція передбачає вільне або регульоване переміщення між державами капіталів, товарів, робочої сили та інших ресурсів за умовами взаємних економічних і юридичних норм.

Процес інтеграції економічних систем може відбуватися на трьох взаємопов'язаних етапах: 1) взаємопроникнення, 2) зрощування, 3) поглинання. Кожен з цих етапів має свої специфічні ознаки.

Взаємопроникнення є початковим етапом, на якому формуються різні торгові та економічні спільноти. На цьому етапі зовнішня торгівля стає основним каналом взаємодії між державами. Це стосується таких об'єднань, як Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ або EFTA), Спільний ринок країн Західної Європи, Центрально-Американський спільний ринок, Арабський спільний ринок та ін. Взаємодія між державами в цих спільнотах, як правило, відбувається через сферу обміну товарами та послугами, а також через встановлення стійких торгових і інвестиційних зв'язків. Такі торгові спільноти зазвичай базуються на загальному або частковому міжнародному поділі праці, коли переважає міжгалузева спеціалізація, а взаємодія відбувається переважно на мікроекономічному рівні. Зрощування означає не тільки торговий обмін, а й глибше взаємодоповнення національних економік, що призводить до їх взаємної залежності. Цей етап характеризується міжгалузевою спеціалізацією та частковим поділом праці, але також поступово поширюється внутрішньогалузева спеціалізація.

Поділ праці виходить за межі окремих підприємств і реалізується на міжнародному рівні. Чинники виробництва активно переміщуються в межах інтеграційного простору, шукаючи найефективніші форми і сфери реалізації. Міжнародна господарська спільнота на стадії зрощування стає складною системою, що включає глибокі й стабільні економічні зв'язки, що охоплюють міждержавні об'єднання, створюючи єдину економічну структуру. Взаємодія між економічними системами поступово переходить із мікроекономічного на макроекономічний рівень.

На стадії поглинання спостерігається глибока інтеграція національних економік, що включає вертикальну та горизонтальну взаємодію. Відзначається значний вплив зовнішньоекономічних чинників на національний процес розширеного відтворення.

Розвивається внутрішньогалузева спеціалізація, зокрема постадійна та вузлова (технологічна). Формуються елементи єдиної регіональної економічної системи, що включає створення регіональних економічних комплексів.

Взаємопроникнення і зрощення національних економік призводить до трансформації національних господарських механізмів, а також до створення і закріплення єдиних правил та норм наднаціонального характеру.

Процес інтеграції соціально-економічних систем можна розглядати як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівнях. Таким чином, можна виділити кілька рівнів інтеграції:

1. Міждержавний рівень – взаємодія національних економік із світовою економічною системою та економіками країн, що входять у регіональні спільноти.
2. Загальнонаціональний рівень – взаємодія національної економічної системи всередині країни.
3. Регіональний рівень – взаємодія економічних систем окремих регіонів країни.
4. Внутрішньо-регіональний рівень – взаємодія суб'єктів економіки в межах одного регіону.
5. Локальний рівень – взаємовідносини соціально-економічних систем окремих територіальних одиниць, таких як міста або селища.

Ці етапи інтеграції дають змогу глибше зрозуміти, як еволюціонують економічні зв'язки і як вони впливають на розвиток соціально-економічних систем на різних рівнях (рис. 1.1).

Підсумовуючи роль і значення взаємодії економічних систем, можна стверджувати, що інтеграція цих систем має багатогранний і комплексний характер, що дозволяє глибше зрозуміти як внутрішні, так і зовнішні процеси держави як частини глобальної економічної системи.

У сучасних умовах участь кожної країни в інтеграційних процесах має унікальний характер, що відображає специфіку її економічної стратегії, рівень розвитку та політичні пріоритети.

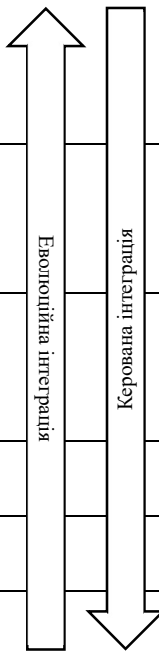
Етапи взаємодії економічних систем	Суб'єкти економічної системи	Етапи економічної інтеграції ринків	Рівні інтеграції соц-ек. систем	Напрями процесів інтеграції	Рівні взаємодії
Поглинання та повна інтеграція	Наднаціональні органи та установи	Повна економічна і політична інтеграція	Міжрегіональний		Макрорівень
	Державні установи та міждержавні об'єднання	Економічний союз	Міждержавний		
Зрощування	Фінансові структури, транснаціональні банки	Валютний союз	Загальнонаціональний		Мікрорівень
	НДДКР, ТНК	Загальний ринок	Регіональний		
Взаємопроникнення	Середній та великий бізнес	Митний союз	Внутрішньо-регіональний		
	Трудові ресурси, малий бізнес	Зона вільної торгівлі	Локальний		

Рисунок 1.1 – Етапи взаємодії економічних систем у процесах економічної інтеграції

Джерело: складено на основі [36]

Економічна інтеграція не є однорідним явищем – вона набуває різних форм і динамік залежно від внутрішніх та зовнішніх факторів. Класичний підхід до визначення етапів інтеграції запропонував американський економіст Бела Балаша, виокремивши такі рівні: зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний союз і політичний союз як найвищий щабель інтеграції.

Ця еволюційна модель демонструє логіку поступового поглиблення економічної співпраці від обмежених торговельних угод до комплексного об'єднання економічних та політичних інститутів.

Школа неофункціоналізму запропонувала динамічне бачення інтеграційних процесів, зосереджуючи увагу на так званому ефекті «переливу» (spillover effect). Цей ефект полягає в тому, що інтеграція в окремих секторах економіки неминуче викликає потребу в подальшому зближенні суміжних

галузей, створюючи ланцюгову реакцію. Піт Шміттер, спираючись на цю концепцію, розробив підхід до прогнозування розвитку інтеграційних процесів, наголошуючи на їхній здатності до самопідсилення та поширення в нові сфери.

Разом із класичною поетапною моделлю у світовій практиці активно застосовуються альтернативні підходи до інтеграції, що пропонують більшу гнучкість для країн-учасниць. Серед них особливої уваги заслуговує концепція різношвидкісної інтеграції, яка допускає різний темп інтеграції для окремих держав.

Це дозволяє країнам із вищим рівнем економічного розвитку рухатися швидше, тоді як інші можуть поступово долучатися, враховуючи власні можливості.

Ще одним підходом є концепція інтеграції концентричних кіл, або модель «ядро – периферія». Вона передбачає створення інтеграційного центру з найвищим рівнем економічної взаємодії та периферійних зон із меншою інтегрованістю. Така модель дозволяє збалансувати інтереси країн із різним економічним потенціалом та уникнути ризиків надмірної централізації.

Інша цікава модель – багатокутники економічного зростання – зосереджується на формуванні регіональних центрів розвитку, навколо яких об'єднуються країни зі спільними економічними інтересами. Це стимулює створення локальних ринків із високою концентрацією економічної активності та сприяє зростанню суміжних економік.

Окремої уваги заслуговує модель багаторівневої інтеграції, яка створює можливість співіснування кількох рівнів співпраці в межах одного інтеграційного об'єднання. Це забезпечує гнучкість у регулюванні, дозволяючи країнам брати участь у різних сегментах інтеграції залежно від своїх потреб і можливостей.

У підсумку проведеного аналізу можна зробити низку узагальнень щодо особливостей та ролі економічної інтеграції в умовах глобального розвитку.

По-перше, економічна інтеграція є багатогранним і системним явищем, що охоплює широке коло взаємодій між державами, їхніми економічними

системами, галузями та секторами. Цей процес відбувається як на регіональному, так і на глобальному рівнях, включаючи економічну, політичну, інституційну, соціокультурну складові. Він сприяє створенню нової архітектури світової економіки, що базується на співпраці, ефективному розподілі ресурсів, уніфікації правил та процедур.

По-друге, економічна інтеграція розгортається через три взаємозалежні стадії: поглинання, зрощення та взаємопроникнення. Кожна з них має свої особливості та рівень глибини взаємодії. На першому етапі спостерігається асиметричне приєднання слабшої економіки до сильнішої; на другому – утворення спільного економічного простору зі взаємним узгодженням політик; на третьому – повна інтеграція, що передбачає єдність у правилах, інституціях, а іноді й валютах. Саме ця еволюція дозволяє країнам ефективніше взаємодіяти в рамках спільних економічних інтересів.

По-третє, варто зазначити, що інтеграція ринків хоча й є важливим компонентом глобальної економічної інтеграції, проте не вичерпує її зміст. Вона відображає лише один із напрямів процесу, тоді як повноцінна інтеграція охоплює інфраструктуру, фінансові системи, інноваційні мережі та інститути управління. Зменшення митних бар'єрів чи об'єднання ринків – це лише зовнішній прояв набагато глибших трансформацій.

По-четверте, у сучасному світі економічна інтеграція не є лінійним процесом. Її супроводжують дезінтеграційні тенденції, викликані внутрішніми суперечностями, політичними розбіжностями, зміною геополітичних пріоритетів.

Таким чином, інтеграція та дезінтеграція постають як взаємозалежні, але протилежні процеси, які впливають на стабільність, адаптивність і стійкість економічних систем. Їх динаміка визначає напрям подальшого розвитку глобального економічного порядку та взаємин між країнами.

Висновки до розділу 1

У главі 1.1 розкрито сутність і поняття глобалізації як багатогранного процесу, що охоплює посилення взаємозв'язків між країнами в економічній, соціальній, культурній та політичній сферах. Глобалізація трактується як поглиблена інтеграція світових ринків, технологій, інформації та капіталу. Згідно з позицією Міжнародного валютного фонду, її ключовими аспектами є міжнародна торгівля, рух капіталу, міграція населення та поширення знань.

У дослідженні представлено різні погляди на походження глобалізаційних процесів: від сучасної доби до античних часів, зокрема, в рамках концепції «архаїчної глобалізації». Окрему увагу приділено епосі протоголобалізації (1600-1800 рр.), коли формувалися перші міжконтинентальні економічні зв'язки.

Значним етапом у розвитку глобалізації стало повоєнне десятиліття, коли виникла Бреттон-Вудська валютна система, з'явилися нові інституції (ГАТТ, а згодом СОТ), і долар США став ключовою резервною валютою. У сучасному етапі глобалізація відзначається особливою динамікою завдяки цифровим технологіям, що, з одного боку, стимулюють економічне зростання, а з іншого –

У главі 1.2 проаналізовано економічну інтеграцію як ключовий механізм формування сучасного світового господарства. Вона розглядається як системна взаємодія між країнами, що сприяє створенню стабільного та ефективного економічного середовища. Інтеграційні процеси є закономірним етапом глобалізації й водночас відповіддю на конкретні економічні виклики, з якими стикаються країни-учасниці.

У центрі уваги – взаємозв'язок глобалізації та регіоналізації, які не протиставляються, а доповнюють одне одного, формуючи нові можливості розвитку й водночас породжуючи ризики. Особливе місце посідає концепція «відкритого регіоналізму», що передбачає інтеграцію регіонів у глобальну економіку без ізоляції від зовнішніх ринків, забезпечуючи гнучкість і стійкість інтеграційних об'єднань.

Значну роль у цих процесах відіграють транснаціональні корпорації та приватний сектор, які дедалі активніше впливають на формування економічних блоків. Нові тенденції проявляються у створенні макрорегіональних угруповань – таких як північноатлантичний, євразійський чи індо-тихоокеанський регіони, які формуються не лише на основі географії, а й спільних економічних, культурних та політичних інтересів. Регіоналізація в сучасних умовах перетворюється на стратегічний інструмент зміцнення зв'язків і підвищення стабільності світової економіки.

У підсумку проведеного в главі 1.3 аналізу можна зробити низку узагальнень щодо особливостей та ролі економічної інтеграції в умовах глобального розвитку.

По-перше, економічна інтеграція є багатогранним і системним явищем, що охоплює широке коло взаємодій між державами, їхніми економічними системами, галузями та секторами. Цей процес відбувається як на регіональному, так і на глобальному рівнях, включаючи економічну, політичну, інституційну, соціокультурну складові. Він сприяє створенню нової архітектури світової економіки, що базується на співпраці, ефективному розподілі ресурсів, уніфікації правил та процедур.

По-друге, економічна інтеграція розгортається через три взаємозалежні стадії: поглинання, зрощення та взаємопроникнення. Кожна з них має свої особливості та рівень глибини взаємодії. На першому етапі спостерігається асиметричне приєднання слабшої економіки до сильнішої; на другому – утворення спільного економічного простору зі взаємним узгодженням політик; на третьому – повна інтеграція, що передбачає єдність у правилах, інституціях, а іноді й валютах. Саме ця еволюція дозволяє країнам ефективніше взаємодіяти в рамках спільних економічних інтересів.

По-третє, варто зазначити, що інтеграція ринків хоча й є важливим компонентом глобальної економічної інтеграції, проте не вичерпує її зміст. Вона відображає лише один із напрямів процесу, тоді як повноцінна інтеграція охоплює інфраструктуру, фінансові системи, інноваційні мережі та інститути

управління. Зменшення митних бар'єрів чи об'єднання ринків – це лише зовнішній прояв набагато глибших трансформацій.

По-четверте, у сучасному світі економічна інтеграція не є лінійним процесом. Її супроводжують дезінтеграційні тенденції, викликані внутрішніми суперечностями, політичними розбіжностями, зміною геополітичних пріоритетів. Таким чином, інтеграція та дезінтеграція постають як взаємозалежні, але протилежні процеси, які впливають на стабільність, адаптивність і стійкість економічних систем. Їх динаміка визначає напрям подальшого розвитку глобального економічного порядку та взаємин між країнами.

РОЗДІЛ 2

ВЗАЄМНИЙ ВПЛИВ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Тенденції розвитку регіональних інтеграційних угруповань

Посилення глобалізаційних процесів спричинило те, що у середині ХХ ст. світова економіка почала фрагментуватися на регіональні підсистеми, які сьогодні визначають напрямки та тенденції розвитку міжнародних торговельно-економічних зв'язків як єдиної глобальної системи. Інтеграція країн у межах регіональних угруповань свідчить про поступове включення їх до світової торговельної системи. Водночас інтеграційні процеси набувають чіткого організаційного та модельного оформлення на регіональному рівні, тоді як на глобальному – зберігають узагальнений характер.

У наукових працях регіональні угруповання часто називають регіональними інтеграційними утвореннями або «регіональними торговими угодами», оскільки їх розвиток базується на встановленні торговельно-економічних зв'язків всередині угруповання, з подальшим розширенням контактів із іншими регіональними системами [14]. Проте, ці терміни вважаються дещо застарілими, адже сьогодні регіональні угруповання включають не лише сусідні країни, але й держави з різних континентів. У даному дослідженні буде використовуватися термін «регіональні угруповання».

За своєю сутністю, регіональні угруповання набувають дедалі більш глобального характеру, що позначається на якості розвитку міжнародних торговельно-економічних відносин як системи. Сучасні регіональні угруповання представляють собою нову еволюційну модель міжнародної економічної інтеграції, що відрізняється масштабом розвитку та географічною специфікою від традиційних форм інтеграції. Сьогодні вони перетворюються на самостійні

торговельно-економічні центри з власною внутрішньою економічною системою, яка включає не лише налагоджені торговельно-економічні зв'язки, але й застосування спільного митного режиму, єдиної валюти, спільної економічної політики та міцних дипломатичних контактів.

Основна мета регіональних угруповань полягає у згладжуванні економічних розбіжностей між країнами-членами. Варто зазначити, що сучасна динаміка свідчить про зростання ролі країн, що розвиваються, та зменшення впливу розвинених держав, причому більшість регіональних угруповань створені саме за ініціативою країн, що розвиваються.

Поява регіональних угруповань зумовлена тим, що країни-члени мають подібний рівень економічного розвитку та знаходяться у географічній близькості. Такі утворення стимулюють розвиток виробництва, забезпечують політичну стабільність у регіонах та сприяють усуненню торговельних бар'єрів, що в сукупності відображає сучасні тенденції глобальної системи міжнародних торговельно-економічних відносин.

Новітньою тенденцією в рамках цієї системи є інтеррегіоналізм (новий регіоналізм), який виявляється у створенні гнучких, багаторівневих міжрегіональних угод із чітко окресленими напрямками розвитку [20].

До складу регіональних угруповань також входять міжнародні організації, що об'єднують держави з різних великих регіональних блоків. Наприклад, Організація американських держав (ОАД/OAS) об'єднує країни, які належать до таких утворень, як USMCA, МЕРКОСУР, КАРІКОМ, Андське співтовариство тощо. Офіційні документи ООН використовують термін «регіональні» для опису таких організацій, що інтегрують держави в процесах міжнародної економічної інтеграції.

Поняття «міжнародна організація економічної інтеграції» (або регіональна економічна організація) вперше було запропоновано у міжнародному документі: Конвенції про зміну клімату, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1992 р. [53] цьому документі зазначається, що регіональна організація економічної інтеграції – це утворення, створене суверенними державами певного регіону,

яким вони делегували повноваження вирішувати питання, що регулюються Конвенцією, і яке за встановленими внутрішніми процедурами уповноважене підписувати, ратифікувати, приймати чи приєднуватися до неї. Аналогічне визначення зустрічається й у інших міжнародних договорах, зокрема в Кіотському протоколі до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) та супутніх протоколах.

У міжнародних економічних відносинах саме регіональні організації економічної інтеграції відіграють вирішальну роль у вирішенні торговельно-економічних питань в рамках міжнародних угод. З огляду на те, що кількість таких угруповань постійно зростає і вони значно впливають на динаміку світової торгівлі, виникає необхідність детального аналізу їх ролі в глобальній системі міжнародних торговельно-економічних зв'язків.

За даними СОТ [75], станом на 14 серпня 2023 р. в світовій торгівлі діє 659 нотифікованих регіональних угод, які відрізняються за чисельністю своїх учасників. Ці угоди можна розподілити на три основні категорії:

1. Багатосторонні угоди – в рамках них формуються регіональні угруповання, що встановлюють преференційні торговельні відносини, вигідніші за режим найбільшого сприяння. Проте це призводить до виникнення торговельної дискримінації щодо країн, що не входять до угруповання.

2. Двосторонні угоди між окремими країнами.

3. Двосторонні угоди між окремими країнами та регіональними угрупованнями.

Згідно з доповіддю ЮНКТАД [75], у 2023 р. в світовій торгівлі було зафіксовано 51 найбільше регіональне угруповання, серед яких і ключові регіональні організації економічної інтеграції (позначені аббревіатурою ROI). Інші регіональні угруповання, що не згадані в доповіді, включають небагато країн, характеризуються відносно слабким економічним розвитком і, як наслідок, не є конкурентоспроможними в глобальній системі міжнародних торговельно-економічних відносин.

Аналіз тенденцій розвитку регіональних угруповань можливий завдяки методикам, розробленим Світовим Банком та ЮНКТАД, які приділяють особливу увагу цьому процесу. Ці міжнародні організації регулярно здійснюють моніторинг, використовуючи широкий спектр показників. Наприклад, щорічне статистичне видання Світового Банку «Індикатори світового розвитку» (World Development Indicators, WDI), що є базою для Доповіді про світовий розвиток (World Development Report), містить розділ «Глобальні зв'язки» (Global Links), де подано дані про глобальну та регіональну торговельну інтеграцію.

Серед численних індикаторів, що характеризують сучасний стан міжнародних торговельно-економічних відносин, особливо виділяються такі кількісні показники, як:

- відкритість економіки;
- інтенсивність взаємної торгівлі;
- частка ВВП регіону у валовому світовому продукті;
- інтенсивність товарних потоків.

Ці показники використовуються для оцінки стану та проведення порівняльного аналізу міжнародної торгівлі всередині регіональних угруповань.

В методології Світового Банку індикатор відкритості економіки визначає стійкість економічних і торговельних зв'язків інтеграційного (у цьому випадку – регіонального) угруповання у глобальній системі міжнародних відносин. Зазвичай цей показник розраховується як відношення обсягу взаємної торгівлі товарами до ВВП, що дозволяє оцінити рівень інтегрованості економіки у світову торгівлю (формула 2.1).

$$TB = \frac{X^{all} + M^{all}}{GDP}, \quad (2.1)$$

де: X^{all} – загальний експорт з регіонального угруповання (млн дол. США);

M^{all} – загальний імпорт з регіонального угруповання (млн дол. США);

GDP – ВВП країни (млн дол. США).

Індикатор важливості взаємної торгівлі товарами показує частку взаємного товарообігу у загальному торговельному обороті (формула 2.2).

$$TI = \frac{X^{int} + M^{int}}{X^{all} + M^{all}}, \quad (2.2)$$

де X^{int} – експорт регіонального угруповання в середньому з групи (млн дол. США); M^{int} – імпорт з регіонального угруповання в середньому у групі (млн дол. США).

Цей індикатор відображає ступінь взаємного торговельного та економічного впливу між країнами, що входять до регіонального об'єднання. Масштаб економіки такого угруповання визначається його сукупним ВВП, який є сумою ВВП країн-учасниць, а також його часткою у валовому світовому продукті (ВМП). Відносний економічний масштаб регіону (формула 2.3) виражається як відсоткове співвідношення до ВМП:

$$GDPS_i = \frac{GDP_i}{GDP_w} * 100, \quad (2.3)$$

де: $GDPS_i$ – частка ВВП регіону в валовому світовому продукті;

GDP_i – ВВП регіону;

GDP_w – валовий світовий продукт.

Індикатор рівня розвитку торговельних відносин (формула 2.4), розроблений Світовим Банком, використовується для оцінки регіонального угруповання та визначення, наскільки фактичний обсяг взаємної торгівлі між країнами відповідає очікуваному рівню, зважаючи на їхню роль у глобальній економіці.

Якщо значення індексу перевищує 1, це свідчить про інтенсивніші торговельні зв'язки, ніж прогнозувалося, тоді як значення нижче 1 вказує на недостатній рівень внутрішньо-регіональної торгівлі.

$$RTI = \frac{\frac{X_{AA} + M_{AA}}{X_A + M_A}}{\frac{X_A + M_A}{X_W + M_W - (X_A + M_A)}}, \quad (2.4)$$

де RTI – індекс інтенсивності регіональної торгівлі (або торгівлі інтеграційного угруповання); X_{AA} , M_{AA} – регіональний експорт та імпорт регіону А; X_A , M_A – сукупний експорт та імпорт регіону.

Аналіз кількісних індикаторів міжнародної торгівлі можна здійснити на основі даних ЮНКТАД за 2023 р., які охоплюють загальні обсяги торгівлі, внутрішньогруповий експорт та імпорт, прямі іноземні інвестиції та валовий внутрішній продукт кожного регіонального угруповання [77].

У дослідженні розглянуто ті регіональні об'єднання, чия частка у світовій торгівлі перевищує 1%, тобто найвпливовіші учасники глобальної системи міжнародних торговельно-економічних відносин (табл. 2.1).

На основі даних таблиці 2.1 можна проаналізувати ключові кількісні показники регіональних угруповань у контексті їхньої ролі у світовій торгівлі (додатки А, Б, В, Г).

Як видно з додатку А, найбільш відкритими економіками є країни АРЕС (7 977 629,03 млн дол. США) та Європейського Союзу (5 357 926,09 млн дол. США). Це свідчить про те, що країни цих угруповань мають широкі економічні та торговельні зв'язки у міжнародній системі. Натомість найменш відкритими залишаються країни CEN-SAD (152 238,47 млн дол. США) та SADC (141 410,06 млн дол. США), що демонструє їхню слабку інтеграцію та низьку інтенсивність внутрішньої торгівлі.

Як показано у додатку Б, рівень значущості взаємної торгівлі також варіюється. Найвищі показники мають АРЕС (13 533 128,5 млн дол. США) та Європейський Союз (8 635 523,85 млн дол. США), тоді як найнижчі значення спостерігаються у CEN-SAD (261 162,54 млн дол. США) та SADC (181 032,43 млн дол. США). Це підтверджує, що високий рівень взаємної торгівлі є ключовим фактором економічної стабільності та інтеграції регіону.

Таблиця 2.1 – Кількісні індикатори регіональних угруповань у глобальній системі міжнародних торговельно-економічних відносин у 2023 р., млн дол. США

Позначення регіональних угруповань	Кількісні індикатори міжнародної торгівлі регіональних угруповань			
	TB	TI	GDPS _i	RTI
ACP	285428,1965	427532,0687	2,404791138	0,015879084
APEC	7977629,032	13533128,5	60,10710282	0,611473202
APTA	2909472,986	2754394,569	20,33998149	0,145272052
ASEAN	1138210,81	1350176,014	3,382694159	0,055677496
ASEAN+CJK	4384462,855	5195043,716	26,80570785	0,237620152
CEN-SAD	152238,4697	261162,5424	1,631054703	0,009585138
CIS	418679,0845	385030,9961	2,344242143	0,017797987
ECO	299815,1008	390219,2879	2,303059427	0,015927546
EFTA	398261,0843	349285,0676	1,420796514	0,018073083
EU27	5357926,088	8635523,845	21,53399836	0,336650131
GCC	578748,102	511593,5907	1,946631869	0,025135103
GSTP	3041897,084	3912058,117	18,79072947	0,171096563
LAIA	820612,9507	915251,5	7,3168289	0,040241315
LAS	738876,6187	858604,6529	3,338087877	0,036570234
MERCOSUR	282839,5257	263226,8737	4,637249402	0,012203755
USMCA	2215961,351	4152224,628	28,08400333	0,143032585
OAS	2725020,371	5059258,821	34,49179951	0,175982047
OIC	1493675,376	1865302,288	8,453788185	0,078183309
OPEC	939051,1947	871130,3297	6,435645633	0,043038626
SAARC	327442,4677	509934,4196	3,850811524	0,019773984
SADC	141410,0601	181032,4305	0,798101489	0,007016817
TPP	3881114,832	6444453,512	38,17122202	0,252864175
UNASUR	436530,6467	472158,306	5,787315626	0,020090357

Джерело: розраховано на основі [77]

Додаток В демонструє, що найбільшу частку у світовому ВВП мають інтеграційні угруповання АРЕС (60,10%) та ТРП (38,17%), у той час як ЕФТА (1,42%) та САДК (0,798%) займають найменшу частку. Це свідчить про те, що розвинені регіони суттєво впливають на глобальну економіку, тоді як менш розвинені угруповання мають обмежений економічний вплив.

У додатку Г показано, що жодне регіональне угруповання не має інтенсивності товарних потоків, яка дорівнює 1. Це означає, що внутрішньо-регіональна торгівля не є такою ж активною, як торгівля з іншими країнами світу. Водночас деякі регіони демонструють високий рівень інтеграції: АРЕС (0,611) та

Європейський Союз (0,337). Найнижчі показники характерні для CEN-SAD (0,0096) та SADC (0,0070), що вказує на їхню слабку взаємодію у межах регіону.

Отже, високі кількісні показники корелюють із рівнем економічного розвитку: країни з потужними економіками демонструють стабільні внутрішньо-регіональні зв'язки, тоді як країни, що розвиваються, мають значно нижчі показники інтеграції. Успішні угруповання включають держави з розвиненою правовою базою, міцними економічними структурами та значними ресурсами. Натомість менш ефективні об'єднання складаються з країн, що мають низький рівень економічного розвитку, зокрема африканських держав.

Аналіз кількісних показників міжнародної торгівлі дає змогу не лише оцінити рівень інтеграції окремих регіональних угруповань у світовій економіці, а й використовувати отримані результати для аналізу національних економік. Це, своєю чергою, створює основу для розробки стратегій економічного розвитку та вдосконалення міжнародної торговельної політики.

Підсумовуючи результати аналізу кількісних індикаторів міжнародної торгівлі, зокрема за даними ЮНКТАД 2023 р., та оцінки ефективності міжнародних торговельно-економічних відносин регіональних угруповань, можна зробити висновок, що на сьогодні найбільший вплив на глобальну економіку мають регіональні угруповання Азії. Саме ці країни задають напрямки розвитку світових торгових відносин і, ймовірно, з часом матимуть можливість формувати правила міжнародної економічної гри.

Щодо інших великих і впливових угруповань, таких як ЄС і USMCA, вони, без сумніву, збережуть свою важливість у міжнародних економічних процесах. Однак з огляду на швидке зростання азійських економік, ці регіони будуть змушені адаптуватися до нових умов і зміцнювати співпрацю з азійськими країнами.

Між тим, регіональні угруповання, що знаходяться на стадії розвитку, такі як африканські країни, матимуть обмежені можливості для економічного прогресу. Відсутність необхідної інфраструктури та конкурентоспроможності може призвести до їхньої маргіналізації в глобальній економіці, що в перспективі

може викликати їхню економічну деградацію або навіть зникнення в міжнародних торговельних процесах.

Таким чином, в результаті проведеного у главі 2.1 аналізу можна зробити висновок, що регіональна економічна інтеграція є важливою складовою глобальних трансформацій у світовій економіці. Інтеграція країн у межах регіональних об'єднань свідчить про поступове включення національних економік до світової торговельної системи, формуючи умови для ефективнішої взаємодії та сталого розвитку. При цьому, на відміну від глобального рівня, де інтеграційні процеси залишаються радше концептуальними та менш інституціоналізованими, регіональний рівень демонструє чіткі організаційні структури, механізми взаємодії й правове регулювання.

Сучасні регіональні угруповання представляють собою нову модель економічної інтеграції, яка суттєво відрізняється від класичних форм як за масштабами, так і за географічною специфікою. Такі об'єднання функціонують як автономні торгово-економічні блоки зі сформованою інфраструктурою, включаючи спільні митні політики, узгоджену економічну стратегію, а іноді — навіть валютні союзи. Їхня діяльність спрямована не лише на стимулювання торгівлі, а й на вирівнювання рівнів економічного розвитку країн-членів, що дозволяє підвищити ефективність функціонування регіону загалом.

Особливу увагу привертає новітня тенденція — інтеррегіоналізм, або новий регіоналізм, що передбачає створення багаторівневих, гнучких моделей співпраці між різними регіонами світу. Вони характеризуються високим ступенем стратегічної взаємодії та чіткими напрямками розвитку. В умовах глобальної конкуренції регіональні угруповання дедалі частіше відіграють роль не лише економічних, а й політичних акторів, здатних впливати на формування правил міжнародної економічної взаємодії.

Ключові показники, за якими оцінюється ефективність таких об'єднань, включають рівень відкритості економік, частку регіонального ВВП у глобальному масштабі, обсяги внутрішньої торгівлі, а також інтенсивність зовнішніх товарних потоків. Особливе місце у сучасній економічній системі

займають азійські регіональні утворення, що демонструють найдинамічніше зростання. Їхній вплив на глобальну економіку посилюється настільки, що вони вже сьогодні формують основні вектори розвитку міжнародної торгівлі. Водночас інші потужні інтеграційні об'єднання – зокрема Європейський Союз та USMCA – залишаються стратегічно важливими, проте змушені адаптуватися до нових глобальних умов, зокрема шляхом поглиблення співпраці з азійськими країнами та модернізації внутрішніх економічних політик.

2.2. Регіональні економічні об'єднання в глобальному географічному контексті

Станом на 2025 р., у світі налічується близько 20 міжнародних економічних об'єднань інтеграційного типу. В таблиці у додатку Д подано перелік регіональних економічних організацій за географічною приналежністю їхніх учасників.

Однією з найвпливовіших регіональних організацій є Європейський Союз, до складу якого наразі входять 27 європейських країн. Це об'єднання спрямоване на поступове інтегрування ключових технологій і ресурсів для спільного розвитку. Протягом понад 50 років розширення ЄС сприяло створенню простору стабільності, демократії та сталого розвитку, водночас зберігаючи культурне різноманіття, толерантність і повагу до індивідуальних свобод.

Діяльність Європейського Союзу ґрунтується на чотирьох основних договорах. Першим був договір про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі. Далі, 25 березня 1957 р., було підписано Римський договір, який започаткував Європейське економічне співтовариство. Також було укладено договір про створення Європейського співтовариства з атомної енергії. Ці угоди стали основою для системи спільного ухвалення рішень у ключових галузях економіки, таких як вугільна, сталеливарна промисловість і ядерна енергетика. З

часом співтовариство взяло на себе відповідальність за ширший спектр питань, зокрема соціальну політику, регіональний розвиток та охорону довкілля. Четвертим ключовим документом став Маастрихтський договір, підписаний 7 лютого 1992 р., який започаткував Європейський Союз і надав йому як економічний, так і політичний вимір [12].

Європейський Союз є унікальним міжнародним об'єднанням, що поєднує риси як міжнародної організації, так і державного утворення. Це союз демократичних європейських країн, які спільно працюють задля миру, стабільності та процвітання. Для ефективного функціонування країни-члени створили спільні інституції, яким делегували частину своїх повноважень у прийнятті рішень.

Європейська рада є найвищим керівним органом, що об'єднує глав держав і урядів країн-членів, її засідання проходять двічі на рік. Рада Європейського Союзу, або Рада міністрів, виконує законодавчі функції та ухвалює рішення щодо єдиної політики Союзу, причому вага голосів країн залежить від їхньої економічної потужності, а рішення приймаються більшістю. Європейський парламент складається з 751 депутата, яких громадяни ЄС обирають на п'ятирічний термін. Він розглядає законопроекти, затверджує бюджет та контролює діяльність Ради ЄС і Європейської комісії.

Європейська комісія виконує функції виконавчого органу, розробляючи законодавчі ініціативи та подаючи їх на розгляд Ради міністрів. Суд Європейського Союзу є найвищим судовим органом, що забезпечує виконання договорів і дотримання основних принципів ЄС. Європейський центральний банк відповідає за грошово-кредитну політику та стабільність євро в межах Єврозони [12]. Завершує структуру Європейський суд аудиторів, який здійснює перевірку фінансової діяльності Союзу та його інституцій, контролюючи використання бюджету.

Ці інституції забезпечують ефективне функціонування Європейського Союзу, створюючи систему управління, що підтримує спільні політичні та економічні цілі його членів.

Європейська асоціація вільної торгівлі – це міжнародне об'єднання, що сприяє вільній торгівлі між чотирма європейськими країнами, які не входять до Європейського Союзу: Ісландією, Ліхтенштейном, Норвегією та Швейцарією. Організація забезпечує безперешкодний обіг товарів і послуг, а також вільний рух капіталу та громадян між країнами-учасницями.

ЄАВТ була заснована 4 січня 1960 р. в Стокгольмі за ініціативою Великої Британії як альтернатива Європейському економічному співтовариству. Її головною метою стало усунення торговельних бар'єрів і створення сприятливих умов для обміну промисловими товарами, переробленою сільськогосподарською продукцією, рибою та морепродуктами. З часом організація розширила свою діяльність, налагодивши тісні економічні зв'язки з ЄС та низкою країн Центральної та Східної Європи, Середземномор'я, Азії, Північної та Південної Америки, Близького Сходу та Африки.

Три з чотирьох країн-членів – Ісландія, Ліхтенштейн і Норвегія – є учасниками Європейського економічного простору (ЄЕП), створеного у 1992 р. Він об'єднує ринки 27 держав ЄС і 3 країн ЄАВТ, формуючи спільний економічний простір для 470 мільйонів споживачів, що робить його найбільшим регіональним інтеграційним об'єднанням у світі. Швейцарія, за результатами референдуму 1992 р., не приєдналася до ЄЕП, проте підтримує активні торговельно-економічні відносини з ЄС через систему двосторонніх угод. Крім того, ЄАВТ має угоди про зону вільної торгівлі з Європейським Союзом та Фарерськими островами [75].

Співдружність Незалежних Держав (СНД) – міжнародна організація, що об'єднує низку пострадянських країн Східної Європи та Азії. Вона проголошує сприяння співпраці в економічній, політичній і безпековій сферах, координацію торговельних, фінансових та законотворчих питань, а також допомагає у боротьбі з транскордонною злочинністю.

СНД утворилася 8 грудня 1991 р., коли лідери України, білорусі та росії підписали Біловезьку угоду, яка офіційно закріпила розпад СРСР. Через кілька днів Алма-Атинський протокол підтвердив припинення існування Радянського

Союзу та приєднання до СНД більшості колишніх радянських республік. Естонія, Латвія та Литва відмовилися вступати до організації, вважаючи своє перебування в СРСР незаконною окупацією. У 2008 р. Грузія залишила СНД після військового конфлікту з росією. Україна, яка не ратифікувала Статут СНД, ніколи не була її повноправним членом, а у 2018 р. вийшла з усіх статутних органів через тривалу агресію росії [17]. Водночас країна залишається учасницею зони вільної торгівлі СНД, а Угода про створення Співдружності Незалежних Держав [28] та Алма-Атинська декларація [2] формально залишаються чинними.

Одним із найбільших економічних об'єднань Америки є угода США-Мексика-Канада, яка охоплює ці три країни. Вона об'єднує понад 360 мільйонів споживачів і функціонує в межах Північноамериканської угоди про вільну торгівлю. Початок інтеграції поклала американо-канадська Угода про вільну торгівлю 1988 р., а у 1992 р. до неї приєдналася Мексика. Угода передбачає поступове усунення торговельних бар'єрів, спрощення інвестиційної діяльності та механізми врегулювання комерційних суперечок між країнами [1].

Меркосур (Mercosur) – це економічний союз Південної Америки, який розвивається швидше за інші регіональні об'єднання. До його складу входять Аргентина, Болівія, Бразилія, Парагвай та Уругвай, а асоційованими членами є Гаяна, Еквадор, Колумбія, Перу, Суринам і Чилі.

Ця організація охоплює 12 мільйонів квадратних кілометрів, де проживає 270 мільйонів осіб, а сукупний ВВП перевищує 3 трильйони доларів США. Вона займає близько 60 % території Латинської Америки, об'єднує 46 % її населення та забезпечує майже 50 % регіонального ВВП. На сьогодні Меркосур є п'ятою за потужністю економікою світу, хоча фінансова криза в Аргентині у 2001 р. вплинула на його стабільність.

Цей союз є другим за розміром митним об'єднанням після ЄС та третьою зоною вільної торгівлі у світі після ЄС і USMCA. Назва Меркосур походить від іспанського Mercado Común del Cono Sur, що перекладається як «Спільний ринок країн Південного конуса». Він виник у 1986 р. на основі угоди між Аргентиною

та Бразилією про вільну торгівлю, а у 1990 р. до нього приєдналися Парагвай і Уругвай.

До основних керівних органів належать Рада загального ринку, Група загального ринку, Комісія торгівлі, Спільна парламентська комісія, Соціально-економічний консультативний форум і Адміністративний секретаріат. Усі важливі рішення ухвалюються на основі консенсусу, а ідея створення наднаціональної структури за зразком ЄС не отримала підтримки [52].

З 1 січня 1995 р., відповідно до Оуро-Претських угод 1994 р., Меркосур перейшов на новий рівень інтеграції, трансформувавшись із зони вільної торгівлі в митний союз. Було запроваджено єдиний зовнішній митний тариф (ЄЗМТ) на імпорт товарів із третіх країн, який варіюється від 0 до 20 % залежно від категорії продукції.

Інтеграційні процеси в Східній Азії значною мірою пов'язані з діяльністю Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва. Управлінська структура цієї організації включає 10 робочих груп, секретаріат та спеціальний комітет із торгівлі й інвестицій. Проте АТЕС не має механізму ухвалення обов'язкових рішень і функціонує переважно як консультативна платформа.

Однією з головних особливостей АТЕС є її географічна структура: країни-учасниці розташовані на значних відстанях одна від одної, але їх об'єднує спільний вихід до Тихого океану. З економічної точки зору, до складу організації входять як високорозвинені промислові держави (США, Японія, Канада, Австралія), так і країни з нижчим рівнем економічного розвитку, зокрема Мексика, Чилі та Китай. На частку АТЕС припадає 55 % світового ВВП, 40 % світової торгівлі та понад 40 % населення Землі. Найактивніше інтеграція в регіоні відбувається на мікрорівні, насамперед через діяльність транснаціональних корпорацій [3].

Асоціація держав Південно-Східної Азії, АСЕАН (Association of South East Asian Nations, ASEAN) – це міжнародна геополітична та економічна організація, що об'єднує 10 країн Південно-Східної Азії. Вона була створена 8 серпня 1967 р. в Бангкоку шляхом підписання «Декларації АСЕАН», відомої також як

«Бангкокська декларація». Формальне юридичне закріплення організації відбулося у 1976 р. на острові Балі, де були підписані Договір про дружбу і співпрацю в Південно-Східній Азії та Декларація згоди АСЕАН.

АСЕАН була створена з метою прискорення економічного розвитку, соціального прогресу та зміцнення миру й стабільності в регіоні, а також для сприяння мирному врегулюванню суперечок між країнами-учасницями.

Найвищим керівним органом організації є щорічний саміт глав держав і урядів, який проводиться з 2000 р. Він триває три дні та супроводжується зустрічами з регіональними партнерами. Поточне управління діяльністю АСЕАН здійснює постійний комітет, до складу якого входять міністр закордонних справ країни, що головує, та послы інших країн-членів. Центральним адміністративним органом є Секретаріат, розташований у Джакарті, який очолює Генеральний секретар.

АСЕАН функціонує через 29 комітетів і 122 робочі групи, організовуючи понад 300 зустрічей та заходів щороку. Станом на 1 липня 2019 р. чисельність населення АСЕАН досягла приблизно 655 мільйонів осіб, що становить 8,5 % світового населення [4]. Серед них 55,2 мільйона (8,4 %) – діти віком 0–4 роки, а 46,3 мільйона (7,1 %) – люди старші за 65 років. Приріст населення в регіоні складає 1,1 % на рік, з найнижчим показником у Таїланді (0,2 %) та найвищим у Камбоджі (1,9 %). Співвідношення чоловіків і жінок становить 0,996:1, що відповідає 326,4 мільйона чоловіків і 327,8 мільйона жінок.

АСЕАН активно розвиває співпрацю в галузі безпеки, соціально-культурної інтеграції та економіки, при цьому найбільших успіхів досягнуто саме в економічній сфері. У 2015 р. було створено Економічну спільноту АСЕАН, що охоплює понад 560 мільйонів осіб і забезпечує товарообіг понад 1,5 трильйона доларів США.

Основою Економічної спільноти стала Зона вільної торгівлі АСЕАН (AFTA), яка передбачає систему тарифних преференцій для спрощення руху товарів між країнами-членами. Угоду про створення AFTA було підписано 28 січня 1992 р. в Сінгапурі. Спочатку до неї долучилися Бруней, Малайзія,

Індонезія, Сінгапур і Таїланд, а згодом приєдналися В'єтнам (1995 р.), М'янма (1997 р.) та Камбоджа (1999 р.). Враховуючи економічні особливості нових членів, їм було надано додатковий час для виконання зобов'язань щодо зниження тарифів [52].

Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки, КОМЕСА (Community of East and South Africa, COMESA) – регіональне інтеграційне об'єднання, створене у 1993 р. для поступового переходу від зони преференційної торгівлі до зони вільної торгівлі, митного союзу та спільного ринку [52].

До складу КОМЕСА входять 19 країн: Бурунді, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Замбія, Зімбабве, Еритрея, Есватіні, Ефіопія, Єгипет, Кенія, Коморські Острови, Лівія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Руанда, Сейшельські Острови, Сомалі, Судан, Туніс і Уганда.

Ще одним важливим інтеграційним об'єднанням регіону є Південноафриканське співтовариство розвитку, САДК (Southern African Development Community (SADC)), засноване у 1992 р. на основі Конференції з координації розвитку Півдня Африки, скорочено САДКК (Southern African Development Coordination Conference, SADCC), яка діяла з 1980 р.

Основна мета САДК – лібералізація торговельних відносин між країнами-членами. Організація досягла значного прогресу у зниженні митних зборів і скасуванні нетарифних обмежень, поступово наближаючись до створення зони вільної торгівлі.

Лідери країн САДК підписали угоду про створення зони вільної торгівлі, щоб підвищити конкурентоспроможність африканських товарів на світовому ринку. Документ передбачав поступове усунення митних бар'єрів у регіоні. Згідно з планом, зона вільної торгівлі мала запрацювати у 2008 р., митний союз у 2010 р., а спільний ринок – до 2015 р.

У 2005 р. голова Центру ПАР Тіто Мбовені оголосив про можливість запровадження єдиної валюти САДК до 2016 року. Основну фінансову підтримку новій валюті, яку неофіційно називали «афро», мали б надати Південна Африка та

Ботсвана, які разом забезпечують до 90 % ВВП співтовариства. Планувалося, що впровадження єдиної валюти базуватиметься на досвіді Європейського Союзу із запровадження євро [76].

Таким чином, в результаті проведеного у главі 2.2 аналізу функціонування міжнародних економічних об'єднань інтеграційного типу можна зробити висновок, що вони відіграють ключову роль у формуванні нового світового економічного порядку. Нині у світі діє близько 20 таких об'єднань, проте найбільше значення мають кілька провідних організацій, які суттєво впливають на регіональні та глобальні економічні процеси.

Одним із найбільш розвинених і впливових інтеграційних утворень є Європейський Союз, який об'єднує 27 країн Європи. За більш ніж півстоліття існування ЄС вдалося побудувати простір стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігаючи при цьому культурне розмаїття й високий рівень інтеграції. Союз має унікальну інституційну структуру, що поєднує ознаки міжнародної організації та наднаціонального утворення. Паралельно з ним функціонує Європейська асоціація вільної торгівлі, яка сприяє поглибленню торговельної співпраці між Ісландією, Ліхтенштейном, Норвегією та Швейцарією без входження цих країн до ЄС.

На американському континенті важливу роль відіграє Північноамериканська угода про вільну торгівлю (USMCA), яка охоплює понад 360 мільйонів споживачів у США, Канаді та Мексиці. У Південній Америці динамічно розвивається інтеграційне об'єднання Меркосур, до складу якого входять Аргентина, Болівія, Бразилія, Парагвай і Уругвай, а також асоційовані члени – Чилі, Перу, Колумбія, Еквадор та інші. Ці угруповання спрямовані на лібералізацію торгівлі, зменшення митних бар'єрів і формування єдиного економічного простору.

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні важливу роль відіграє АТЕС, яке об'єднує як високорозвинені країни (США, Японію, Канаду, Австралію), так і економіки, що розвиваються (Китай, Мексику, Чилі). Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), що складається з 10 країн, також відіграє значну роль у

регіональному розвитку, забезпечуючи політичну стабільність та економічне зростання.

На африканському континенті провідними інтеграційними організаціями є КОМЕСА та САДК. Перша охоплює країни Східної та Південної Африки і має на меті створення спільного ринку, а друга зосереджена на розвитку співробітництва серед держав Південної Африки.

Отже, міжнародні економічні об'єднання сприяють формуванню нової архітектури світової економіки, забезпечують гнучкі механізми адаптації до глобальних викликів і створюють основу для сталого розвитку. Їхня діяльність забезпечує не лише економічну вигоду для країн-учасниць, а й зміцнює політичні зв'язки, сприяючи формуванню більш гармонійного та збалансованого світового порядку.

2.3. Економічна ефективність північно-американської інтеграційної угоди

Угода між Сполученими Штатами Америки, Мексикою та Канадою (USMCA) є угодою про вільну торгівлю. Вона замінила Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА), запроваджену в 1994 р., і іноді характеризується як «НАФТА 2.0» [68] або «Нова НАФТА» [97], оскільки вона значною мірою зберігає або оновлює положення свого попередника. Регіон, який включає Канаду, Мексику та Сполучені Штати, є однією з найбільших у світі зон вільної торгівлі з населенням понад 510 мільйонів людей і економікою в 30,997 трлн дол. США в номінальному ВВП – майже 30 % світової економіки та найбільшим серед усіх торгових блоків у світі (табл. 2.2). Усі сторони дійшли офіційної угоди 1 жовтня 2018 р. [44], і президент США Дональд Трамп наступного місяця запропонував USMCA під час саміту G20, де він був підписаний ним, президентом Мексики Енріке Пенья Ньето та прем'єр-міністром Канади Джастіном Трюдо.

Таблиця 2.2 – Основні характеристики країн-учасників торговельної угоди USMCA, 2023 р.

	США	Мексика	Канада
Населення	345 млн	129 млн	41 млн
Площа, км ²	9 млн	2 млн	10 млн
Номінальний ВВП, млн дол. США	27 067 158	1 811 468	2 117 805
Номінальний ВВП на душу населення, дол. США	80 412	13 804	53 247

Джерело: складено на основі [99]

Переглянуту версію, що відображає додаткові консультації, було підписано 10 грудня 2019 р. та ратифіковано всіма трьома країнами, причому Канада була останньою, яка ратифікувала 13 березня 2020 р. Після повідомлення всіх трьох урядів про те, що положення готові для внутрішнього впровадження, угода набула чинності 1 липня 2020 р. [70].

USMCA є передусім модернізацією НАФТА, передусім – щодо інтелектуальної власності та цифрової торгівлі. Ключові зміни, в порівнянні з попередньою угодою, включають посилені екологічні та робочі норми, більші стимули для виробництва автомобілів у США (з квотами для канадського та мексиканського виробництва автомобілів), більший доступ до молочного ринку Канади і збільшений ліміт сплати мита для канадців, які купують товари США в Інтернеті [65]. USMCA містить положення про перегляд і коригування в 2026 р.

Торгова війна Сполучених Штатів з Канадою та Мексикою 2025 р. почалася 1 лютого 2025 р., коли на початку свого другого терміну поспіль президент Трамп назвав «надзвичайну загрозу, яку становлять нелегальні іноземці та наркотики», і ввів додаткові 25% мита на імпорт з Канади та Мексики [49].

Угода між Сполученими Штатами, Мексикою та Канадою в основному базується на Північноамериканській угоді про вільну торгівлю (НАФТА), яка набула чинності 1 січня 1994 р. Нинішня угода стала результатом переговорів, що тривали понад рік, включаючи можливі тарифи Сполучених Штатів проти Канади на додачу до можливості укладення окремих двосторонніх угод [104].

Під час президентських виборів у США 2016 р. передвиборча кампанія Дональда Трампа включала обіцянку переглянути НАФТА або скасувати її, якщо повторні переговори проваляться. Після свого обрання Трамп вніс низку змін, що вплинули на торговельні відносини з іншими країнами: вийшов із Паризької угоди, припинив участь у переговорах щодо Транстихоокеанського партнерства та значно підвищив тарифи з Китаєм, підтвердивши, що він серйозно налаштований на зміни у НАФТА [55].

Кожна сторона по-різному називає цю угоду: у Сполучених Штатах вона називається Угода США–Мексика–Канада (USMCA), у Канаді вона офіційно відома як Угода Канада–Сполучені Штати–Мексика (CUSMA) англійською мовою та Угода Канада–Сполучені Штати–Мексика (ACEUM) французькою мовою, а в Мексиці вона називається *Tratado entre México, Estados Unidos y Canadá* (T-MEC) [81].

Положення угоди охоплюють широкий спектр, зокрема: сільськогосподарську та промислову продукцію, умови праці та цифрову торгівлю тощо. Деякі з найбільш помітних аспектів угоди включають надання американським молочним фермерам більшого доступу до канадського ринку, вказівки щодо більшої частки автомобілів, вироблених трьома країнами, а не імпортованих з інших країн, і збереження системи вирішення спорів, подібної до тієї, що включена в НАФТА [96].

Вимоги щодо правил походження автомобіля (ROO) передбачають, що певна частка вартості автомобіля повинна надходити з регіону даної угоди. У НАФТА необхідна частка становила 62,5 %. USMCA збільшує цю вимогу на 12,5 в.п. до 75 % від вартості автомобіля. Початкова пропозиція адміністрації Трампа передбачала збільшення до 85 % і додаткову умову про те, що 50 % автомобільного вмісту вироблятимуть автовиробники Сполучених Штатів [103]. Хоча текст угоди не включав більш вимогливу версію цього положення, існує занепокоєння, що збільшення внутрішнього постачання, спрямоване на сприяння зайнятості в США, супроводжуватиметься вищими початковими витратами та перебоями в існуючих ланцюгах постачання, що виходять за межі певних зон, що

розвиваються (промислових зон), наприклад «Рустового поясу» [78].

Щоб полегшити транскордонну торгівлю, Мексика та Канада погодилися підвищити свої мінімальні пороги звільнення від сплати податків і митних зборів. Для товарів, що перевозяться до Канади із Сполучених Штатів чи Мексики, Канада підвищила поріг з 20 канадських доларів (приблизно 16 доларів США) до 40 канадських доларів для окремих податків і до 150 канадських доларів для митних зборів (тарифів). Деякі товари не мають звільнення від податків і зборів, наприклад алкоголь і тютюн. Мексика зберегла свій мінімальний поріг на рівні 50 доларів США для податків і погодила надавати безмитні поставки на суму, еквівалентну 117 доларам США [100].

Інші заходи, пов'язані з працею, включають вимогу щодо мінімальної заробітної плати в автомобільній промисловості. Зокрема, від 40 до 45 % автомобілів, вироблених у Північній Америці, мають виготовлятися на заводі, який платить мінімум 16 доларів США за годину [78]. Це впроваджується поступово, протягом перших п'яти років після ратифікації USMCA.

USMCA продовжує термін дії авторського права в Канаді до 70 років і 75 років для звукозаписів. Крім того, біотехнологічні фірми матимуть принаймні 10 років ексклюзивного періоду для сільськогосподарських хімікатів (удвічі більше, ніж до того), а період для промислових зразків мав «стрибнути» з поточних 10 до 15 років. Порівняно з НАФТА, USMCA вимагатиме кримінального покарання та цивільних засобів правового захисту для випадків крадіжки супутників і кабелю, вимагатиме кримінальних процедур та покарань за запис фільмів, захищених авторським правом, у кінотеатрах, і вимагатиме повноважень для митників зупиняти товари, що підозрюються у підробці [105].

Країни USMCA повинні дотримуватися стандартів МВФ, спрямованих на запобігання маніпуляціям із валютними курсами. Угода передбачає публічне оприлюднення ринкових інтервенцій. МВФ може бути використано як арбітр, якщо сторони матимуть суперечки [95].

Жодній зі сторін не дозволяється вводити обмеження/заборони імпорту та експорту, крім тих, що зазначені в Генеральній угоді з тарифів і торгівлі 1994 р.

або визначені в USMCA. ГАТТ 1994 визначає такі випадки, як дефіцит, недотримання місцевих нормативних або ліцензійних стандартів, а також певні аспекти тваринництва. Ця умова не стосується будь-якої сторони за межами трьох сторін USMCA.

USMCA було підписано 30 листопада 2018 р. всіма трьома сторонами на саміті G20 у Буенос-Айресі, як і планувалося в попередні місяці [89]. Однак постійні суперечки щодо трудових прав, сталі та алюмінію завадили ратифікації цієї версії угоди. Таким чином, віце-прем'єр-міністр Канади Христя Фріланд, торговий представник США Роберт Лайтайзер і заступник міністра Мексики з питань Північної Америки Хесус Сіде офіційно підписали переглянута угоду 10 грудня 2019 р., яку всі три країни ратифікували до 13 березня 2020 р.

Під час своєї виборчої кампанії 2016 р. та президентства Трамп різко критикував НАФТА (часто описуючи її як «можливо, найгіршу торговельну угоду з будь-яких укладених»), в той же час вихваляючи USMCA як «чудову угоду для всіх нас» [32]. USMCA дуже схожий на НАФТА, містить багато тих самих положень і вносить лише скромні, здебільшого косметичні зміни, і очікується, що він матиме лише незначний економічний ефект [71].

Представники Американської федерації праці та Конгресу промислових організацій (AFL–CIO) розкритикували трудові стандарти в USMCA як такі, що не мають законної сили та беззубі [56]. Сенатор з Массачусетсу Елізабет Уоррен сказала, що «нові правила ускладнять зниження цін на ліки для людей похилого віку та будь-кого іншого, хто потребує доступу до життєво важливих ліків», [48] розмірковуючи про захід, який збільшує термін дії патенту на біологічні речовини до 10 років, обмежуючи доступ нових генеричних препаратів до виходу на ринок.

У інформаційному бюлетені за 2018 р. Офіс торгового представника США при адміністрації Трампа назвав нові заходи цифрової торгівлі, посилення захисту комерційних таємниць і коригування правил походження автомобілів як «деякі з переваг запропонованої торгової угоди» [101].

30 січня 2020 р. Трамп сказав: «USMCA – це найсправедливіша, найбільш

збалансована та вигідна торговельна угода, яку ми коли-небудь підписували. Це найкраща угода, яку ми коли-небудь укладали» [79].

Прогнозується, що USMCA матиме дуже незначний вплив на економіку. У робочому документі Міжнародного валютного фонду, опублікованому наприкінці березня 2019 р., зазначено, що угода матиме «незначний» вплив на економіку в цілому [71]. Дослідження МВФ прогнозує, що USMCA «негативно вплине на торгівлю в автомобільному, текстильному та швейному секторах, водночас створюючи скромні сукупні вигоди з точки зору добробуту, здебільшого завдяки покращенню доступу до ринку товарів, з незначним впливом на реальний ВВП» [40]. Дослідження МВФ зазначає, що економічні переваги USMCA будуть значно збільшені, якщо мита будуть скасовані.

У квітні 2019 р. Комісія з міжнародної торгівлі проаналізувала ймовірні наслідки USMCA. За її оцінками, у разі повного виконання угоди (через шість років після ратифікації) збільшиться реальний ВВП США на 0,35% і збільшиться загальна зайнятість у США на 0,12% (176 000 робочих місць) [96]. Аналіз, на який посиляється інше дослідження Дослідницької служби Конгресу, показує, що угода не матиме вимірного впливу на робочі місця, зарплати чи загальне економічне зростання [54].

У грудні 2019 р. Теа М. Лі та Роберт Е. Скотт з Інституту економічної політики розкритикували USMCA як «у кращому випадку слабку справу», оскільки вона «практично не матиме вимірного впливу на заробітну плату чи доходи американських працівників», зазначивши, що «переваги незначні, і дуже невизначено, чи буде угода чистим виграшем чи програшем» [93].

Попри позитивні зміни та оновлення, угода США–Мексика–Канада зазнала чималої критики з боку експертів, політиків, представників бізнесу та профспілок. Основні зауваження стосуються як окремих положень, так і загального впливу угоди на економіки країн-учасниць.

По-перше, багато критиків вважають, що попри деклароване прагнення до балансу, нова угода все ж значною мірою відображає інтереси США, які ініціювали її перегляд. Зокрема, встановлення жорсткіших вимог до

автомобільної промисловості – таких як обов’язкове виробництво певного відсотка комплектуючих у країнах із високим рівнем оплати праці – фактично ускладнює участь мексиканських виробників у ланцюгах поставок, що може призвести до зростання виробничих витрат і втрати конкурентних переваг. Це положення викликає занепокоєння з боку мексиканських промисловців, оскільки воно обмежує гнучкість у виборі постачальників і може негативно вплинути на обсяги інвестицій у Мексиці.

По-друге, положення про захист інтелектуальної власності хоча й відповідають сучасним вимогам цифрової економіки, однак спричинили побоювання щодо доступності ліків у країнах з нижчим рівнем доходів. Подовження терміну патентного захисту для біотехнологічних препаратів може призвести до затримки появи дешевших генеричних версій на ринку, що, на думку критиків, поставить під загрозу доступність медичних препаратів для населення, зокрема в Мексиці.

По-третє, USMCA майже не вирішує проблему глобальних викликів у сфері екології та клімату. Хоча угода містить розділ про захист довкілля, його положення, на думку екологічних організацій, мають декларативний характер і не забезпечують реальних механізмів контролю та санкцій. Відсутність серйозних зобов’язань у сфері скорочення викидів парникових газів чи підтримки зеленої енергетики свідчить про недостатню увагу до сталого розвитку.

Також критику викликає механізм вирішення торговельних спорів. Хоча він частково був збережений з НАФТА, деякі положення змінилися на користь США. Це створює занепокоєння щодо справедливості арбітражних процедур і можливого тиску на інтереси менш економічно потужних партнерів.

Загалом, USMCA є важливим кроком у розвитку економічних зв’язків Північної Америки, однак, як і будь-яка багатостороння угода, вона має свої недоліки. Критика USMCA вказує на необхідність подальшого вдосконалення механізмів регулювання, забезпечення більшої рівності між партнерами та врахування довгострокових глобальних викликів.

Таким чином, за результатами досліджень, проведених у главі 2.3, відомо, що угода США–Мексика–Канада (USMCA) є модернізованим торговельним договором, який замінив Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА), яка діяла з 1994 р. USMCA набула чинності 1 липня 2020 р. й стала результатом багаторічних переговорів між трьома країнами з метою адаптації торговельних відносин до нових економічних умов, технологічного прогресу та змін на глобальному ринку. Новий договір передбачає більш справедливий розподіл вигод між країнами-учасницями, а також сприяє зростанню економічної взаємодії та конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації. Одним із ключових аспектів USMCA стало оновлення правил у сфері інтелектуальної власності, включаючи захист авторських прав, торговельних марок та патентів, що є надзвичайно важливим у цифрову епоху. Угода також передбачає конкретні положення щодо електронної комерції, що дозволяє країнам ефективніше вести торгівлю в цифровому середовищі. Важливою складовою стало впровадження більш жорстких трудових стандартів і механізмів контролю за їх дотриманням, зокрема в Мексиці, що покликано забезпечити чесну конкуренцію між країнами.

USMCA містить положення, спрямовані на стимулювання локального виробництва, особливо в автомобільній промисловості. Виробники зобов'язані дотримуватись нових вимог щодо походження продукції, а частина автозапчастин має вироблятися працівниками з вищою оплатою праці, що стимулює економічне зростання у США та Канаді. Крім того, США отримали кращий доступ до канадського ринку сільськогосподарської продукції, зокрема молочних товарів, що стало однією з ключових перемог американської сторони.

Загалом, USMCA є прикладом гнучкого та збалансованого підходу до торговельної співпраці, який враховує національні інтереси кожного з партнерів, одночасно зберігаючи загальну мету економічного зростання та стабільності в регіоні. Ця угода стала важливим кроком на шляху до формування сучасного, конкурентного й адаптивного торговельного простору в Північній Америці, який здатний ефективно відповідати на глобальні виклики, включаючи технологічні зміни, кліматичні ризики та коливання на світових ринках.

Висновки до розділу 2

У результаті проведеного в главі 2.1 аналізу можна зробити висновок, що регіональна економічна інтеграція є важливою складовою глобальних трансформацій у світовій економіці. Інтеграція країн у межах регіональних об'єднань свідчить про поступове включення національних економік до світової торговельної системи, формуючи умови для ефективнішої взаємодії та сталого розвитку. При цьому, на відміну від глобального рівня, де інтеграційні процеси залишаються радше концептуальними та менш інституціоналізованими, регіональний рівень демонструє чіткі організаційні структури, механізми взаємодії й правове регулювання.

Сучасні регіональні угруповання представляють собою нову модель економічної інтеграції, яка суттєво відрізняється від класичних форм як за масштабами, так і за географічною специфікою. Такі об'єднання функціонують як автономні торгово-економічні блоки зі сформованою інфраструктурою, включаючи спільні митні політики, узгоджену економічну стратегію, а іноді — навіть валютні союзи. Їхня діяльність спрямована не лише на стимулювання торгівлі, а й на вирівнювання рівнів економічного розвитку країн-членів, що дозволяє підвищити ефективність функціонування регіону загалом.

Особливу увагу привертає новітня тенденція — інтеррегіоналізм, або новий регіоналізм, що передбачає створення багаторівневих, гнучких моделей співпраці між різними регіонами світу. Вони характеризуються високим ступенем стратегічної взаємодії та чіткими напрямками розвитку. В умовах глобальної конкуренції регіональні угруповання дедалі частіше відіграють роль не лише економічних, а й політичних акторів, здатних впливати на формування правил міжнародної економічної взаємодії.

Ключові показники, за якими оцінюється ефективність таких об'єднань, включають рівень відкритості економік, частку регіонального ВВП у глобальному масштабі, обсяги внутрішньої торгівлі, а також інтенсивність

зовнішніх товарних потоків. Особливе місце у сучасній економічній системі займають азійські регіональні утворення, що демонструють найдинамічніше зростання. Їхній вплив на глобальну економіку посилюється настільки, що вони вже сьогодні формують основні вектори розвитку міжнародної торгівлі. Водночас інші потужні інтеграційні об'єднання – зокрема Європейський Союз та USMCA – залишаються стратегічно важливими, проте змушені адаптуватися до нових глобальних умов, зокрема шляхом поглиблення співпраці з азійськими країнами та модернізації внутрішніх економічних політик.

В результаті проведеного у главі 2.2 аналізу функціонування міжнародних економічних об'єднань інтеграційного типу можна зробити висновок, що вони відіграють ключову роль у формуванні нового світового економічного порядку. Нині у світі діє близько 20 таких об'єднань, проте найбільше значення мають кілька провідних організацій, які суттєво впливають на регіональні та глобальні економічні процеси.

Одним із найбільш розвинених і впливових інтеграційних утворень є Європейський Союз, який об'єднує 27 країн Європи. За більш ніж півстоліття існування ЄС вдалося побудувати простір стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігаючи при цьому культурне розмаїття й високий рівень інтеграції. Союз має унікальну інституційну структуру, що поєднує ознаки міжнародної організації та наднаціонального утворення. Паралельно з ним функціонує Європейська асоціація вільної торгівлі, яка сприяє поглибленню торговельної співпраці між Ісландією, Ліхтенштейном, Норвегією та Швейцарією без входження цих країн до ЄС.

На американському континенті важливу роль відіграє Північноамериканська угода про вільну торгівлю (USMCA), яка охоплює понад 360 мільйонів споживачів у США, Канаді та Мексиці. У Південній Америці динамічно розвивається інтеграційне об'єднання Меркосур, до складу якого входять Аргентина, Болівія, Бразилія, Парагвай і Уругвай, а також асоційовані члени – Чилі, Перу, Колумбія, Еквадор та інші. Ці угруповання спрямовані на лібералізацію торгівлі, зменшення митних бар'єрів і формування єдиного

економічного простору.

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні важливу роль відіграє АТЕС, яке об'єднує як високорозвинені країни (США, Японію, Канаду, Австралію), так і економіки, що розвиваються (Китай, Мексику, Чилі). Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), що складається з 10 країн, також відіграє значну роль у регіональному розвитку, забезпечуючи політичну стабільність та економічне зростання.

На африканському континенті провідними інтеграційними організаціями є КОМЕСА та САДК. Перша охоплює країни Східної та Південної Африки і має на меті створення спільного ринку, а друга зосереджена на розвитку співробітництва серед держав Південної Африки.

Таким чином, міжнародні економічні об'єднання сприяють формуванню нової архітектури світової економіки, забезпечують гнучкі механізми адаптації до глобальних викликів і створюють основу для сталого розвитку. Їхня діяльність забезпечує не лише економічну вигоду для країн-учасниць, а й зміцнює політичні зв'язки, сприяючи формуванню більш гармонійного та збалансованого світового порядку.

Згідно результатів досліджень, проведених у главі 2.3, угода США–Мексика–Канада (USMCA) є модернізованим торговельним договором, що замінив Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА), яка діяла з 1994 р. USMCA набула чинності 1 липня 2020 р. й стала результатом багаторічних переговорів між трьома країнами з метою адаптації торговельних відносин до нових економічних умов, технологічного прогресу та змін на глобальному ринку. Новий договір передбачає більш справедливий розподіл вигод між країнами-учасницями, а також сприяє зростанню економічної взаємодії та конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації.

Одним із ключових аспектів USMCA стало оновлення правил у сфері інтелектуальної власності, включаючи захист авторських прав, торговельних марок та патентів, що є надзвичайно важливим у цифрову епоху. Угода також передбачає конкретні положення щодо електронної комерції, що дозволяє

країнам ефективніше вести торгівлю в цифровому середовищі. Важливою складовою стало впровадження більш жорстких трудових стандартів і механізмів контролю за їх дотриманням, зокрема в Мексиці, що покликано забезпечити чесну конкуренцію між країнами.

USMCA містить положення, спрямовані на стимулювання локального виробництва, особливо в автомобільній промисловості. Виробники зобов'язані дотримуватись нових вимог щодо походження продукції, а частина автозапчастин має вироблятися працівниками з вищою оплатою праці, що стимулює економічне зростання у США та Канаді. Крім того, США отримали кращий доступ до канадського ринку сільськогосподарської продукції, зокрема молочних товарів, що стало однією з ключових перемог американської сторони.

Загалом, USMCA є прикладом гнучкого та збалансованого підходу до торговельної співпраці, який враховує національні інтереси кожного з партнерів, одночасно зберігаючи загальну мету економічного зростання та стабільності в регіоні. Ця угода стала важливим кроком на шляху до формування сучасного, конкурентного й адаптивного торговельного простору в Північній Америці, який здатний ефективно відповідати на глобальні виклики, включаючи технологічні зміни, кліматичні ризики та коливання на світових ринках.

РОЗДІЛ 3

УКРАЇНА В ПРОЦЕСАХ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1. Зовнішня торгівля України в умовах регіоналізації міжнародних економічних відносин

Регіоналізація світової економіки передбачає взаємопов'язаність національних господарств та їхнє формування у регіональні об'єднання задля підвищення ефективності їхнього розвитку.

При цьому кожна країна, беручи участь у процесах як регіоналізації, так і глобалізації, прагне досягти максимального рівня ефективності власної економіки. Найбільш успішна інтеграція відбувається тоді, коли всі її учасники реалізують свої економічні інтереси, водночас сприяючи досягненню спільних цілей. Для закріплення таких взаємовигідних відносин держави укладають відповідні угоди.

Регіоналізація розглядається як сукупність практичних економічних заходів, що сприяють подальшій глобалізації світового господарства. Україна, приєднавшись до ключових міжнародних організацій, зокрема Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього банку та Світової організації торгівлі, значно активізувала свою участь у глобалізаційних процесах [24]. Паралельно країна розширює співпрацю в межах регіональної інтеграції, укладаючи двосторонні та багатосторонні торговельні угоди. У табл. 3.1 наведено список торговельних угод України, офіційно зареєстрованих у СОТ.

Станом на 2022 р. було підписано 18 таких угод, що охоплюють 45 країн і забезпечують доступ до ринку з понад 800 мільйонами потенційних споживачів. Наразі тривають переговори щодо створення зон вільної торгівлі (ЗВТ) з Ізраїлем, Туреччиною та Сербією [11].

Таблиця 3.1 – Торговельні угоди України про зони вільної торгівлі та економічну інтеграцію

№	Назва угоди	Широта охоплення	Тип (Угода про зону вільної торгівлі, Угода про економічну інтеграцію)	Дата набуття чинності
1	Канада – Україна	Товари	ЗВТ	01 серпня 2017
2	ГУАМ (Азербайджан, Грузія, Республіка Молдова, Україна)	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	10 грудня 2003
3	ЄС – Україна	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	23 квітня 2014
4	Україна – Монтенегро	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 січня 2013
5	Україна – ЄАВТ (Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія)	Товари та послуги	ЗВТ і ЕІ	01 червня 2012
6	Україна – Азербайджан	Товари	ЗВТ	02 вересня 1996
7	Україна – Казахстан	Товари	ЗВТ	19 жовтня 1998
8	Україна – Македонія	Товари	ЗВТ	05 липня 2001
9	Україна – Молдова	Товари	ЗВТ	19 травня 2005
10	Україна – Таджикистан	Товари	ЗВТ	11 липня 2002
11	Україна – Туркменістан	Товари	ЗВТ	04 листопада 1995
12	Україна – Узбекистан	Товари	ЗВТ	01 січня 1996
13	Вірменія – Україна	Товари	ЗВТ	18 грудня 1996
14	Грузія – Україна	Товари	ЗВТ	04 червня 1996
15	Киргизька Республіка – Україна	Товари	ЗВТ	20 березня 1998

Джерело: складено на основі [109]

Експорт Європейського Союзу здебільшого складається з товарів із високою доданою вартістю, тоді як український експорт переважно представлений проміжною продукцією з низькою технологічною складовою. Це свідчить про нагальну потребу повторної індустріалізації, яка має на меті поступовий перехід економіки до інноваційної [88] та наукомісткої моделі, що, у свою чергу, забезпечить вищу конкурентоспроможність на світових ринках.

Нині перед Україною стоїть виклик перегляду структури експорту,

орієнтуючись на збільшення частки високотехнологічної продукції замість подальшого нарощування сировинного експорту. У цьому контексті особливого значення набуває новий підхід до розвитку торгівлі продукцією обробної промисловості. Важливо відзначити, що регіоналізація безпосередньо сприяє зростанню виробництва, що підтверджує досвід Європейського Союзу – одного з лідерів світового товарного ринку [16].

Світова торгівля останніми роками демонструє тенденцію до подальшої лібералізації. Це пояснюється двома основними факторами: з одного боку, зростанням кількості членів Світової організації торгівлі, а з іншого – розширенням регіональних інтеграційних об'єднань. Такі об'єднання прагнуть зміцнити свій економічний вплив, створюючи зони вільної торгівлі як з окремими країнами, так і з іншими інтеграційними угрупованнями, що є складовою процесу регіоналізації міжнародних економічних відносин.

Завдяки своєму геополітичному положенню Україна опинилася між двома конкуруючими інтеграційними напрямками: Євразійським економічним союзом та Європейським Союзом. У 2014 р. країна ухвалила стратегічне рішення щодо європейської інтеграції, зробивши вибір на користь створення зони вільної торгівлі з ЄС. Це спричинило необхідність адаптації зовнішньоекономічних відносин відповідно до нових умов.

Ключовою метою Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є «досягнення економічної інтеграції шляхом створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі як невід'ємної частини цієї Угоди» [27].

21 березня 2014 р. під час Позачергового саміту Україна-ЄС було підписано політичну частину Угоди, а 27 червня 2014 р. в ході засідання Ради ЄС – економічну частину. Після завершення необхідних внутрішніх процедур, зокрема ратифікації документа Верховною Радою України та Європейським Парламентом, а також ухвалення відповідного рішення Радою ЄС у вересні того ж року, 1 листопада 2014 р. розпочалося її тимчасове застосування.

Європейський Союз надав Україні режим автономних торговельних преференцій, що передбачав одностороннє зниження або скасування митних

зборів на українські товари. Цей режим діяв з 23 квітня 2014 р. до 31 грудня 2015 р., фактично запроваджуючи режим вільної торгівлі для українських виробників ще до офіційного набуття чинності відповідних положень Угоди про асоціацію з ЄС.

Зона вільної торгівлі – це міжнародний формат економічного співробітництва, закріплений у відповідній угоді між двома або більше країнами, що передбачає усунення митних бар'єрів у взаємній торгівлі. Водночас кожна сторона зберігає незалежність у визначенні митної політики щодо третіх країн.

Запровадження ЗВТ у межах Угоди про асоціацію між Україною та ЄС було спрямоване на спрощення торгівлі між сторонами та інтеграцію України у європейський ринок, який об'єднує 28 країн. Безперечно, доступ до такого масштабного економічного простору відкриває для України нові можливості. Проте, окрім митних бар'єрів, суттєвою перешкодою для українських експортерів залишаються жорсткі технічні регламенти та стандарти ЄС, що ускладнюють вихід на ринок продукції з високою доданою вартістю.

Норвезький економіст Ерік Райнерт, який надавав консультації урядам 58 країн світу, підкреслює, що зона вільної торгівлі є ефективним механізмом економічного розвитку лише за умови рівнозначного економічного потенціалу країн-учасниць та взаємного обміну продукцією схожої вартості [23]. Якщо ж рівень економічного розвитку значно відрізняється, зростає ризик відтоку ресурсів з менш розвиненої країни, яка переважно експортує сировину. За його оцінкою, ця загроза є актуальною і для України [10].

У 2024 р. зовнішньоторговельний оборот товарів [8] України зріс на 13 %, досягнувши 112,3 млрд дол. США, що ознаменувало зміну негативної тенденції двох попередніх років (спад на 4 % у 2023 р. та на 27 % у 2022 р.). Особливо динамічне зростання спостерігалось у фізичних обсягах торгівлі – на 26 %, що майже вдсятеро перевищило прогнозоване глобальне зростання.

Згідно з прогнозом Світової організації торгівлі, до кінця 2024 р. очікувалось збільшення фізичних обсягів світової торгівлі на 2,7 % [52].

Незважаючи на випереджальні темпи зростання експорту (16 %) порівняно

з імпортом (11 %), зовнішня торгівля товарами завершила рік із рекордним відновленням негативного сальдо – 29,1 млрд дол. США, що на 1,6 млрд дол. більше, ніж у 2023 р.

У порівнянні з минулим роком вартісні обсяги експорту зросли майже в усіх ключових секторах економіки, за винятком паливно-енергетичних товарів (скорочення на 49 %) та деревини й целюлозно-паперових виробів (зменшення на 1 %). Фізичні обсяги експорту продемонстрували ще стрімкіше зростання – на 31 %, окрім зазначених секторів, а також продукції хімічної промисловості та каучуку [8].

Особливо помітною була динаміка експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції, що забезпечили 60 % фізичних обсягів експорту України, та мінеральних продуктів із часткою 30 %. Зокрема, обсяги експорту продовольства у грошовому вираженні зросли на 13 %, тоді як фізичні обсяги – на 16 %. У випадку мінеральних продуктів спостерігалась ще більша різниця: їх вартісний експорт зріс на 61 %, а фізичний – на 91 % [8].

Відмінності у динаміці вартісних і фізичних обсягів експорту України значною мірою обумовлені впливом світових цін на основні експортні товари. У 2024 р., порівняно з 2023 р., спостерігалось суттєве здешевлення низки ключових позицій. Зокрема, ціна на кукурудзу знизилася з 253 до 191 дол. США за метричну тонну (на 24,6 %), на м'яку пшеницю – з 258 до 229 дол. США (на 10,4 %), а на тверду пшеницю – з 340 до 269 дол. США (на 21,1 %) [29]. Також подешевшала залізна руда – з 121 до 109 дол. США за суху метричну тонну (на 9,3 %). На тлі загального зниження цін незначне подорожчання соняшникової олії з 1007 до 1060 дол. США за метричну тонну (на 5,3 %) – не мало істотного впливу на загальну структуру експорту. Таким чином, саме падіння світових цін на провідні експортні товари стало ключовим фактором розбіжностей між фізичними та вартісними обсягами експорту (табл. 3.2, додатки Ж, З).

У 2024 р. ключові позиції в товарному експорті України зайняли соняшникова олія (12,3 % від загального обсягу експорту), кукурудза (12,2 %), пшениця (9 %), чорні метали (7,4 %) та залізна руда (6,7 %).

Таблиця 3.2 – Порівняння середньомісячних цін на провідні позиції експорту України із середньомісячними світовими цінами в 2023-2024 рр., дол. США за метричну тонну

Товарна позиція	Експортні ціни України		Світові ціни	
	2023 рік	2024 рік	2023 рік	2024 рік
Соняшникова олія	872,17	852,43	1006,7	1059,98
Кукурудза	188,35	171,23	252,66	190,6
Пшениця	182,08	180,81	257,74* 340,43**	230,88* 268,67**
Залізна руда	99,53	83,18	120,57	109,40

Примітка 1. * – м'які сорти; ** – тверді сорти;

Примітка 2. Світові ціни на залізну руду указані за суху одиницю метричної тони.

Джерело: складено на основі [29]

Водночас середні експортні ціни на ці товари були нижчими за світові. Так, соняшникову олію експортували за 852 дол. США за тонну (проти середньосвітових 1060 дол.), кукурудзу – за 171 дол. США (світова ціна – 191 дол.), пшеницю – за 181 дол. США (світова – 229 дол.), а залізну руду – за 83 дол. США (світова – 109 дол.).

Відчутний вплив на різницю між темпами приросту фізичних та вартісних обсягів експорту мали не лише зниження світових цін та відставання українських експортних цін від середньосвітових, але й фактор неповернення експортної виручки. За даними НБУ [15], станом на 1 вересня 2024 р. обсяг неповерненої валютної виручки до України склав близько 8 млрд дол. США через перевищення граничних термінів розрахунків за експортними операціями.

У структурі імпорту спостерігалася зворотна динаміка: вартісні обсяги зросли на 11 %, тоді як фізичні – лише на 8 %. Зростання вартості імпорту охопило більшість товарних груп, окрім паливно-енергетичних товарів (зниження на 14 %), шкірсировини, хутра та виробів із них (на 2 %), мінеральних продуктів (на 1 %) і текстилю, текстильних виробів та взуття (на 1 %) [29].

Щодо фізичних обсягів імпорту, спостерігалось скорочення ввезення шкірсировини та хутра (на 7 %), текстилю та взуття (на 4 %) і продовольчих товарів (на 1 %). Це свідчить про зростання вартості імпорту продовольства за

умов незначного зменшення його фізичних обсягів.

Водночас імпорт паливно-енергетичних товарів демонстрував протилежну тенденцію: попри зниження вартості (через здешевлення нафти, нафтопродуктів і газу), фізичний обсяг імпорту зріс завдяки активному ввезенню вугілля, коксу та напівкоксу.

У 2024 р. продовольчі товари та сільськогосподарська продукція залишалися основою товарного експорту України, хоча їхня частка у грошовому вимірі дещо знизилася – з 60,8 % у 2023 р. до 59,2 %. Водночас, у другому півріччі 2024 р. ця частка скоротилася ще на 4 відсоткові пункти, що свідчить про поступову диверсифікацію експортної структури країни.

Суттєве зростання продемонструвала частка мінеральних продуктів – з 5,5 % у 2023 р. до 7,6 % у 2024 р. Це стало можливим завдяки відкриттю морського коридору через Чорне море, що дозволив розширити номенклатуру експортованих товарів порівняно з періодом дії Чорноморської зернової ініціативи. Водночас частка металів і виробів з них склала 10,7 %, а експорт машин, устаткування та транспорту зріс до 8,3 %, зокрема завдяки трикратному збільшенню експорту кабельної продукції – до 1,3 млрд дол. США.

У структурі імпорту провідну позицію традиційно займали машини, устаткування та транспортні засоби, на які у 2024 р. припадало 35,4 % загального імпорту. Це на 4,1 відсоткового пункти більше, ніж у 2023 р., що зумовлено збільшенням вартісних обсягів імпорту на 5,2 млрд дол. США (або на 26 %) [29].

Другу позицію серед імпортованих товарів утримувала продукція хімічної промисловості, частка якої становила 16,6 %, хоча порівняно з 2023 р. вона дещо знизилася на 0,8 відсоткового пункти.

Найбільше скорочення відбулося у частці паливно-енергетичних товарів – з 16,3 % у 2023 р. до 12,6 % у 2024 р. Хоча фізичні обсяги імпорту цієї групи зросли на 5 % (завдяки збільшенню поставок вугілля, коксу та напівкоксу), вартісні обсяги зменшилися на 14 %. Це свідчить про значне зниження світових цін на енергоносії, яке вплинуло на загальну динаміку імпорту цієї категорії товарів.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України у 2024 р. продовжує демонструвати лідерство Європейського Союзу, хоча й з деякими змінами в динаміці. Частка ЄС у загальному експорті України склала 59,5 %, в імпорті – 50,4 %, а у товарообігу – 53,8 %. Однак порівняно з 2023 р., частка ЄС в експорті знизилася більше ніж на 5 відсоткових пункти (з 64,6 %), незважаючи на загальне зростання вартості експорту на 6 % (приблизно 1,5 млрд дол. США). Це сталося через корекцію негативної тенденції першої половини 2024 р., коли експорт до ЄС зменшився на 9 % (1,1 млрд дол. США) [8].

Основними статтями експорту України до ЄС залишаються промислові товари (зростання на 1 %) та продукти харчування і напої (зростання на 6 %). Водночас європейські товари продовжували збільшувати свою частку на українському ринку – імпорт із ЄС виріс на 9 %, досягнувши 35,6 млрд дол. США. Зростання імпорту спостерігалось майже по всіх товарних групах, окрім паливно-мастильних матеріалів, що призвело до збільшення негативного сальдо торгівлі з ЄС до 10,9 млрд дол. США [8].

Китай залишався на другій позиції серед торгових партнерів України. Загальний товарообіг з Китаєм у 2024 р. склав 16,8 млрд дол. США (14,9 % від загального обсягу). Український імпорт з Китаю традиційно переважав експорт 14,4 млрд дол. США проти 2,4 млрд дол. США, що призвело до значного негативного сальдо в розмірі 12 млрд дол. США. Порівняно з 2023 р., імпорт із Китаю зріс на 37,6 %, тоді як експорт трохи зменшився (на 0,5 %). Однак фізичні обсяги експорту до Китаю збільшилися більше ніж удвічі завдяки змінам у товарній структурі поставок [8].

Серед п'яти основних статей українського експорту до Китаю лідирувала залізорудна сировина, експорт якої збільшився на 1,02 млрд дол. США (42,7 % від загального експорту до Китаю). Далі йшли кукурудза (552 млн дол. США, або 23,1 %), макуха та інші тверді відходи від рослинних жирів та олій (324 млн дол. США, або 13,6 %), а також соняшникова олія (105 млн дол. США, або 4,5 %).

В цілому зміни в географії зовнішньої торгівлі свідчать про поступове зниження залежності від окремих ринків та посилення диверсифікації

експортних потоків, незважаючи на збереження традиційних партнерських зв'язків із ЄС та Китаєм.

Збільшення експорту залізорудної сировини до Китаю на 935 млн дол. США (майже в 12 разів) частково компенсувало скорочення експорту продовольчих товарів та продукції сільського господарства на 915 млн дол. США, що складає 41 % зниження.

Щодо імпорту з Китаю, основною товарною групою стали машини, устаткування та транспорт. Зокрема, імпорт безпілотних літальних апаратів зріс більше ніж утричі, досягнувши майже 1,1 млрд дол. США, що зумовлено потребами оборонного сектору України.

Сполучені Штати залишаються одними з основних торгових партнерів України, з часткою в товарообігу 3,9 % (порівняно з 3,4 % у 2023 р.). Спостерігалось значне зростання як експорту товарів (на 70,7 %), так і їх імпорту (на 23 %).

У результаті практично повної відсутності зовнішньої торгівлі з росією та білоруссю, частка країн СНД в загальному товарообігу України знизилась до 2,3 % (у 2023 р. – 2,8 %). Однак частка СНД в експорті товарів (4,4 %) перевищувала їхній імпорт на 1,1 %. Торгівля з країнами СНД демонструє зростання експорту на 13 %, при цьому імпорт з цих країн зменшився на 34 % [17].

Таким чином, у сучасних умовах Україна дедалі активніше включається до глобальних економічних процесів, що зумовлено її участю в провідних міжнародних організаціях, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітній банк (ВБ) та Світова організація торгівлі (СОТ). Це дозволяє країні не лише отримувати фінансову та консультативну підтримку, а й адаптуватися до загальноприйнятих правил функціонування світової економіки. Поряд із цим Україна послідовно розвиває регіональну інтеграцію шляхом укладання двосторонніх і багатосторонніх торговельних угод, що сприяє розширенню зовнішньоекономічних зв'язків та диверсифікації торгових потоків.

Стратегічним етапом у зовнішньоекономічній політиці України стало

підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Цей крок став визначальним у геоекономічному виборі країни, яка, опинившись між двома інтеграційними центрами – Європейським Союзом та Євразійським економічним союзом, обрала шлях європейської інтеграції. Важливим компонентом угоди є автономні торговельні преференції з боку ЄС, які відкривають нові можливості для українських виробників на європейських ринках.

Попри позитивні зрушення у напрямку торгівлі з ЄС, структура українського експорту залишається переважно сировинною. Основними категоріями є залізорудна сировина, зернові культури, олія та продукти харчування. Китай, який тривалий час залишався другим за значущістю торговим партнером України, також виступає споживачем переважно сировинних ресурсів. Таким чином, залежність від експортних поставок сировини залишається високою, а участь у світових виробничих ланцюгах – обмеженою.

Для посилення своєї ролі в міжнародній торгівлі Україна має здійснити структурну трансформацію економіки, орієнтуючись на розвиток обробної промисловості, високотехнологічного експорту та інновацій. Після завершення бойових дій одним із ключових завдань стане відновлення економіки шляхом модернізації промислового потенціалу, розширення науково-технічної бази та поглиблення інтеграції в глобальні ланцюги створення вартості. Це дозволить країні перейти від статусу сировинного постачальника до повноцінного учасника інноваційної економіки.

3.2. Перспективи європейської інтеграції України в контексті міжнародної регіоналізації

Приєднання України до Європейського Союзу буде в значній мірі залежати від того, як і коли завершиться війна з росією, а також від темпів післявоєнного

відновлення. Важливу роль відіграватиме те, як ЄС вирішить питання управління, безпеки, міграції, торгівлі, інвестицій, енергетичної трансформації, декарбонізації та бюджетування. Процес розширення Євросоюзу ймовірно буде збігатися з відбудовою України, що посилить вплив ЄС на інституційний розвиток країни. Українські урядові кола будуть змушені дотримуватися вимог для вступу до Союзу, оскільки ЄС буде використовувати ці критерії для розбудови ефективних економічних і державних інститутів в Україні, зокрема шляхом боротьби з корупцією. Це потребуватиме суворого дотримання стандартів верховенства права та європейських цінностей [22].

ЄС також зіткнеться з необхідністю розробки програм підтримки для українського уряду у вирішенні післявоєнних безпекових викликів, таких як контроль за зброєю, а також стимулювання повернення українських біженців, що буде важливим для відновлення. Частина фінансування з ЄС, що буде направлена на відбудову України, повернеться назад до Євросоюзу завдяки участі європейських компаній у відновлювальних проектах, що покращить європейський ВВП через торгівлю, міграцію та прямі іноземні інвестиції, сприяючи зростанню зайнятості, виробництва та податкових надходжень.

Історія розширення ЄС показує, що найбільш ефективним стимулом для проведення реформ є чітко визначений процес вступу, заснований на реформах, що дають свої переваги. Як Україна, так і ЄС отримують вигоду від такої поступової інтеграції. Це дозволить українському суспільству побачити конкретні переваги переходу до європейських стандартів, а також зміцнить співпрацю у таких галузях, як енергетика та декарбонізація.

Процес вступу України до Європейського Союзу розпочався в умовах безпрецедентної війни та значних збитків і людських втрат, що з нею пов'язані. Євросоюз продемонстрував свою рішучість інтегрувати постраждалу від війни країну, швидко схваливши її заявку на членство та надавши статус кандидата в червні 2022 р. У грудні 2023 р. Європейська Рада ухвалила рішення розпочати переговори з Україною про вступ, але лише після того, як Україна завершить додаткові реформи в галузі верховенства права та ефективного управління. Хоча

війна значно ускладнює цей процес, Україна може поступово виконувати необхідні умови.

До війни Україна значно поглибила свої економічні зв'язки з ЄС через Угоду про асоціацію, яка включала Поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), що набрала чинності в 2017 р. Найбільший прогрес було досягнуто в торгівлі товарами, яка зараз здебільшого є вільною, хоча певні відмінності в правилах та процедурах все ще зберігаються. Після російського вторгнення дія частини мит ЄС була тимчасово призупинена.

Імміграція з України вже була предметом двосторонніх угод до початку війни, а введення Директиви ЄС про тимчасовий захист у березні 2022 р. дало українцям право на проживання, роботу, вільне пересування та інші права в ЄС. З 6,5 мільйона зареєстрованих українських біженців 4,3 мільйона отримали такий захист. Прийняття українців відбувалося поступово і широко підтримувалося населенням країн Євросоюзу.

Втім, виконання критеріїв для вступу в ЄС буде важким завданням. Навіть до війни ефективність управління в Україні була гіршою, ніж в інших посткомуністичних країнах Центральної та Східної Європи на етапі їхнього вступу до ЄС. У 2023 р. Україна мала низькі показники ефективності управління, набагато нижчі, ніж у всіх, крім однієї, з десяти поточних кандидатів на вступ до ЄС. Крім того, Україна демонструвала значно гірші результати порівняно з будь-якою країною ЄС (рис. 3.1).

Під час війни Україна стикається з серйозними викликами щодо досягнення глибоких інституційних змін, особливо в таких сферах, як політичне врядування, конституційний баланс влади, судова система, верховенство права, децентралізація, зменшення впливу олігархів і боротьба з корупцією. Розширення ЄС є потужним і ефективним інструментом для стимулювання таких змін, яке приносить користь не тільки країнам-кандидатам, але й Євросоюзу.

Попередній досвід розширення ЄС містить важливі уроки, які можуть стати в пригоді Україні на шляху до членства, і ці уроки повинні бути враховані в стратегії ЄС щодо розширення.

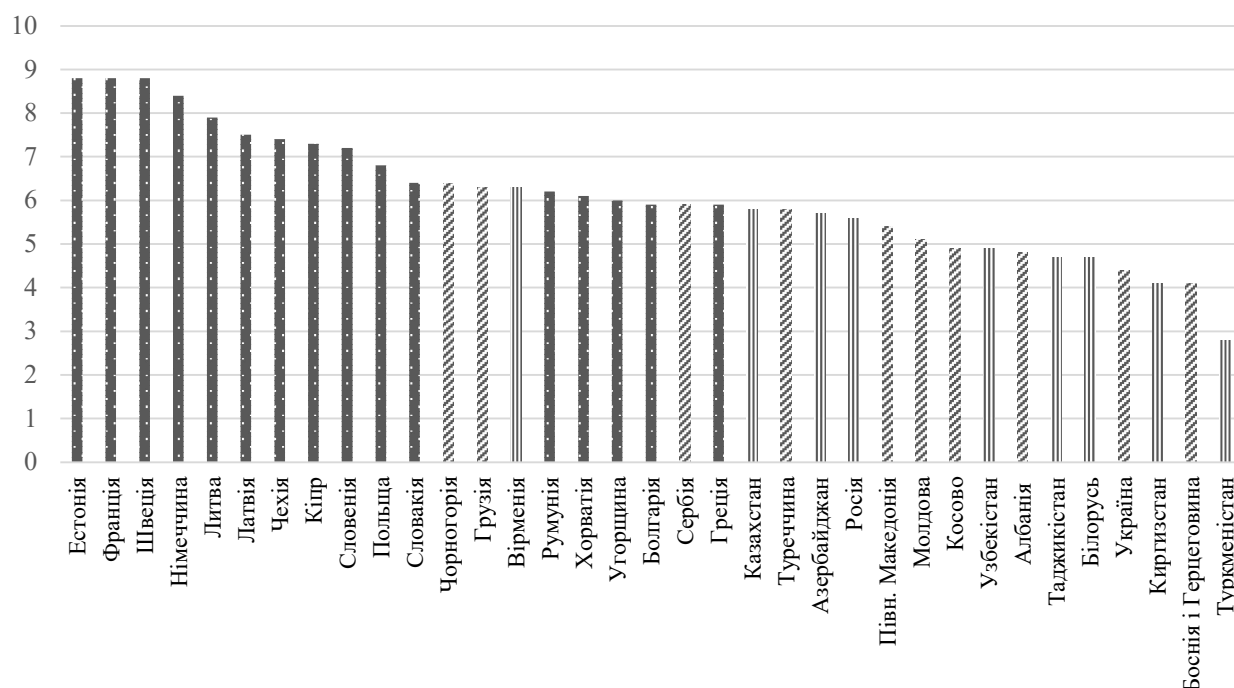

Рисунок 3.1 – Ефективність державного управління в європейських та пост-радянських країнах (к-т від 0 до 10), 2023 р.

Джерело: розроблено на основі [34]

Також важливо врахувати інтереси країн Західних Балкан, яким було обіцяно членство в ЄС два десятиліття тому, хоча лише одна з них на сьогоднішній день стала частиною ЄС.

Наприклад, політично спірна реформа поліції в Боснії та Герцеговині була здійснена тільки після того, як вона стала умовою для лібералізації візового режиму. Крім того, дозвіл на вступ до ЄС із деякими прогалинами в дотриманні критеріїв, але з накладенням вимог після вступу, мав неоднозначні результати в випадках Болгарії та Румунії. Для цих країн було створено механізм підтримки та моніторингу прогресу у питаннях верховенства права та управління. Відповідність Румунії критеріям вступу була значно кращою, ніж у Болгарії. Це зумовлено успішною внутрішньою інституційною розбудовою Румунії, зокрема створенням ефективних антикорупційних інституцій.

Поетапна інтеграція може стати ефективним інструментом залучення України до політики ЄС через поступове впровадження змін, деякі з яких будуть

помітні для населення. План розширення ЄС для Західних Балкан, представлений у листопаді 2023 р., визначає кілька важливих кроків, зокрема доступ до єдиної платіжної зони в євро, скасування плати за роумінг і геоблокування, спрощення автомобільних перевезень, а також інтеграцію та декарбонізацію енергетичних ринків. Така поступова інтеграція дозволить українцям відчувати переваги європейських стандартів і норм у період максимального рівня мотивації та мобілізації ресурсів. Більше того, це дозволить вийти за межі Угоди про асоціацію та ПВЗВТ, сприяючи посиленню торговельних і інвестиційних зв'язків між Україною та ЄС [45].

Президент Європейської Ради в 2019-2024 рр. Шарль Мішель разом з групою французьких і німецьких експертів запропонував 2030 р. як цільову дату наступного розширення Європейського Союзу. Процес вступу України, заснований на заслугах, не лише не зашкодить країнам Західних Балкан, але й може стимулювати їхні внутрішні реформи. Геополітичний імпульс, спричинений прагненням України до інтеграції, вже прискорив процес розширення ЄС, змусивши лідерів країн Західних Балкан замислитися над тим, як не відставати від України.

Реконструкція України повинна включати не лише фізичне відновлення країни, але й розбудову нового суспільно-політичного договору, орієнтованого на поліпшення державного управління. Це нагадує процес відновлення Західної Європи після Другої світової війни за допомогою плану Маршалла. М. Милованов і Р. Роланд запропонували створити Агенцію реконструкції України та європейської інтеграції, яка б координувала відбудову країни та допомагала реформувати її інституції згідно з нормативно-правовими актами ЄС [30].

Є два основні правові варіанти для покращення спроможності розширеного ЄС боротися з порушеннями верховенства права та цінностей. Перший передбачає створення нових інституцій, таких як Об'єднана палата вищих судів та трибуналів ЄС для захисту незалежності національних судових систем, а також спеціального офісу для забезпечення прозорості та боротьби з

корупцією. Проте погодження змін у договорі може бути дуже складним, як це сталося під час відхилення конституційного договору на референдумах 2005 р.

Альтернативний підхід – включити ці важливі реформи безпосередньо до договору про приєднання, який ЄС підпише з Україною. Договори про приєднання є міжурядовими угодами, що мають силу первинного законодавства ЄС [90], що дозволяє використовувати їх для інституціоналізації ключових змін. Це буде значно швидший і менш політично складний шлях порівняно з переглядом договору ЄС, якщо Союз вирішить застосувати санкції, наприклад, призупинити право голосу країни-члена або обмежити її доступ до коштів ЄС та інших фінансових механізмів.

Усі договори про приєднання до ЄС повинні бути схвалені одноголосно всіма чинними державами-членами, а також ратифіковані національними парламентами та Європейським парламентом. Це означає, що країни, які можуть виступати проти застосування механізму забезпечення верховенства права до завершення переговорів про вступ, повинні погодитися на це. Отже, політична життєздатність цього підходу залежатиме від того, які партії будуть при владі в країнах ЄС на момент завершення переговорів з Україною та чи зможуть уряди та парламенти досягти одностайної згоди щодо введення таких санкцій у майбутньому.

Попри бажаність реформи інституційної структури ЄС, її відсутність не повинна стати на заваді розширенню, якщо буде знайдено альтернативні рішення для забезпечення дотримання новими членами основних принципів ЄС після вступу.

Війна в Україні призвела до значної мобілізації громадян та збільшення кількості зброї серед населення. Після завершення бойових дій необхідно буде вжити серйозних заходів для того, щоб повернути зброю під контроль держави, зберігати її в належних умовах і уникнути її використання для злочинних цілей чи нелегальної торгівлі. За даними експертів у сфері нелегальної торгівлі зброєю, поки що не спостерігається значних відтоків зброї з України, хоча даних обмаль. Незважаючи на зростання внутрішнього ринку зброї в Україні після 2014 р.,

найбільші обсяги нелегальних поставок у Європі продовжують походити з країн колишньої Югославії.

Однак найбільший ризик розповсюдження зброї постане після завершення бойових дій. Війни на Балканах у 1990-х рр. призвели до появи на чорному ринку близько шести мільйонів одиниць стрілецької зброї, які потім використовувалися у терористичних атаках в Європі. ЄС буде змушений надати значну підтримку під час остаточного процесу демобілізації, щоб Україна могла зберегти контроль над запасами зброї та реалізувати ефективні програми амністії та викупу зброї.

Співпраця між НАТО та ЄС у сфері безпеки та оборони стане ключовим елементом після війни. Якщо Україна приєднається до НАТО до вступу в ЄС, питання захисту від можливої агресії з боку росії, ймовірно, перейде до компетенції Північноатлантичної ради. Однак ЄС залишатиметься орієнтованим на боротьбу з гібридними загрозами, дезінформацією та впливом ззовні, а також на підтримку оборонної співпраці та закупівель.

Членство України в Європейському Союзі значно зміцнить військові та безпекові спроможності Союзу. Після вступу Україна буде мати одну з найбільших армій в Європі, оснащену досвідом боротьби з зовнішньою агресією, тероризмом, кібератаками, дезінформацією та іншими сучасними загрозами. Крім того, вона володітиме потужною оборонною промисловістю. Ще до війни Україна активно брала участь у міжнародних військових операціях, таких як в Іраку, Афганістані та миротворчих місіях ООН.

Після вступу України в ЄС, безпекові пріоритети Союзу значною мірою визначатимуться результатами війни та умовами її завершення. Обставини будуть сильно залежати від того, як стабільно будуть захищені українські кордони та від того, чи буде збережений суверенітет країни. Також важливою стане політична ситуація в росії. Взаємини між Україною та ЄС щодо росії залежать не лише від геополітичної ситуації, а й від того, чи буде забезпечена справедливість за воєнні злочини, вчинені росією, та як відбудеться процес примирення між народами.

Незалежно від результатів війни, розширеному Євросоюзу доведеться

управляти значно довшим зовнішнім кордоном з росією та білоруссю. До анексії росією частини України в 2014 р., українсько-російський кордон мав довжину 1974 км, а кордон з білоруссю – 1084 км. Крім того, Україна має морський кордон з Чорним морем довжиною 1300 км. ЄС необхідно буде посилити свої можливості для ефективного контролю нових зовнішніх кордонів, зокрема шляхом розширення мандату прикордонного агентства FRONTEX.

З початку повномасштабного вторгнення росії в лютому 2024 р. близько 15% населення України виїхало за кордон, з яких три чверті зареєструвались для отримання тимчасового захисту в ЄС. Основне питання полягає в тому, чи залишаться ці біженці в ЄС надовго, чи повернуться в Україну після завершення війни. Іншим важливим аспектом є те, чи приєднуються до них родичі, які наразі перебувають в Україні. Крім того, слід очікувати на нову хвилю імміграції з України до ЄС, особливо після того, як українці отримають право вільно пересуватися і працювати в Європі.

Директива ЄС щодо тимчасового притулку, активована вперше в березні 2022 р., передбачає надання широких прав біженцям на перебування в країнах ЄС до трьох років. Намір біженців повернутися залежатиме від різних факторів, таких як тривалість війни.

Окрім цього, важливу роль відіграють безпека, доступ до освіти, можливість повернення власності, якість наданих послуг, витрачений час, набута соціальна інтеграція, а також налагоджені зв'язки з місцевими громадами. З огляду на ці чинники, значна кількість українських біженців, ймовірно, залишиться в країнах ЄС, а з часом до них можуть приєднатися члени їхніх родин, зокрема ті, хто залишився в Україні через військову службу.

У країнах Центральної та Східної Європи після вступу до ЄС відбулося суттєве скорочення населення. Наприклад, у Болгарії, Латвії, Литві та Румунії з 1992 по 2021 рр. чисельність населення знизилася на 20-30%. Окрім природного зменшення чисельності, важливим фактором стала міграція, що зменшила населення цих країн на 20% у Латвії та Литві та на 10-12% у Болгарії та Румунії в період з 1988 по 2021 рр.

Еміграція з цих країн значною мірою була зумовлена економічними чинниками, зокрема прагненням знайти більш високий рівень доходу. Цей досвід дає підстави очікувати подальший відтік населення з України. Якщо порівнювати з 1992 р., в 2021 р. чисельність населення України вже зменшилась на 21%. Враховуючи триваючу війну та природне скорочення, до 2023 р. чисельність населення України скоротилася до 33,2 млн осіб (на 19% порівняно з 2021 р.).

У контексті обмеженого повернення біженців, на найближчі роки прогнозується ще швидше скорочення чисельності населення – на 1,18% на рік (сценарій низького падіння) або на 1,77% на рік (сценарій високого падіння).

Згідно зі сценарієм інтенсивного повернення, чиста імміграція в Україну в період з 2024 по 2028 рр. складе 1,8 млн осіб (переважно завдяки частковому поверненню біженців). Однак з 2029 по 2050 рр. чиста еміграція з України, ймовірно, досягне 2,7 млн осіб.

За сценарієм слабкого повернення, в період повернення біженців (2024-2028 рр.) чиста еміграція становитиме 0,4 млн осіб, а в наступні роки (2029-2050 рр.) – 5,8 млн осіб (рис. 3.2).

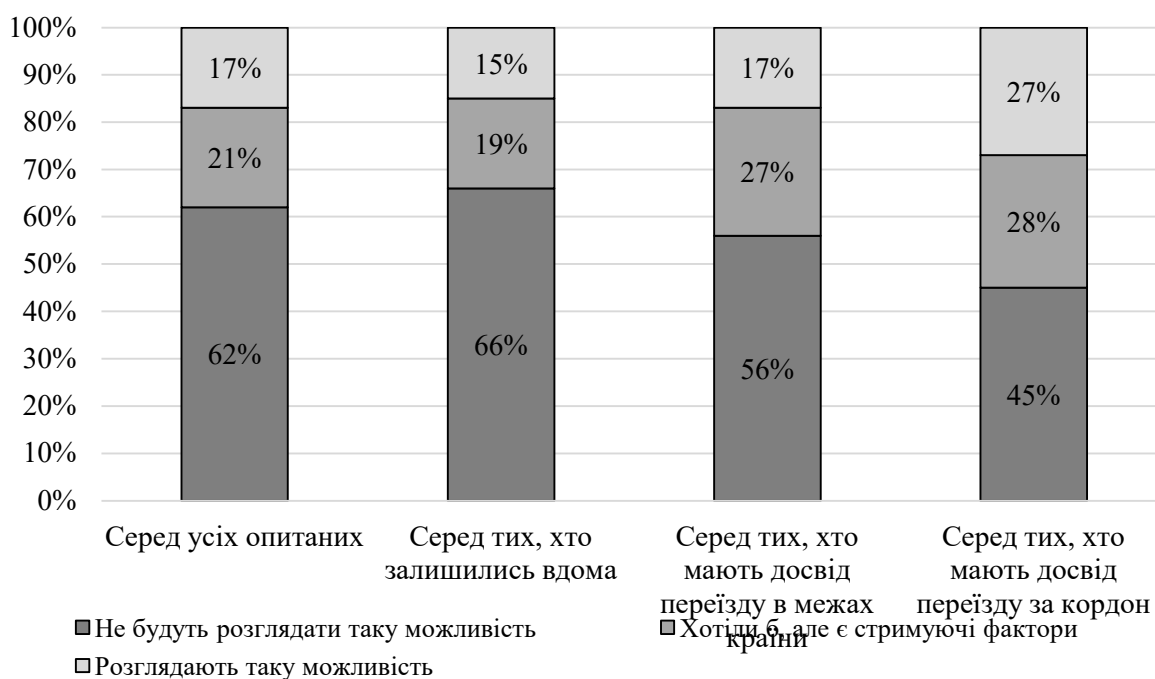

Рисунок 3.2 – Імовірність переїзду українців у інші країни на постійне місце проживання (%), 2024 р.

Джерело: розроблено на основі [19]

Згідно із прогнозами Євростата, кількість мешканців 27 країн-членів Євросоюзу суттєво зменшиться (з 451 млн у 2022 р. до 406 млн у 2050 р.) (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Прогнозовані демографічні зміни в ЄС у 2022-2050 рр., млн осіб

Вік	Населення у 2022 р.	Зміни з 2022 по 2030 рр.	Зміни з 2030 по 2040 рр.	Зміни з 2040 по 2050 рр.	Населення у 2050 р.
0-19	91,5	-7,7	-8,6	-4,3	70,9
20-64	264,0	-14,6	-20,6	-21,6	207,3
65+	95,9	13,0	13,5	5,7	128,1
Разом	451,4	-9,4	-15,6	-20,2	406,2

Джерело: складено на основі [84]

До 2050 р., за прогнозами, кількість осіб похилого віку в ЄС збільшиться на 32 млн, в той час як чисельність працездатного населення (20-64 роки) скоротиться на 57 млн, а кількість дітей (до 20 років) – на 21 млн. Ці демографічні зміни призведуть до суттєвого зростання коефіцієнта залежності від осіб похилого віку та створять серйозну проблему для стабільності європейських систем соціального забезпечення. За даними прогнозів Євростат (табл. 3.4), очікується, що до 27 країн ЄС прийдуть 41 млн мігрантів.

Таблиця 3.4 – Прогнозована Євростат імміграція в ЄС у 2022-2050 рр., млн осіб

Вік	2023-2030 рр.	2031-2040 рр.	2041-2050 рр.	Разом 2023-2050 рр.
0-19	3,1	4,5	3,4	11,1
20-64	7,3	9,4	11,1	27,9
65+	0,0	0,6	1,5	2,1
Разом	10,5	14,5	16,0	41,0

Джерело: складено на основі [84]

Таким чином, 3-6 млн українських мігрантів становитимуть лише невелику частку цієї загальної імміграції і лише трохи допоможуть вирішити проблему хронічної нестачі робочої сили в Євросоюзі. Торгівля та прямі іноземні інвестиції відіграли значну роль у процесі економічного зближення Центральної та Східної Європи з Європейським Союзом. Проте, саме по собі членство в ЄС не є

гарантією глибокої торгової інтеграції; важливими факторами є також географічна близькість, розвиток місцевих ринків та якість управління.

Україна досягала значних результатів щодо залучення ПІІ у 2005-2012 рр., однак з початку 2010-х потік інвестицій значно знизився, частково через наслідки війни. Після анексії Криму росією в 2014 р. та зростання геополітичних ризиків інвестиції впали майже до нуля. Пандемія COVID-19 у 2020 р. та повномасштабне вторгнення росії в 2022 р. також значно вплинули на інвестиційний клімат.

Як результат, співвідношення ПІІ до ВВП України в 2021 р. становило лише 35%, що значно нижче за середній показник для восьми країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ8), які приєдналися до ЄС у 2004 р. (89% у 2021 р.). Зниження рівня ПІІ також вплинуло на обсяг зовнішньої торгівлі України – експорт у 2021 р. становив лише 33% від ВВП, тоді як у ЦСЄ8 цей показник досягав 65%.

Такий рівень торговельної активності та низький рівень ПІІ відкривають значний потенціал для більш глибокої фінансової та торгової інтеграції України з ЄС. Однак для реалізації цього потенціалу необхідно забезпечити стабільну мирну угоду, провести успішну реконструкцію та здійснити радикальні урядові і інституційні реформи. Вступ до ЄС вимагатиме значних змін у внутрішній політиці та економіці України, що сприятиме ще більшій економічній інтеграції з Європейським Союзом.

Вступ України до ЄС також має великий потенціал для зміцнення енергетичної безпеки та зниження вартості енергії в ЄС. Україна має значні можливості у виробництві природного газу, відновлюваної енергії та ядерної енергії, що дозволить їй стати важливим постачальником низьковуглецевої електроенергії, синього та зеленого водню, природного газу та енергоємних продуктів для ЄС.

Крім того, Україна стане важливим ринком для інвестицій в енергетичні технології, оскільки її енергетичні мережі і електростанції потребують серйозної реконструкції. Це створює величезні можливості для скорочення споживання

енергії, покращення енергоефективності та модернізації енергетичних послуг. Очікується значний попит на фінансові послуги, спрямовані на енергопостачання та інвестиції в енергоефективність.

Після вступу України до ЄС країна буде володіти п'ятою частиною сільськогосподарських угідь ЄС – за умови, що територіальна цілісність України буде повністю відновлена, а сільськогосподарські землі очищені для аграрної діяльності. Це забезпечить Україні статус найбільшого бенефіціара Спільної аграрної політики ЄС (CAP).

Членство в ЄС стане вирішальним поштовхом для складного економічного та інституційного переходу України після радянського минулого. Україна може перейти від однієї з найменш ефективних у плані врядування серед колишніх соціалістичних країн до держави з високим рівнем управлінської ефективності. Є великий потенціал для розвитку торговельних та інвестиційних відносин між Україною та ЄС, що принесло б вигоду обом сторонам. Інтеграція українських працівників у ринки праці ЄС допоможе зменшити проблему нестачі робочої сили в Європі. Крім того, вступ України сприятиме підвищенню енергетичної безпеки ЄС і зниженню витрат на енергію, що могло б стабілізувати східне сусідство ЄС і збільшити його військовий потенціал та здатність забезпечувати безпеку.

Основною проблемою для ЄС у процесі вступу України стане необхідність ухвалення рішень у сферах, що вимагають одностайності. Найбільший ризик – це можливість погіршення верховенства права в Україні, що може призвести до невиконання європейських стандартів після вступу. Однак цей ризик можна зменшити, включивши до нових договорів про приєднання механізми забезпечення відповідності, наприклад, призупинення права голосу або обмеження фінансування у разі порушення основних європейських цінностей або принципів верховенства права.

Імпульс для просування процесу приєднання є з обох сторін. Український уряд активно працює над виконанням критеріїв для початку переговорів про вступ, навіть в умовах війни. Вступ до ЄС підтримують 78% громадян України,

лише 5% виступають проти. У серпні 2023 р. 66% громадян ЄС також висловили підтримку продовженню європейської інтеграції України, тоді як лише 26% не погодилися з цим.

Цей позитивний імпульс необхідно зміцнити. Рішення Європейської Ради від грудня 2023 р. оголошує початок переговорів про вступ України до ЄС, але фактичне початок цих переговорів і прийняття рамок переговорного процесу можливе лише після виконання необхідних реформ в Україні. Це справедливий підхід.

Символічне значення цього рішення сприятиме реформуванню державного управління в Україні, оскільки історія розширення ЄС показує, що найсильнішою мотивацією для проведення складних реформ є надійний і передбачуваний процес вступу, заснований на досягнутих результатах.

Таким чином, перспективи європейської інтеграції України слід розглядати в ширшому контексті процесів міжнародної регіоналізації, які нині суттєво впливають на трансформацію світової економічної та політичної архітектури. Україна, будучи складовою частиною європейського простору, активно включається в регіональні інтеграційні процеси, що відображає її стратегічне прагнення до набуття повноцінного членства в Європейському Союзі. Успішність реалізації цієї мети безпосередньо залежатиме від завершення збройного конфлікту, темпів післявоєнного відновлення та ефективності внутрішніх трансформацій, що відповідають критеріям євроінтеграції.

У межах міжнародної регіоналізації європейський вектор розвитку України не тільки сприяє політичній стабілізації та економічному зростанню, а й інтегрує державу в сучасні механізми колективної безпеки, енергетичної незалежності та сталого розвитку. Водночас перед Україною стоять масштабні виклики, серед яких – необхідність відновлення інфраструктури, зміцнення державних інституцій, забезпечення верховенства права та створення прозорого інвестиційного клімату.

Важливим напрямом також є безпековий компонент, включно з роззброєнням незаконних формувань, контролем над обігом зброї та

реінтеграцією ветеранів.

Формат поетапної інтеграції, як підтверджує досвід інших держав, дозволяє адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів, поєднуючи поступове залучення до політик ЄС із підготовкою до повноцінного членства. Включення України до єдиного цифрового ринку, енергетичної спільноти, європейських програм мобільності та освітніх ініціатив може стати каталізатором глибших перетворень. У цьому контексті особливої ваги набуває новий суспільно-політичний консенсус, який має забезпечити єдність дій на шляху євроінтеграції.

Результати проведеного дослідження дозволяють нам сформулювати такі *рекомендації*, спрямовані на підвищення ефективності процесу європейської інтеграції України в умовах сучасної міжнародної регіоналізації:

1. Розробити комплексну стратегію поетапної інтеграції до ЄС, яка охоплює ключові напрями політик – правосуддя, економіки, цифрової трансформації, енергетики, безпеки, освіти – з урахуванням специфіки постконфліктного періоду.
2. Інституціоналізувати процес післявоєнного відновлення шляхом створення єдиного координаційного органу з широкими повноваженнями, що діятиме у тісній взаємодії з інституціями ЄС, міжнародними донорами та громадянським суспільством.
3. Забезпечити гармонізацію політики безпеки та міграції з європейськими стандартами, зокрема у сфері боротьби з незаконним обігом зброї, демобілізації, повернення біженців та гуманітарного розмінування.
4. Стимулювати експорт високотехнологічної продукції, залучення інноваційних інвестицій і поглиблення участі в європейських виробничих ланцюгах як інструмент економічної модернізації та диверсифікації торгівлі.
5. Ініціювати національний діалог щодо нового суспільного договору, що забезпечить суспільну згоду навколо цінностей демократичного розвитку, правової держави та європейської ідентичності як основи подальшої інтеграції.

Висновки до розділу 3

У сучасних умовах Україна дедалі активніше включається до глобальних економічних процесів, що зумовлено її участю в провідних міжнародних організаціях, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітній банк (ВБ) та Світова організація торгівлі (СОТ). Це дозволяє країні не лише отримувати фінансову та консультативну підтримку, а й адаптуватися до загальноприйнятих правил функціонування світової економіки. Поряд із цим Україна послідовно розвиває регіональну інтеграцію шляхом укладання двосторонніх і багатосторонніх торговельних угод, що сприяє розширенню зовнішньоекономічних зв'язків та диверсифікації торгових потоків.

Стратегічним етапом у зовнішньоекономічній політиці України стало підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Цей крок став визначальним у геоекономічному виборі країни, яка, опинившись між двома інтеграційними центрами – Європейським Союзом та Євразійським економічним союзом, обрала шлях європейської інтеграції. Важливим компонентом угоди є автономні торговельні преференції з боку ЄС, які відкривають нові можливості для українських виробників на європейських ринках.

Попри позитивні зрушення у напрямку торгівлі з ЄС, структура українського експорту залишається переважно сировинною. Основними категоріями є залізорудна сировина, зернові культури, олія та продукти харчування. Китай, який тривалий час залишався другим за значущістю торговим партнером України, також виступає споживачем переважно сировинних ресурсів. Таким чином, залежність від експортних поставок сировини залишається високою, а участь у світових виробничих ланцюгах – обмеженою.

Для посилення своєї ролі в міжнародній торгівлі Україна має здійснити структурну трансформацію економіки, орієнтуючись на розвиток обробної промисловості, високотехнологічного експорту та інновацій. Після завершення

бойових дій одним із ключових завдань стане відновлення економіки шляхом модернізації промислового потенціалу, розширення науково-технічної бази та поглиблення інтеграції в глобальні ланцюги створення вартості. Це дозволить країні перейти від статусу сировинного постачальника до повноцінного учасника інноваційної економіки.

Перспективи європейської інтеграції України слід розглядати в ширшому контексті процесів міжнародної регіоналізації, які нині суттєво впливають на трансформацію світової економічної та політичної архітектури. Україна, будучи складовою частиною європейського простору, активно включається в регіональні інтеграційні процеси, що відображає її стратегічне прагнення до набуття повноцінного членства в Європейському Союзі. Успішність реалізації цієї мети безпосередньо залежатиме від завершення збройного конфлікту, темпів післявоєнного відновлення та ефективності внутрішніх трансформацій, що відповідають критеріям євроінтеграції.

У межах міжнародної регіоналізації європейський вектор розвитку України не тільки сприяє політичній стабілізації та економічному зростанню, а й інтегрує державу в сучасні механізми колективної безпеки, енергетичної незалежності та сталого розвитку. Водночас перед Україною стоять масштабні виклики, серед яких – необхідність відновлення інфраструктури, зміцнення державних інституцій, забезпечення верховенства права та створення прозорого інвестиційного клімату. Важливим напрямом також є безпековий компонент, включно з роззброєнням незаконних формувань, контролем над обігом зброї та реінтеграцією ветеранів.

Формат поетапної інтеграції, як підтверджує досвід інших держав, дозволяє адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів, поєднуючи поступове залучення до політик ЄС із підготовкою до повноцінного членства. Включення України до єдиного цифрового ринку, енергетичної спільноти, європейських програм мобільності та освітніх ініціатив може стати каталізатором глибших перетворень. У цьому контексті особливої ваги набуває новий суспільно-політичний консенсус, який має забезпечити єдність дій на шляху євроінтеграції.

Результати проведеного дослідження дозволяють нам сформулювати такі *рекомендації*, спрямовані на підвищення ефективності процесу європейської інтеграції України в умовах сучасної міжнародної регіоналізації:

1. Розробити комплексну стратегію поетапної інтеграції до ЄС, яка охоплює ключові напрями політик – правосуддя, економіки, цифрової трансформації, енергетики, безпеки, освіти – з урахуванням специфіки постконфліктного періоду.
2. Інституціоналізувати процес післявоєнного відновлення шляхом створення єдиного координаційного органу з широкими повноваженнями, що діятиме у тісній взаємодії з інституціями ЄС, міжнародними донорами та громадянським суспільством.
3. Забезпечити гармонізацію політики безпеки та міграції з європейськими стандартами, зокрема у сфері боротьби з незаконним обігом зброї, демобілізації, повернення біженців та гуманітарного розмінування.
4. Стимулювати експорт високотехнологічної продукції, залучення інноваційних інвестицій і поглиблення участі в європейських виробничих ланцюгах як інструмент економічної модернізації та диверсифікації торгівлі.
5. Ініціювати національний діалог щодо нового суспільного договору, що забезпечить суспільну згоду навколо цінностей демократичного розвитку, правової держави та європейської ідентичності як основи подальшої інтеграції.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У главі 1.1 розкрито сутність і поняття глобалізації як багатогранного процесу, що охоплює посилення взаємозв'язків між країнами в економічній, соціальній, культурній та політичній сферах. Глобалізація трактується як поглиблена інтеграція світових ринків, технологій, інформації та капіталу. Згідно з позицією Міжнародного валютного фонду, її ключовими аспектами є міжнародна торгівля, рух капіталу, міграція населення та поширення знань.

У дослідженні представлено різні погляди на походження глобалізаційних процесів: від сучасної доби до античних часів, зокрема, в рамках концепції «архаїчної глобалізації». Окрему увагу приділено епосі протоголобалізації (1600-1800 рр.), коли формувалися перші міжконтинентальні економічні зв'язки.

Значним етапом у розвитку глобалізації стало повоєнне десятиліття, коли виникла Бреттон-Вудська валютна система, з'явилися нові інституції (ГАТТ, а згодом СОТ), і долар США став ключовою резервною валютою. У сучасному етапі глобалізація відзначається особливою динамікою завдяки цифровим технологіям, що, з одного боку, стимулюють економічне зростання, а з іншого –

У главі 1.2 проаналізовано економічну інтеграцію як ключовий механізм формування сучасного світового господарства. Вона розглядається як системна взаємодія між країнами, що сприяє створенню стабільного та ефективного економічного середовища. Інтеграційні процеси є закономірним етапом глобалізації й водночас відповіддю на конкретні економічні виклики, з якими стикаються країни-учасниці.

У центрі уваги – взаємозв'язок глобалізації та регіоналізації, які не протиставляються, а доповнюють одне одного, формуючи нові можливості розвитку й водночас породжуючи ризики. Особливе місце посідає концепція «відкритого регіоналізму», що передбачає інтеграцію регіонів у глобальну економіку без ізоляції від зовнішніх ринків, забезпечуючи гнучкість і стійкість інтеграційних об'єднань.

Значну роль у цих процесах відіграють транснаціональні корпорації та приватний сектор, які дедалі активніше впливають на формування економічних блоків. Нові тенденції проявляються у створенні макрорегіональних угруповань – таких як північноатлантичний, євразійський чи індо-тихоокеанський регіони, які формуються не лише на основі географії, а й спільних економічних, культурних та політичних інтересів. Регіоналізація в сучасних умовах перетворюється на стратегічний інструмент зміцнення зв'язків і підвищення стабільності світової економіки.

У підсумку проведеного в главі 1.3 аналізу можна зробити низку узагальнень щодо особливостей та ролі економічної інтеграції в умовах глобального розвитку.

По-перше, економічна інтеграція є багатогранним і системним явищем, що охоплює широке коло взаємодій між державами, їхніми економічними системами, галузями та секторами. Цей процес відбувається як на регіональному, так і на глобальному рівнях, включаючи економічну, політичну, інституційну, соціокультурну складові. Він сприяє створенню нової архітектури світової економіки, що базується на співпраці, ефективному розподілі ресурсів, уніфікації правил та процедур.

По-друге, економічна інтеграція розгортається через три взаємозалежні стадії: поглинання, зрощення та взаємопроникнення. Кожна з них має свої особливості та рівень глибини взаємодії. На першому етапі спостерігається асиметричне приєднання слабшої економіки до сильнішої; на другому – утворення спільного економічного простору зі взаємним узгодженням політик; на третьому – повна інтеграція, що передбачає єдність у правилах, інституціях, а іноді й валютах. Саме ця еволюція дозволяє країнам ефективніше взаємодіяти в рамках спільних економічних інтересів.

По-третє, варто зазначити, що інтеграція ринків хоча й є важливим компонентом глобальної економічної інтеграції, проте не вичерпує її зміст. Вона відображає лише один із напрямів процесу, тоді як повноцінна інтеграція охоплює інфраструктуру, фінансові системи, інноваційні мережі та інститути

управління. Зменшення митних бар'єрів чи об'єднання ринків – це лише зовнішній прояв набагато глибших трансформацій.

По-четверте, у сучасному світі економічна інтеграція не є лінійним процесом. Її супроводжують дезінтеграційні тенденції, викликані внутрішніми суперечностями, політичними розбіжностями, зміною геополітичних пріоритетів. Таким чином, інтеграція та дезінтеграція постають як взаємозалежні, але протилежні процеси, які впливають на стабільність, адаптивність і стійкість економічних систем. Їх динаміка визначає напрям подальшого розвитку глобального економічного порядку та взаємин між країнами.

У результаті проведеного в главі 2.1 аналізу можна зробити висновок, що регіональна економічна інтеграція є важливою складовою глобальних трансформацій у світовій економіці. Інтеграція країн у межах регіональних об'єднань свідчить про поступове включення національних економік до світової торговельної системи, формуючи умови для ефективнішої взаємодії та сталого розвитку. При цьому, на відміну від глобального рівня, де інтеграційні процеси залишаються радше концептуальними та менш інституціоналізованими, регіональний рівень демонструє чіткі організаційні структури, механізми взаємодії й правове регулювання.

Сучасні регіональні угруповання представляють собою нову модель економічної інтеграції, яка суттєво відрізняється від класичних форм як за масштабами, так і за географічною специфікою. Такі об'єднання функціонують як автономні торгово-економічні блоки зі сформованою інфраструктурою, включаючи спільні митні політики, узгоджену економічну стратегію, а іноді — навіть валютні союзи. Їхня діяльність спрямована не лише на стимулювання торгівлі, а й на вирівнювання рівнів економічного розвитку країн-членів, що дозволяє підвищити ефективність функціонування регіону загалом.

Особливу увагу привертає новітня тенденція – інтеррегіоналізм, або новий регіоналізм, що передбачає створення багаторівневих, гнучких моделей співпраці між різними регіонами світу. Вони характеризуються високим

ступенем стратегічної взаємодії та чіткими напрямками розвитку. В умовах глобальної конкуренції регіональні угруповання дедалі частіше відіграють роль не лише економічних, а й політичних акторів, здатних впливати на формування правил міжнародної економічної взаємодії.

Ключові показники, за якими оцінюється ефективність таких об'єднань, включають рівень відкритості економік, частку регіонального ВВП у глобальному масштабі, обсяги внутрішньої торгівлі, а також інтенсивність зовнішніх товарних потоків. Особливе місце у сучасній економічній системі займають азійські регіональні утворення, що демонструють найдинамічніше зростання. Їхній вплив на глобальну економіку посилюється настільки, що вони вже сьогодні формують основні вектори розвитку міжнародної торгівлі. Водночас інші потужні інтеграційні об'єднання – зокрема Європейський Союз та USMCA – залишаються стратегічно важливими, проте змушені адаптуватися до нових глобальних умов, зокрема шляхом поглиблення співпраці з азійськими країнами та модернізації внутрішніх економічних політик.

В результаті проведеного у главі 2.2 аналізу функціонування міжнародних економічних об'єднань інтеграційного типу можна зробити висновок, що вони відіграють ключову роль у формуванні нового світового економічного порядку. Нині у світі діє близько 20 таких об'єднань, проте найбільше значення мають кілька провідних організацій, які суттєво впливають на регіональні та глобальні економічні процеси.

Одним із найбільш розвинених і впливових інтеграційних утворень є Європейський Союз, який об'єднує 27 країн Європи. За більш ніж півстоліття існування ЄС вдалося побудувати простір стабільності, демократії та сталого розвитку, зберігаючи при цьому культурне розмаїття й високий рівень інтеграції. Союз має унікальну інституційну структуру, що поєднує ознаки міжнародної організації та наднаціонального утворення. Паралельно з ним функціонує Європейська асоціація вільної торгівлі, яка сприяє поглибленню торговельної співпраці між Ісландією, Ліхтенштейном, Норвегією та Швейцарією без входження цих країн до ЄС.

На американському континенті важливу роль відіграє Північноамериканська угода про вільну торгівлю (USMCA), яка охоплює понад 360 мільйонів споживачів у США, Канаді та Мексиці. У Південній Америці динамічно розвивається інтеграційне об'єднання Меркосур, до складу якого входять Аргентина, Болівія, Бразилія, Парагвай і Уругвай, а також асоційовані члени – Чилі, Перу, Колумбія, Еквадор та інші. Ці угруповання спрямовані на лібералізацію торгівлі, зменшення митних бар'єрів і формування єдиного економічного простору.

В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні важливу роль відіграє АТЕС, яке об'єднує як високорозвинені країни (США, Японію, Канаду, Австралію), так і економіки, що розвиваються (Китай, Мексику, Чилі). Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), що складається з 10 країн, також відіграє значну роль у регіональному розвитку, забезпечуючи політичну стабільність та економічне зростання.

На африканському континенті провідними інтеграційними організаціями є КОМЕСА та САДК. Перша охоплює країни Східної та Південної Африки і має на меті створення спільного ринку, а друга зосереджена на розвитку співробітництва серед держав Південної Африки.

Таким чином, міжнародні економічні об'єднання сприяють формуванню нової архітектури світової економіки, забезпечують гнучкі механізми адаптації до глобальних викликів і створюють основу для сталого розвитку. Їхня діяльність забезпечує не лише економічну вигоду для країн-учасниць, а й зміцнює політичні зв'язки, сприяючи формуванню більш гармонійного та збалансованого світового порядку.

Згідно результатів досліджень, проведених у главі 2.3, угода США–Мексика–Канада (USMCA) є модернізованим торговельним договором, що замінив Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА), яка діяла з 1994 р. USMCA набула чинності 1 липня 2020 р. й стала результатом багаторічних переговорів між трьома країнами з метою адаптації торговельних відносин до нових економічних умов, технологічного прогресу та змін на

глобальному ринку. Новий договір передбачає більш справедливий розподіл вигод між країнами-учасниками, а також сприяє зростанню економічної взаємодії та конкурентоспроможності регіону в умовах глобалізації.

Одним із ключових аспектів USMCA стало оновлення правил у сфері інтелектуальної власності, включаючи захист авторських прав, торговельних марок та патентів, що є надзвичайно важливим у цифрову епоху. Угода також передбачає конкретні положення щодо електронної комерції, що дозволяє країнам ефективніше вести торгівлю в цифровому середовищі. Важливою складовою стало впровадження більш жорстких трудових стандартів і механізмів контролю за їх дотриманням, зокрема в Мексиці, що покликано забезпечити чесну конкуренцію між країнами.

USMCA містить положення, спрямовані на стимулювання локального виробництва, особливо в автомобільній промисловості. Виробники зобов'язані дотримуватись нових вимог щодо походження продукції, а частина автозапчастин має вироблятися працівниками з вищою оплатою праці, що стимулює економічне зростання у США та Канаді. Крім того, США отримали кращий доступ до канадського ринку сільськогосподарської продукції, зокрема молочних товарів, що стало однією з ключових перемог американської сторони.

Загалом, USMCA є прикладом гнучкого та збалансованого підходу до торговельної співпраці, який враховує національні інтереси кожного з партнерів, одночасно зберігаючи загальну мету економічного зростання та стабільності в регіоні. Ця угода стала важливим кроком на шляху до формування сучасного, конкурентного й адаптивного торговельного простору в Північній Америці, який здатний ефективно відповідати на глобальні виклики, включаючи технологічні зміни, кліматичні ризики та коливання на світових ринках.

Результати досліджень, викладені у главі 3.1, свідчать, що у сучасних умовах Україна дедалі активніше включається до глобальних економічних процесів, що зумовлено її участю в провідних міжнародних організаціях, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Всесвітній банк (ВБ) та Світова організація торгівлі (СОТ). Це дозволяє країні не лише отримувати фінансову та

консультативну підтримку, а й адаптуватися до загальноприйнятих правил функціонування світової економіки. Поряд із цим Україна послідовно розвиває регіональну інтеграцію шляхом укладання двосторонніх і багатосторонніх торговельних угод, що сприяє розширенню зовнішньоекономічних зв'язків та диверсифікації торгових потоків.

Стратегічним етапом у зовнішньоекономічній політиці України стало підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. Цей крок став визначальним у геоекономічному виборі країни, яка, опинившись між двома інтеграційними центрами – Європейським Союзом та Євразійським економічним союзом, обрала шлях європейської інтеграції. Важливим компонентом угоди є автономні торговельні преференції з боку ЄС, які відкривають нові можливості для українських виробників на європейських ринках.

Попри позитивні зрушення у напрямку торгівлі з ЄС, структура українського експорту залишається переважно сировинною. Основними категоріями є залізорудна сировина, зернові культури, олія та продукти харчування. Китай, який тривалий час залишався другим за значущістю торговим партнером України, також виступає споживачем переважно сировинних ресурсів. Таким чином, залежність від експортних поставок сировини залишається високою, а участь у світових виробничих ланцюгах – обмеженою.

Для посилення своєї ролі в міжнародній торгівлі Україна має здійснити структурну трансформацію економіки, орієнтуючись на розвиток обробної промисловості, високотехнологічного експорту та інновацій. Після завершення бойових дій одним із ключових завдань стане відновлення економіки шляхом модернізації промислового потенціалу, розширення науково-технічної бази та поглиблення інтеграції в глобальні ланцюги створення вартості. Це дозволить країні перейти від статусу сировинного постачальника до повноцінного учасника інноваційної економіки.

Відповідно до результатів досліджень, наведених у главі 3.2, перспективи європейської інтеграції України слід розглядати в ширшому контексті процесів

міжнародної регіоналізації, які нині суттєво впливають на трансформацію світової економічної та політичної архітектури. Україна, будучи складовою частиною європейського простору, активно включається в регіональні інтеграційні процеси, що відображає її стратегічне прагнення до набуття повноцінного членства в Європейському Союзі. Успішність реалізації цієї мети безпосередньо залежатиме від завершення збройного конфлікту, темпів післявоєнного відновлення та ефективності внутрішніх трансформацій, що відповідають критеріям євроінтеграції.

У межах міжнародної регіоналізації європейський вектор розвитку України не тільки сприяє політичній стабілізації та економічному зростанню, а й інтегрує державу в сучасні механізми колективної безпеки, енергетичної незалежності та сталого розвитку. Водночас перед Україною стоять масштабні виклики, серед яких – необхідність відновлення інфраструктури, зміцнення державних інституцій, забезпечення верховенства права та створення прозорого інвестиційного клімату. Важливим напрямом також є безпековий компонент, включно з роззброєнням незаконних формувань, контролем над обігом зброї та реінтеграцією ветеранів.

Формат поетапної інтеграції, як підтверджує досвід інших держав, дозволяє адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів, поєднуючи поступове залучення до політик ЄС із підготовкою до повноцінного членства. Включення України до єдиного цифрового ринку, енергетичної спільноти, європейських програм мобільності та освітніх ініціатив може стати каталізатором глибших перетворень. У цьому контексті особливої ваги набуває новий суспільно-політичний консенсус, який має забезпечити єдність дій на шляху євроінтеграції.

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють нам сформулювати такі *рекомендації*, спрямовані на підвищення ефективності процесу європейської інтеграції України в умовах сучасної міжнародної регіоналізації:

1. Розробити комплексну стратегію поетапної інтеграції до ЄС, яка охоплює ключові напрями політик – правосуддя, економіки, цифрової

трансформації, енергетики, безпеки, освіти – з урахуванням специфіки постконфліктного періоду.

2. Інституціоналізувати процес післявоєнного відновлення шляхом створення єдиного координаційного органу з широкими повноваженнями, що діятиме у тісній взаємодії з інституціями ЄС, міжнародними донорами та громадянським суспільством.

3. Забезпечити гармонізацію політики безпеки та міграції з європейськими стандартами, зокрема у сфері боротьби з незаконним обігом зброї, демобілізації, повернення біженців та гуманітарного розмінування.

4. Стимулювати експорт високотехнологічної продукції, залучення інноваційних інвестицій і поглиблення участі в європейських виробничих ланцюгах як інструмент економічної модернізації та диверсифікації торгівлі.

5. Ініціювати національний діалог щодо нового суспільного договору, що забезпечить суспільну згоду навколо цінностей демократичного розвитку, правової держави та європейської ідентичності як основи подальшої інтеграції.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва. Офіційний сайт. URL: <https://www.apesc.org/> (дата звернення: 9.12.2024).
2. Алма-Атинська декларація. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189#Text (дата звернення: 9.12.2024).
3. Асоціації держав Південно-Східної Азії. Офіційний сайт. URL: <http://www.asean.org> (дата звернення: 9.12.2024).
4. Асоціація країн Південно-Східної Азії. Митна енциклопедія. Хм. : ПП Мельник. 2014. Т 1. 592 с.
5. Бабаян К. А., Єжелей Ю. О. Економіка в цифрову еру: перспективи та трансформації в Україні. Наука і молодь у ХХІ сторіччі : збірник матеріалів Х Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 28 листопада 2024 року). – Полтава : ПУЕТ, 2025. С. 505–507.
6. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
7. Гончаренко В. В., Бабенко В. О., Пантелеймоненко А. О., Пожар А. А. Інноваційний розвиток відновлювальної енергетики Китаю. *Економічний простір*. №152. Дніпро: ПДАБА, 2019. С. 5–16.
8. Державна Митна Служба України. Офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua/> (дата звернення: 9.12.2024).
9. Довгаль О. Діалектична єдність національних і глобальних інтересів як передумова їх взаємної реалізації. *Бізнес Інформ*. 2016. №11. С. 31–35.
10. Дубровик-Рохова А. Україна сьогодні – це Перу 1979-го. *День*. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/ukrayina-sogodni-ce-peru-1979-go> (дата звернення: 9.12.2024).
11. Експортна стратегія України. «Дорожня карта» стратегічного

розвитку торгівлі на 2017-2021 рр. Кабінет міністрів України. URL: www.kmu.gov.ua (дата звернення: 9.12.2024).

12. Європейський Союз. Офіційний сайт. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en (дата звернення: 9.12.2024).

13. Єжелей Ю. Засади функціонування креативної економіки в умовах глобалізації. Матеріали XV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тенденції та перспективи розвитку економіки України в умовах сучасних викликів». (19-20 квітня 2023 р. м. Черкаси). Черкаси: ЧДБК, 2023. С. 197–200. <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12908> (дата звернення: 9.12.2024).

14. Єжелей Ю. О. Стратегічна орієнтація на сталий розвиток сучасної бізнес-одиниці. Стратегічні орієнтири сталого розвитку в Україні та світі : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених (м. Чернігів, 21 квітня 2023 р.). Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2023. С. 199–200. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12910> (дата звернення: 9.12.2024).

15. Калашник П. Експортери не повернули в Україну близько \$8 млрд валютної виручки. НБУ готує «адекватні заходи». *Forbes*. 2023. 06 жовт. URL: <https://forbes.ua/news/eksporteri-ne-povernuli-v-ukrainu-blizko-8-mlrd-valyutnoi-viruchki-nbu-06102023-16512> (дата звернення: 9.12.2024).

16. Крючкова, Н. М., Гацька, Л. П., Лук'яненко, Н. Е., & Єжелей, Ю. О. Український економічний вимір: четверта промислова революція. Академічні візії. 2023. №18. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/280> (дата звернення: 9.12.2024).

17. Лащенко О. Україна досі в СНД чи ні? *Радіо Свобода*. 2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-dosi-v-snd-chy-ni/30969197.html> (дата звернення: 9.12.2024).

18. Мокій А., Яхно Т., Бабець І. Міжнародні організації. К. : Центр учбової літератури. 2021. 280 с.

19. Павлушенко Т. Міграція під час війни. *Forbes Ukraine*. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/migratsiya-pid-chas-viyni-blizko-20-ukraintsiv->

mozhut-viikhati-za-kordon-u-razi-zagostrennya-situatsii-shcho-krim-bezpeki-sponukae-do-tsogo-naselennya-visnovki-z-doslidzhennya-gradus-research-pro-migr-20032024-20013 (дата звернення: 9.12.2024).

20. Петухова В. Інтеграційний вектор розвитку глобальної системи міжнародної торгівлі. Харків. 2016. 21 с.

21. Погрібняк К., Пожар А. Природа та основні етапи розвитку глобалізаційних процесів. *Актуальні питання розвитку науки та освіти* : Матеріали міжнародної наук-практ. конф. Львів, 2025. С. 17–19.

22. Пожар А., Стрілець В., Франко Л., Флегантова А., Туль С., Єжелій Ю. Монетарна політика в умовах війни: український та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. №2(112). С. 102–108. URL: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2024-2-15> (дата звернення: 9.12.2024).

23. Райнерт Е. Як багаті країни стали багатими... І чому бідні країни залишаються бідними. К. : Саміт-книга. 2019. 416 с.

24. Сардак С., Радзієвська С. Перспективи України в процесах регіоналізації та глобалізації. *Економіка*. 2022. №5(200). С. 41–50.

25. Стрілець В., Гаращенко Б., Соколовський В., Аржаннікова А. Сучасні тренди та перспективи інтернет-торгівлі як інструменту стратегічного розвитку підприємств в умовах глобалізації. *Підприємництво та інновації*. Видавничий дім «Гельветика». 2024. № 32. С. 239–245. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14167> (дата звернення: 9.12.2024).

26. Стрілець В., Пожар А., Флегантова А., Франко Л., Єжелій Ю., & Зборик Д. Цифровізація як інструмент побудови інноваційної стратегії розвитку бізнесу країн ЄС в умовах адаптації до кризових тенденцій міжнародної економіки. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, 2024. №3(113), С. 80–88. URL:<https://doi.org/10.37734/2409-6873-2024-3-11> (дата звернення: 9.12.2024).

27. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами.

URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011(дата звернення: 9.12.2024).

28. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text (дата звернення: 9.12.2024).

29. Ус І. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku> (дата звернення: 9.12.2024).

30. About us. Multi-agency donor coordination platform for Ukraine. URL: <https://coordinationplatformukraine.com/about> (дата звернення: 9.12.2024).

31. Albrow M., King E. Globalization, Knowledge and Society. *Readings from International Sociology*. 2020. 288 p.

32. An Act to implement the Agreement between Canada, the United States of America and the United Mexican States. Parliament of Canada. URL: <https://www.parl.ca/LegisInfo/en/bill/42-1/C-100> (дата звернення: 9.12.2024).

33. Ancient Silk Road Travellers. *Silkroad Foundation*. URL: silk-road.com (дата звернення: 9.12.2024).

34. Annual Review 2023. European Bank. URL: <https://www.ebrd.com/annual-review-2023.html> (дата звернення: 9.12.2024).

35. Babones S. Studying Globalization: Methodological Issues. *The Blackwell Companion to Globalization*. 2018 p. 146.

36. Balassa B. The Theory of Economic Integration. London : George Alien & Unwin. 1962. 260 p.

37. Baldwin R. If this is Globalization 4.0, what were the other three? World Economic Forum. 2018. 120 p.

38. Barboza D. In Recession, China Solidifies Its Lead in Global Trade. The New York Times. 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2009/10/14/business/global/14chinatrade.html?r=1> (дата звернення: 9.12.2024).

39. Bordo M., Douglas A. Is Globalization Today Really Different than Globalization a Hundred Years Ago? *NBER Working Paper*. 2019. №7195.

40. Burfisher M. NAFTA to USMCA: What is Gained? International Monetary Fund. March 26, 2019. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/03/26/NAFTA-to-USMCA-What-is-Gained-46680> (дата звернення: 9.12.2024).
41. CIA World Factbook. 2024. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook> (дата звернення: 9.12.2024).
42. Cosma S. Globalization and Mondialisation – A Conceptual Analysis *Economic Sciences Series*. Ovidius University of Constantza. 2022. №(2). P. 27–30.
43. Crosby A. The Columbian exchange: biological and cultural consequences of 1492. Greenwood Publishing Group. 2020.
44. Dangerfield K. NAFTA deal reached: Canada, U.S., Mexico reach trade agreement under new name. Global News. 2018, Sept. 30. URL: <https://globalnews.ca/news/4500068/nafta-2018-agreement-finalized/> (дата звернення: 9.12.2024).
45. Darvas Z., Dabrowski M. Ukraine's path to European Union membership and its long-term implications. *BRUEGEL*. URL: https://www.bruegel.org/policy-brief/ukraines-path-european-union-membership-and-its-long-term-implications#footnote15_0crx38 (дата звернення: 9.12.2024).
46. Dawson L. Canada should focus on NAFTA and Mexico. *Financial post*. 2017. June, 10. URL: <http://business.financialpost.com/fpcomment/canada-should-focus-on-nafta-and-mexico> (дата звернення: 9.12.2024).
47. Dawson L. Canada's trade with Mexico : where we've been, where we're going and why it matters. *Canadian Council of Chief Executives*. 2017. URL: <http://www.ceocouncil.ca/wp-content/uploads/2017/02/Canadatrade-with-Mexico-Laura-Dawson-February-2017.pdf> (дата звернення: 9.12.2024).
48. Dhue S. en. Elizabeth Warren opposes Trump's NAFTA replacement deal with Mexico, Canada. CNBC. November 29, 2018. URL: <https://www.cnbc.com/2018/11/29/sen-elizabeth-warren-opposes-trumps-nafta-replacement-deal-with-mexico-canada.html> (дата звернення: 9.12.2024).

49. Fact Sheet: President Donald J. Trump Imposes Tariffs on Imports from Canada, Mexico and China. The White House. 2025, Feb. 1. URL: <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/02/fact-sheet-president-donald-j-trump-imposes-tariffs-on-imports-from-canada-mexico-and-china/> (дата звернення: 20.02.2025).
50. Giddens A. The Consequences of Modernity. Cambridge. *Polity Press*. 2020. P. 64.
51. Global economy in the Asian age. Berkeley: University of California Press. 1998. 150 p.
52. Global goods trade on track for gradual recovery despite lingering downside risks. *World Trade Organization*. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/stat_10oct24_e.htm (дата звернення: 9.12.2024).
53. Globalisation, automation and the history of work: Looking back to understand the future. *UNCTAD*. 2019. URL: <https://unctad.org/news/globalisation-automation-and-history-work-looking-back-understand-future> (дата звернення: 9.12.2024).
54. Gore D. Kudlow's Unsupported USMCA Jobs Claim. *FactCheck.org*. August 21, 2019. URL: <https://www.factcheck.org/2019/08/kudlows-unsupported-usmca-jobs-claim/> (дата звернення: 9.12.2024).
55. Gore K. From NAFTA to USMCA: Providing Context for a New Era of Regional Investor-State Dispute Settlement
56. Gruenberg M. AFL-CIO to Feds: 'New NAFTA' enforcement unknown. *People's World*. November 27, 2018. URL: <https://www.peoplesworld.org/article/afl-cio-to-feds-new-nafta-enforcement-unknown/> (дата звернення: 9.12.2024).
57. Guy H. Science, Systems, and Society. *Journal of Cybernetics*. 1972. Volume 2. Issue 3. URL: <https://doi.org/10.1080/01969727208542909> (дата звернення: 9.12.2024).
58. Haas E., Schmitter P. Economics and Differential Patterns of Political Integration: Projections about Unity in Latin America. *International Political*

Communities. New York : Doubleday. 1966. P. 259–299.

59. Hobson J. The Eastern Origins of Western Civilisation. Cambridge University Press. 2024. p. 29–30.

60. Honcharenko V., Panteleimonenko A., Pozhar A., Stetsenko V. Cooperatives in IT sector: theoretical and practical aspects. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*. Vol. 7. No. 2. August 2019. P. 597–607.

61. House of India. *Encyclopædia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com> (дата звернення: 9.12.2024).

62. Industry Canada. *Government of Canada*. URL: <https://www.ic.gc.ca/app/scr/tdst/tdo/crtr.html> (дата звернення: 9.12.2024).

63. James P. Arguing Globalizations: Propositions Towards an Investigation of Global Formation. *Globalizations*. 2023. №2(2). P. 193–209.

64. Kester A. Following the Money. *U.S. Finance in the World Economy*. 2021. 320 p.

65. Labour, environment standards key to getting USMCA through: Canadian ambassador. National Post. 2018, Dec. 3. URL: <https://nationalpost.com/pmn/news-pmn/canada-news-pmn/canada-has-high-level-of-confidence-usmca-will-be-ratified-in-u-s-morneau> (дата звернення: 9.12.2024).

66. Larsson T. The Race to the Top: The Real Story of Globalization. Washington, DC. Cato Institute. 2021. P. 9.

67. Lindberg L. N. The Political Dynamics of European Economic Integration. Stanford : Stanford University Press. 1963. 367 p.

68. Long H. The USMCA is finally done. Here's what is in it. The Washington Post. 2019, Dec. 10. URL: <https://www.washingtonpost.com/business/2019/12/10/usmca-is-finally-done-deal-after-democrats-sign-off-heres-what-is-it/> (дата звернення: 9.12.2024).

69. Melting Arctic ice could transform international shipping routes, study finds. *BROWN*. URL: <https://www.brown.edu/news/2022-06-22/arctic> (дата звернення: 9.12.2024).

70. New American trade deal to take effect in July. Deutsche Welle. 2020,

April 25. URL: <https://www.dw.com/en/new-north-american-trade-deal-to-come-into-effect-in-july/a-53239822> (дата звернення: 9.12.2024).

71. Newmyer T. The Finance 202: USMCA isn't expected to have a big impact on the economy. The Washington Post. December 11, 2019. URL: <https://www.washingtonpost.com/news/powerpost/paloma/the-finance-202/2019/12/11/the-finance-202-usmca-isn-t-expected-to-have-a-big-impact-on-the-economy/5df02717602ff1440b4df980/> (дата звернення: 9.12.2024).

72. North American Free Trade Agreement. *NAFTA Secretariat*. URL: <https://www.nafta-sec-alena.org/Home/Legal-Texts/NorthAmerican-Free-Trade-Agreement?mvid=2> (дата звернення: 9.12.2024).

73. O'Rourke H., Williamson J. When did globalisation begin? *European Review of Economic History*. 2022. №6(1). P. 23–50.

74. Osterhammel J., Petersson N. Globalization: a short history. 2024 P. 8.

75. Paul J., Steger M. A Genealogy of globalization: The career of a concept. *Globalizations*. 2024. №11(4). P. 417–434.

76. Pozhar A., Oncu E. Current trends in the European integration process. Actual problems of the development of science and the quality of education in the XXI century : reports for XLIV International scientific student conference on the results of students' research works in 2020 (Poltava, March 30-31, 2021) : in 2 volumes – Poltava : PUET, 2021. Vol. 2. P. 322–325.

77. Realigning the Global Financial Architecture. Trade and Development Report 2023. New York : UNCTAD. 2023. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2023_en.pdf (дата звернення: 9.12.2024).

78. Reinsch W., Caporal J. From NAFTA to USMCA: What's New and What's Next? CSIS. 2018. URL: <https://www.csis.org/analysis/nafta-usmca-whats-new-and-whats-next> (дата звернення: 9.12.2024).

79. Remarks by President Trump at a USMCA Celebration with American Workers. trumpwhitehouse.gov. January 30, 2020. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/briefings-statements/remarks-president-trump->

usmca-celebration-american-workers-warren-mi/ (дата звернення: 9.12.2024).

80. Roland R. Globalization: Social Theory and Global Culture. London : Sage. 1922.

81. Saldana I. T-MEC es el nombre con el que se conocerá al nuevo acuerdo comercial. El Universal. 2018, Oct. 17. URL: <https://www.eluniversal.com.mx/cartera/economia/t-mec-es-el-nombre-con-el-que-se-conocera-al-nuevo-acuerdo-comercial/> (дата звернення: 9.12.2024).

82. Sassen S. The Global City. *Princeton University Press*. 1991. 136 p.

83. Scholte J. Defining Globalisation. *WILEY*. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9701.2007.01019.x> (дата звернення: 9.12.2024).

84. Statistical reports. *Eurostat*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/publications/statistical-reports> (дата звернення: 9.12.2024).

85. Steger M. Globalization: A Very Short Introduction. New York: Oxford University Press. 2019. P. 11.

86. Stevens W. Treinta y cinco anos del Mercado comun centro-americano. Costa Rica. 1996. P. 72.

87. Stobierski T. 6 Pros and Cons of Globalization in Business to Consider. Harvard Business School. 2021. URL: <https://online.hbs.edu/blog/post/pros-and-cons-of-globalization> (дата звернення: 9.12.2024).

88. Strilets V., Franko L., Dykha M., Ivanov M. and Rybina L. The influence of innovative development in the EU countries and Ukraine on the competitiveness of national economies: A comparative analysis. 2024. Problems and Perspectives in Management. № 22(2). P. 1–16. URL: [doi:10.21511/ppm.22\(2\).2024.01](https://doi.org/10.21511/ppm.22(2).2024.01) (дата звернення: 9.12.2024).

89. The Canada-United States-Mexico Agreement (CUSMA). Government of Canada. URL: <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/cusma-aceum/index.aspx?lang=eng> (дата звернення: 9.12.2024).

90. The European Union's primary law. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/summary/EN/legissum:114530> (дата звернення: 9.12.2024).
91. The Observatory of Economic Complexity. *OEC*. URL: <http://atlas.media.mit.edu> (дата звернення: 9.12.2024).
92. The US International Trade Commission's Interactive Tariff and Trade. *Data Web*. URL: <http://www.dataweb.usitc.gov> (дата звернення: 9.12.2024).
93. Thea M. U.S.–Mexico–Canada Agreement—Weak tea, at best. Economic Policy Institute. December 10, 2019. URL: <https://www.epi.org/press/u-s-mexico-canada-agreement-weak-tea-at-best/> (дата звернення: 9.12.2024).
94. Trade and Development Report. *UNCTAD*. URL: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1610> (дата звернення: 9.12.2024).
95. Trump's 'poison pill' in China trade fight. *Financial Times*. 2019. URL: <https://www.ft.com/content/d5b68530-cab3-11e8-b276-b9069bde0956> (дата звернення: 9.12.2024).
96. U.S.-Mexico-Canada Trade Agreement: Likely Impact on the U.S. Economy and on Specific Industry Sectors. United States International Trade Commission. 2019. URL: <https://www.usitc.gov/publications/332/pub4889.pdf> (дата звернення: 9.12.2024).
97. Under USMCA, Canada rolls with 'new NAFTA'. *Freight Waves*. 2020, Jul. 01. URL: <https://www.freightwaves.com/news/under-usmca-canada-rolls-with-new-nafta> (дата звернення: 9.12.2024).
98. United States International Trade Commission. URL: http://www.usitc.gov/research_and_analysis/year_in_trade.htm (дата звернення: 9.12.2024).
99. United States–Mexico–Canada Agreement. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/United_States%E2%80%93Mexico%E2%80%93Canada_Agreement (дата звернення: 9.12.2024).
100. United States–Mexico–Canada trade fact sheet. Modernizing NAFTA into a 21st Century Trade Agreement. Office of the United States Trade Representative.

URL: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement/fact-sheets/modernizing>

101. United States–Mexico–Canada Trade Fact Sheet. Rebalancing Trade to Support Manufacturing. Office of the United States Trade Representative. October, 2018. URL: <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/fact-sheets/2018/october/united-states%E2%80%93mexico%E2%80%93canada-trade-fa-0> (дата звернення: 9.12.2024).

102. US department of commerce. URL: <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c1220.html> (дата звернення: 9.12.2024).

103. USMCA change is here. Livingston. URL: <https://www.livingstonintl.com/usmca/>

104. Wattles J., Lobosco K. Trump again threatens to leave Canada out of new NAFTA deal. CNN. 2018, Sept. 1. URL: <https://edition.cnn.com/2018/09/01/politics/nafta-trump-canada-mexico-deal/index.html> (дата звернення: 9.12.2024).

105. Wattles J., Lobosco K. USMCA Fact Sheet: Intellectual Property. USMCA. URL: https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/fs/USMCA/USMCA_IP.pdf (дата звернення: 9.12.2024).

106. Wayback Machine. *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Wayback_Machine (дата звернення: 9.12.2024).

107. World Investment Report 2023. United Nations. N.Y. 2023. P. 218.

108. World Investment Report: 2017. Investing in the SGDs. An Action Plan. *UNCTAD*. URL: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables> (дата звернення: 9.12.2024).

109. World Trade Organization. Regional trade agreements information system. URL: <http://rtais.wto.org> (дата звернення: 9.12.2024).

110. World Trade Report 2023. WTO. N.Y. 2023. P. 47.

111. Young Arbitration Review. 2019. Vol. 8. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3412709 (дата звернення: 9.12.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

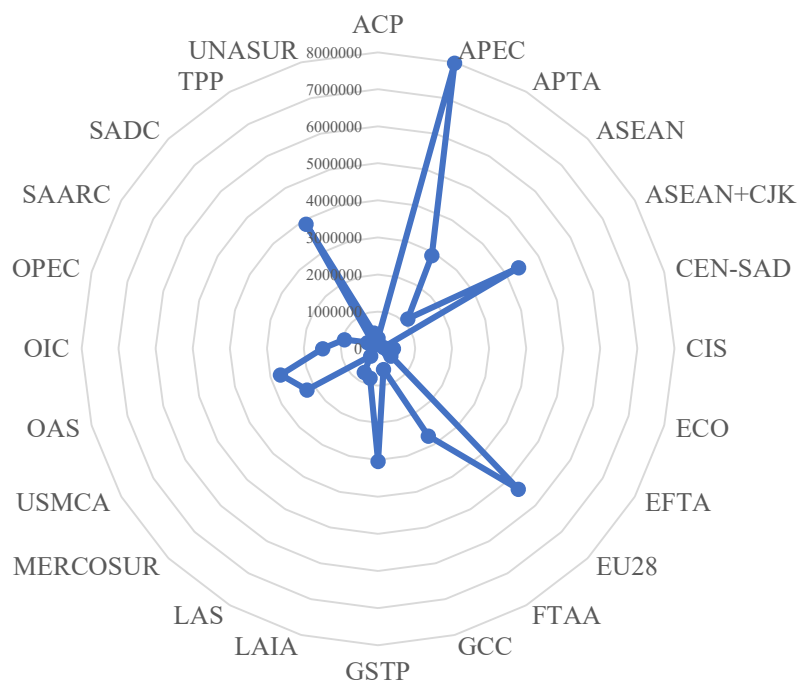

Рисунок А.1 – Індикатор відкритості економіки (ТВ) регіональних угруповань у глобальній системі міжнародних торговельно-економічних відносин

Джерело: побудовано на основі [77]

Додаток Б

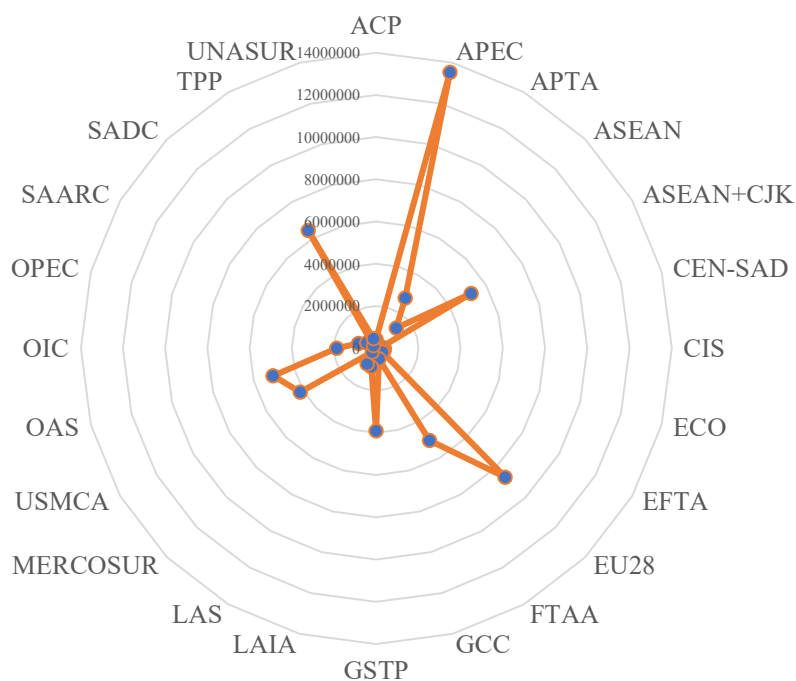

Рисунок Б.1 – Індикатор значущості взаємної торгівлі (ТІ) регіональних угруповань у глобальній системі міжнародних торговельно-економічних відносин у 2023 р.

Джерело: побудовано на основі [77]

Додаток В

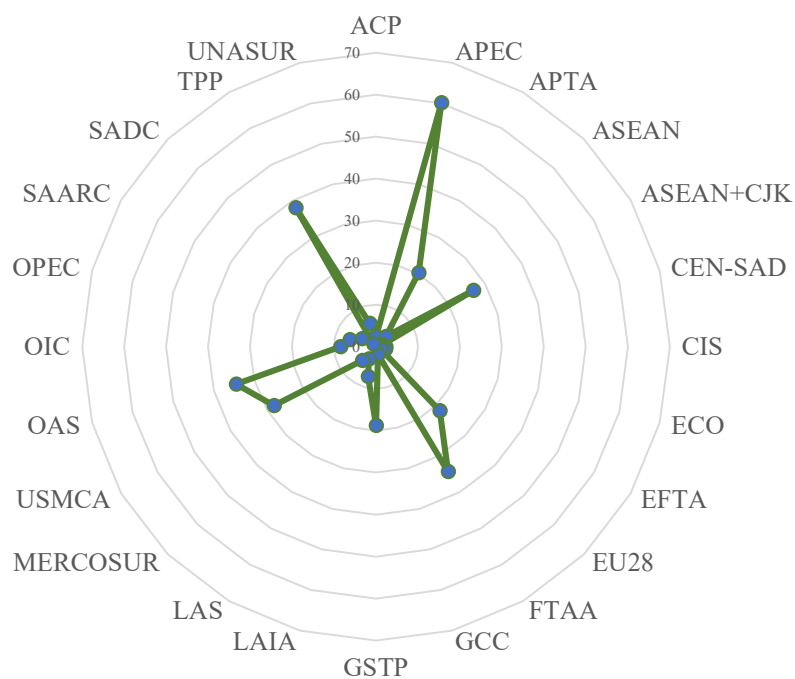

Рисунок В.1 – Індикатор економічного масштабу регіону регіональних угруповань у глобальній системі міжнародної торгівлі (GDPS_i) у 2023 р.

Джерело: побудовано на основі [77]

Додаток Г

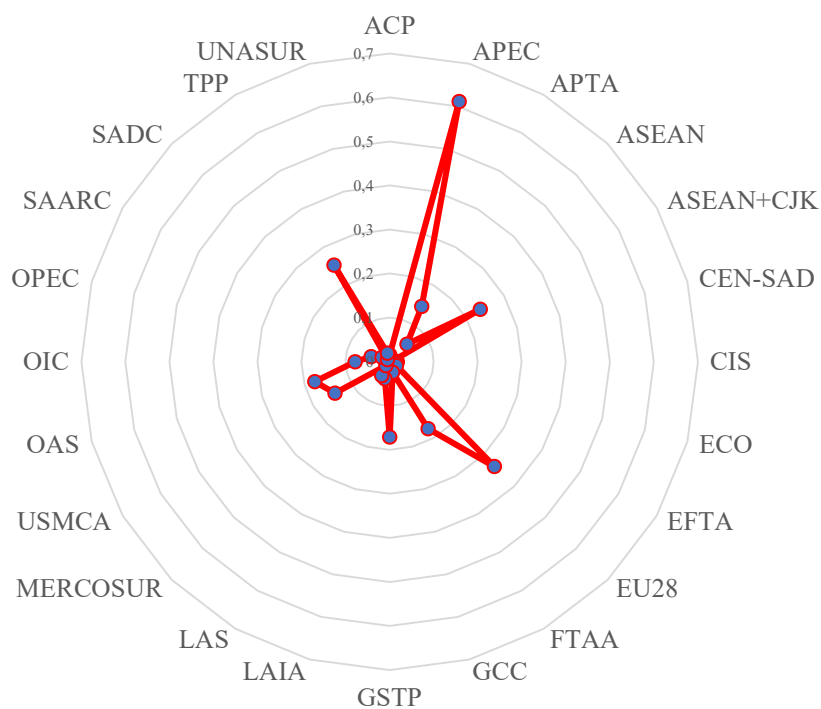

Рисунок Г.1 – Індикатор інтенсивності товарних потоків (RTI) регіональних угруповань у глобальній системі міжнародних торговельно-економічних відносин у 2023 р.

Джерело: побудовано на основі [77]

Додаток Д

Таблиця Д.1 – Регіональні економічні організації світу за географічною належністю

Географічна належність	Назва організації	Країни, що входять до складу організації
1	2	3
Регіональні організації держав Європи	Європейський Союз – ЄС (European Union - EU)	Австрія, Бельгія, Болгарія, Кіпр, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Хорватія
	Європейська асоціація вільної торгівлі – ЄАВТ (European Free Trade Association - EFTA)	Республіка Ісландія, Князівство Ліхтенштейн, Королівство Норвегія та Швейцарська Конфедерація
	Співдружність Незалежних Держав – СНД (commonwealth of Independent States - CIS)	Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, рф, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан
	Митний союз Євразійського економічного співробітництва (МС ЄврАзЕС)	Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизька Республіка, рф
	Організація Чорноморського економічного співробітництва – ОЧЕС (Black Sea Economic Cooperation BSEC)	Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, рф, Румунія, Сербія, Туреччина та Україна
Регіональні організації держав Азії і Тихо океанського регіону	Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво АТЕС (Asian Pacific Economic Cooperation - APEC)	Австралія, Бруней, В'єтнам, Індонезія, Канада, Китай, Республіка Корея, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Перу, Росія, Сінгапур, США, Таїланд, Тайвань, Філіппіни, Чилі, Японія.
	Асоціація держав Південно-Східної Азії – АСЕАН (Association of South East Asian Nations - ASEAN)	Бруней, В'єтнам, Індонезія, Камбоджа, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд

Продовження додатку Д.1

1	2	3
Регіональні організації держав Азії і Тихо океанського регіону	«План Коломбо» (The Colombo Plan for Cooperative Economic and Social Development in Asia and Pacific «Colombo Plan»)	"План Коломбо" об'єднує дві групи держав: донори - Велика Британія, США, Канада, Японія, Австралія, Нова Зеландія; одержувачі допомоги: Індія, Пакистан, Шрі Ланка, Афганістан,
	«План Коломбо» (The Colombo Plan for Cooperative Economic and Social Development in Asia and Pacific «Colombo Plan»)	Іран, Непал, М'янма, Мальдівська Республіка, Бутан, Бангладеш, Лаос, Камбоджа, Малайзія, Таїланд, Сінгапур, Папуа-Нова Гвінея, Індонезія, Філіппіни, Фіджі, Республіка Корея. Всього організація налічує 26 членів.
	Рада арабської економічної єдності – РАЄС (Council of Arab Economic Unity - CAEU)	Єгипет, Ірак, Йорданія, Ємен, Кувейт, Лівія, Мавританія, Об'єднані Арабські Емірати, Палестина, Сирія, Сомалі, Судан
Регіональні організації Північної та Південної Америки	Угода США-Мексика-Канада – (USA-Mexico-Canada - USMCA)	США, Канада й Мексика
	Південний спільний ринок - МЕРКОСУР (MERCOSUR)	Аргентина, Бразилія, Парагвай і Уругвай.
	Латиноамериканська асоціація інтеграція – ЛААІ (Asociación Latinoamericana de Integración - ALAI)	Аргентина, Болівія, Бразилія, Венесуела, Колумбія, Мексика, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі, Еквадор.
	Карибське співтовариство і Карибський спільний ринок - КАРИКОМ (Caribbean Community and Common Market - CARICOM)	Антигуа і Барбуда, Багамські острови, Гайана, Барбадос, Ямайка, Тренада, Монтсеррат, Сент Кітс і Невіс, Домініка, Сент-Люсія, Сент-Вінсент і Гренадіни, Беліз, Суринам, Тринідад і Тобаго.
Регіональні організації держав Африки	Економічне співтовариство держав Західної Африки - ЕКОВАС (Economic Community of West African States-ECOWAS)	Бенін, Буркіна-Фасо, Кабо-Верде, Кот-Д'Івуар, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Біссау, Ліберія, Малі, Мавританія, Нігер, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне та Того.
	Спільний ринок Східної та Південної Африки – КОМЕСА (Common Market for Eastern and Southern Africa – COMESA)	Бурунді, Демократична Республіка Конго, Джибуті, Замбія, Зімбабве, Єгипет, Кенія, Лівія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Руанда, Свазіленд, Сейшельські Острови, Судан, Уганда, Еритрея, Ефіопія

Продовження додатку Д.1

1	2	3
Регіональні організації держав Африки	Південноафриканське співтовариство розвитку – САДК (Southern African Development Communitie - SADC)	ПАР, Ботсвана, Лесото, Свaziленд, Намібія, Зімбабве, Ангола, Мозамбік, Малаві,, Мадагаскар, Танзанія, Замбія, Маврикій, Демократична Республіка Конго.
	Митний і економічний союз Центральної Африки - ЮДЕАК (Union Douaniereet Economiquede L'Afrique Centrale - UDEAC)	Камерун, Габон, Конго, Центральноафриканська Республіка, Чад, Екваторіальна Гвінея.
	Ліга арабських держав (ЛАД)	Алжир. Бахрейн, Джибуті, Єгипет, Йорданія, Ірак, Катар, Кувейт, Ліван, Лівія, Єменська Республіка Мавританія. Марокко, ОАЕ, Оман, Саудівська Аравія, Сирія, Сомалі, Судан, Туніс.

Джерело: складено на основі [12; 18]

Додаток Ж

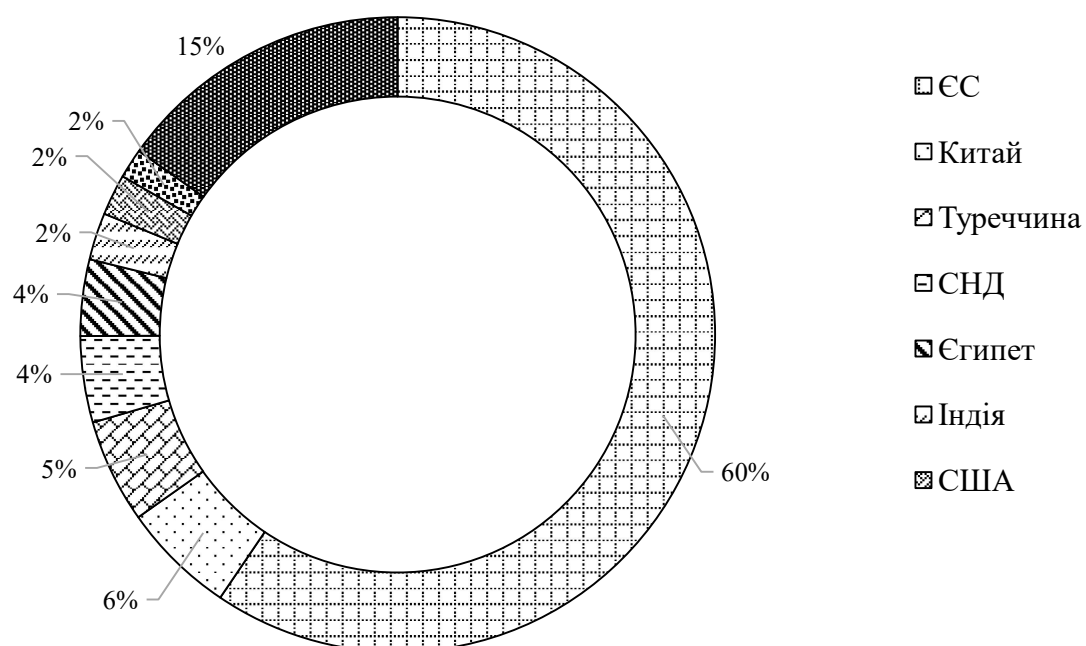

Рисунок Ж.1 – Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України в 2024 р. (експорт)

Джерело: побудовано на основі [29]

Додаток 3

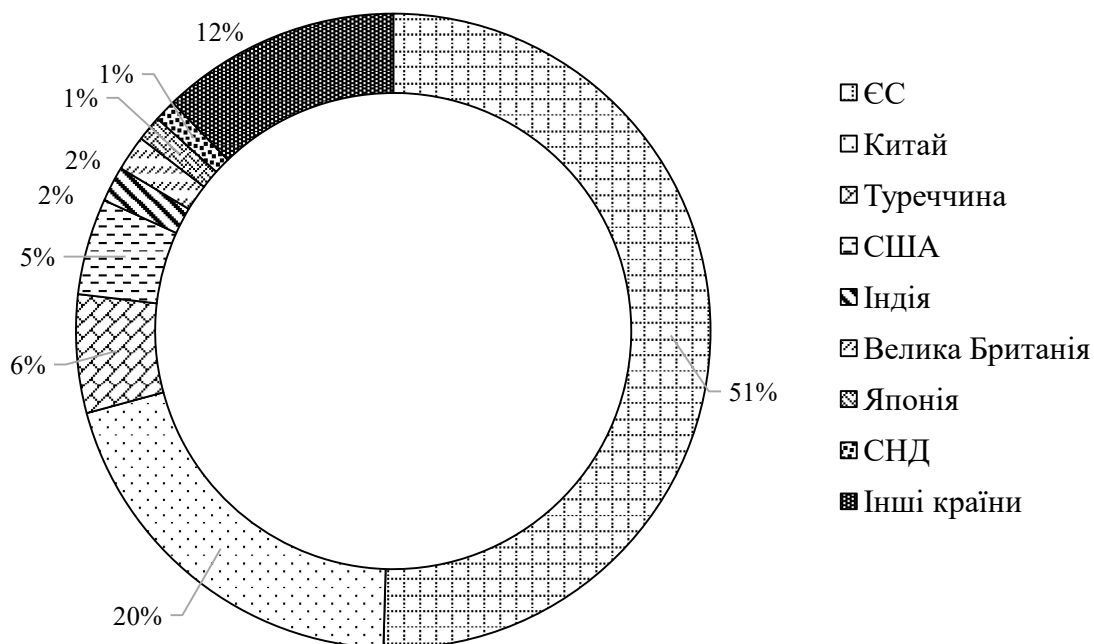

Рисунок 3.1 – Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України в 2024 р. (імпорт)

Джерело: побудовано на основі [29]